

MONOGRAFIA COMUNEI
VALCĂU DE JOS

**Sorin Șipoș, Gabriel Moisa, Radu Românașu, Gruia Fazekaș, Laura
Ardelean, Cosmin Patca, Ioana Blajec**

MONOGRAFIA COMUNEI VALCĂU DE JOS

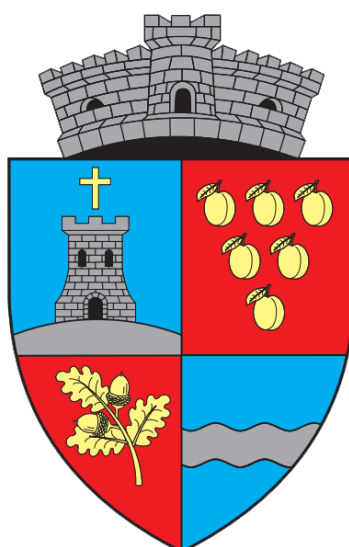
**Editura Universității din Oradea,
Oradea, 2022**

Școala Doctorală de Istorie • Doctoral School of History
Centrul de Studii Interdisciplinare • Center of Interdisciplinary Studies
Universitatea din Oradea • University of Oradea

Fotografii de Florin Șipoș
Traducere: Paul Șipoș, Laura Ardelean

**Lucrare realizată cu sprijinul Primăriei Comunei Valcău de Jos
(Județul Sălaj)**

I. Preistoria comunei Valcău de Jos

Preliminarii privind cercetarea arheologică pe teritoriul comunei Valcău de Jos

Valea Barcăului a constituit încă din cele mai vechi timpuri o zonă propice stabilirii și dezvoltării unor comunități, lucru dovedit de numeroasele descoperiri făcute în zonă. Acest lucru este valabil și în cazul comunei Valcău de Jos, bogată în descoperiri arheologice.

La baza acestui fapt stau două aspecte: pe de-o parte zona a oferit în epocile preistorice, condiții fizico-geografice favorabile (de multe ori diferite față de cele întâlnite în prezent) pentru purtătorii diverselor manifestări culturale, pe de altă parte datorită unor persoane care au avut o aplecare în cercetarea trecutului acestor meleaguri. Pentru o mai bună înțelegere a descoperirilor făcute în zonă vom încerca să le tratăm pe scurt în cele ce urmează, înainte de a trece la subiectul propriu-zis.

Istoricul cercetărilor

Arheologia mediului înconjurător

Sunt mai multe aspecte care să conducă la aceste realități deoarece relația om – comunitate – relief – climă – vegetație – faună este mult mai interdependentă de cât pare la prima vedere¹. Mediul reprezintă un ansamblu de trăsături ale reliefului fizic, în parte natural iar pe de altă parte artificial. Acesta este cadrul în care omul și societatea în care trăia s-a dezvoltat și se află în strânsă legătură cu toate aspectele vieții umane². Mediul înconjurător poate fi influențat de factori economici, precum: despăduriri, exploatarea resurselor minerale,

¹ K. Fujiwara, E.O. Box – *Climate Change and Vegetation Shift*, în A. Farina (ed.) – Perspectives in Ecology. A Glance from VII International Congress of Ecology (Florence 19 – 25 July 1998), Leiden 1999, p. 121 – 126.

² B.K. Roberts – *Landscape Archaeology*, în J.M. Wagstaff (ed.) – Landscape and Culture. Geographical and Archaeological Perspectives, Oxford, 1987, p. 79.

sau alte activități legate de viața spirituală ori amenajări³. Pornind de la aceasta se pot observa influențe ambivalente: în trecut omul a schimbat mediul înconjurător ca rezultat al locuirii într-un anumit spațiu și a activităților economice pe care le-a desfășurat, însă pe de altă parte, considerăm că omul – viața și realizările sale – au fost supuse unei puternice influențe din partea mediului. De exemplu, este ușor de observat cum mediul natural a influențat modul de construcție a locuințelor (tipul lor) sau a așezărilor în general. Mediul a influențat până și profilul economic al vieții unei comunități⁴.

Schimbări majore ale mediului apar la începutul epocii neolitice ca efect al practicării agriculturii și creșterii animalelor, deoarece omul preistoric avea nevoie de mai mult teren agricol (în condițiile unei agriculturi extensive), pășuni pentru turmele de animale dar și de lemn a început un complex proces de despădurire⁵.

Din observațiile noastre de teren - și nu numai – considerăm că omul a încercat să aleagă un mediu în care să își ducă existența care nu are nevoie de multe modificări sau amenajări. Fortificații pe înălțimi, precum cele de la Marca⁶ au fost plasate în acest loc, datorită poziției favorabile pe care o dețineau în habitat – ușor de apărat și în apropierea resurselor. Un deal mai mic va oferi doar un loc mic pentru locuitori, locuințe mai mici iar sistemul de fortificare nu chiar atât de impozant⁷.

Ritul funerar, înmormântările în interiorul așezărilor sau în afara lor au fost interpretate în diferite moduri. Însă chiar și așa existența lor în acest mediu înconjurător sugerează că în

³ D. Dreslerová – *A settlement – economic model for a prehistoric microregion: settlement activities in the Venor – stream basin during the Hallstatt period*, în M. Kuna, N. Venclová (eds.) – *Whither Archaeology?*, Praha, 1995, p. 146.

⁴ P. Topping – *The Context of Cord Rig Cultivation in Later Prehistoric Northumberland*, în *BAR British Series* 209, 1989, p. 145 – 157; Marijke van der Veen – *Crop Husbandry Regimes. An Archaeobotanical Study of Farming in northern England 1000 BC. – AD 500*, Sheffield Archaeological Monographs 3, 1992.

⁵ Acest proces a dus prin efectele sale la o explozie demografică însă și la schimbări ale peisajului și a regimului hidrografic al unor zone întinse. D. Dreslerová – *Op. cit.*, p. 145..

⁶ Aici se află două fortificații: una dacică (sec. II – I î.Chr.) situată în punctul “Cetate” (S. Dumitrașcu – *Așezări fortificate și cetăți dacice în partea de vest a Munților Apuseni*, în *Crisia* 2, 1972, p. 138; S. Dumitrașcu, V. Lucăcel – *Cetatea dacică de la Marca*, Zalău, 1974; H. Pop – *Sisteme defensive dacice în Depresiunea Șimleului (jud. Sălaj)*, în *Sargetia*, 25, 1992 – 1994, p. 26) suprapusă de o fortificație medievală de secol XIII, iar alta la “Iertașul Petacilor” aparținând primei vârste a fierului (periegheză H. Pop, C. Ghemiș) – informație amabilă C. Ghemiș.

⁷ Fortificația de epocă dacică de la Marca “Cetate” – chiar dacă de dimensiuni reduse (o elipsă de 100 x 40 m.) – beneficia de un sistem de fortificare relativ impozant: două valuri de pământ concentrice întărite cu o palisadă simplă și cu șanț în față, valul interior era de asemenea întărit cu un zid (H. Pop – *Op. cit.*, p. 26). Probabil în mod deliberat a fost sacrificat suprafața de locuit în favoarea unei fortificații puternice, ceea ce ne conduce la concluzia că cetatea dacică de la Marca reprezintă un punct important în sistemul defensiv al zonei (H. Pop – *Der Nordwesten Dakiens vor den Dako – Römischen kriegern*, în *Sargetia*, 26/1, 1995 – 1996, p. 257 – 258).

anumite perioade de timp unele din aceste zone reprezentau un loc de cult (cel puțin funerar) în interiorul așezării.

Chiar și în evul mediu putem observa influența mediului asupra poziției așezărilor sau chiar necropolelor (așa cum este în cazul cetății de la Marca), plasate în zone înalte, ușor de apărat și care controlează ușor zona înconjurătoare; sau ferite de diferite accidente naturale (inundații). Exploatarea de lemn și a carierelor de piatră sunt evidente observației noastre și relevă influența antropică asupra mediului. Se poate observa că întotdeauna a fost căutat un bun raport între modul cel mai ușor de a apăra zona locuită și beneficii (care constau în accesul la resurse, diversitatea materiilor prime, pământ fertil pentru agricultură, etc).

O observație interesantă este că de-a lungul timpului, paralel cu progresul tehnic și cultural, omul e mai puțin influențat de factorii de mediu iar influența sa asupra mediului este mai accentuată. Dacă la începutul evoluției sale omul era mai adaptabil la mediu, nefăcând multe modificări în habitat – paralel cu evoluția sa, omul a transformat peisajul mai intens.

Ca repere paleoclimatice pentru zona Valcăului nu avem nici o analiză specifică, însă datele pe care le deținem despre zone din apropiere sau mai îndepărtate la diferite paliere cronologice ne ajută într-o oarecare măsură la reconstruirea unor elemente paleoclimaterice. Holocenul, sau interglaciațiunea Flander a început în 8200 î.Chr și s-a desfășurat până acum pe parcursul a cinci faze: preboreal 8200 – 6700 î.Chr., boreal 6700 – 5500 î.Chr. – fază caracterizată printr-un climat uscat -, atlantic 5500 – 3000 î.Chr. – climat umed. În atlantic are loc un proces de extindere a pădurilor în Bazinul Carpatic care se oprește la aprox. 3000 î.Chr., când se declanșează un proces de despădurire care corespunde epocii eneolitice (3000 – 2500 î.Chr.). La sfârșitul fazei atlantice – începutul fazei subboreale 3000 – 2800 î.Chr., căldura, umiditatea și climatul echilibrat anterior, s-a deteriorat treptat. În jurul anului 3000 î.Chr.. a început o nouă fază a acestei perioade ce a durat până în 800 î.Chr., numită și subboreal, care corespunde în linii mari intervalului cuprins între neoliticul târziu – epoca bronzului. Acest fenomen este corelaționat cu migrarea de noi grupuri de populație ce se mută în Bazinul Carpatic care în căutare de pământ agricol practică despăduriri la scară mare. În jurul la 2600 î.Chr.. temperatura atinge un minimum, însă la începutul epocii bronzului aceste schimbări se stabilizează. Ca o consecință a acestei vremi reci, vegetația de stepă anterioară a fost înlocuită cu păduri mixte de fag cu stejar. Pâlcuri de carpen au ocupat zona inundabilă a râurilor. Schimbările în vegetație rezultând din răcirea vremii a influențat fauna și exploatarea sa. Are loc o răcire și o creștere a umezelii mai mare în epoca bronzului față de epoca neolitică, ceea ce conduce la o reducere a exploatarea animalelor. În faza subboreală, vremea caracterizată până atunci cu precipitații bogate, a devenit mai uscată la începutul acestei perioade. Acum scade

procentul de fag și crește importanța stejarului și alunului. Pe la 1300 î.Chr. (bronz târziu) se declanșează o nouă deteriorare climatică, care durează până la începutul epocii fierului. Din 800/700 î.Chr. și până în prezent ne aflăm într-o altă fază climatică, numită subalantic⁸.

Legat de resurse minerale utile, ca și concluzie istorică putem să afirmăm că zona pe care o analizăm în prezentul volum a constituit o verigă comercială importantă în comerțul cu sare dinspre ocnele din centrul Transilvaniei spre Câmpia Tisei, aceasta aproape la orice etapă cronologico-istorică⁹.

Pădurea, exceptând lemnul, oferea o serie de alte bunuri necesare comunităților din zonă: fragi, zmeură, mure, afine, coacăze de munte, coarne, porumbe, măceșe, mere și pere pădurețe, nuci, alune, bureți și ciuperci, rășină și iască. De asemenea ghindă și jir necesare creșterii într-o stare de semisălbăticie a porcilor¹⁰. O sursă deloc neglijabilă de hrană și materii prime pentru haine (blănuri), unelte (coarne prelucrate) îl oferea vânatul¹¹. Este greu de stabilit începutul impactului uman în zonă și în ceea ce au constat acestea, însă presupunem că acestea au apărut odată cu stabilirea primelor comunități aparținând neoliticului timpuriu – cultura Criș (în punctul Corău I) – și constau în primul rând în despăduriri.

Un aspect deloc neglijabil în stabilirea comunităților umane în spațiul cercetat și ulterior în strămutarea sau abandonarea acestora l-a constituit Barcăul.

Noțiuni de cronologie

Preistoria, în sens larg, este înțeleasă ca aceea perioadă din trecutul omenirii care începe odată cu definitivarea antropogenezei și se încheie la începutul apariției primelor izvoare scrise.

⁸ F. Gyulai – *Environment and Agriculture in Bronze Age Hungary*, Budapeșt, 1993, p. 13 - 18; M. Cârciumaru – *Paleobotanica*, Iași, 1996, p. 18.

⁹ Cea mai apropiată sursă de sare față de valcău de Jos se află la Ocna Dej aici fiind descoperite urme de exploatare a acestui mineral încă din epoca romană (C. Stoica, I. Gherasie – *Sarea și sărurile de potasiu și magneziu din România*, București, 1981, p. 47 – Tab 1; 73). Tot legat de sare H. Pop consideră că cetatea dacică de la Marca deținea un anumit rol în supravegherea și controlul comerțului cu sare (H. Pop – *Der Nordwesten Dakiens vor den Dako – Römischen kriegern*, în *Sargetia*, 26/1, 1995 – 1996, p. 259; Pop 1997 – *The Repertoire of Discoveries from the Roman Age Beyond the Limes on the Territoire of Sălaj County (2 – 4 Centuries A.D.)*, în *A.M.P.*, 21, 1997, Pl. 10/7). Acest rol poate fi extins și pentru așezările aparținând diferitelor epoci în zona avută în vedere în prezentul articol. Vezi în acest sens D. Marta, C. Ghemiș – *Note privind "Vama Sării" de la Vadu Crișului (jud. Bihor)*, în *Crisia*, 28, 1998, p. 198 – 200.

¹⁰ C.C. Giurescu – *Istoria pădurii românești. Din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București 1976, p. 251 – 252.

¹¹ G. Fazecaș – *Considerații privind vânătoarea la comunitățile culturii Otomani de pe teritoriul României*, în L. Cornea, C. Ghemiș, G. Moisa (eds.) – *In memoriam Nicolae Chidioșan*, Oradea, 2003, p. 61 - 75)

Este vorba de o perioadă de aproximativ 1,5 milioane de ani care ne este cunoscută doar prin intermediul descoperirilor arheologice.

Timpul în spațiu este una din cantitățile utilizate în studiul culturilor preistorice, factorul timp fiind de o importanță extremă, multe metode de determinare a reperelor cronologice au fost și sunt implicate.

Încercarea de a plasa contexte arheologice pe scara temporală a evoluției umane a fost încă de la începuturi unul din scopurile fundamentale ale arheologiei. Acesta este și punctul de plecare în rezolvarea tuturor celorlalte probleme de ordin istoric, socio-economic sau cultural. Astfel că o datare solidă a artefactelor preistorice nu constituie un scop în sine, ci are ca obiectiv clarificarea tuturor structurilor preistorice¹².

Cronologia separă evenimentele istorice în segmente scurte de timp conform unui criteriu inițial de separare ce este fundamentat pe principii de bază metodologice, teoretice și ideologice de înțelegere a istoriei, pe scurt, periodizarea separă procesele istorice în perioade mai mici de timp conform unor anumitor indicatori selectați din dezvoltarea sa.

Este bine cunoscută deosebirea dintre datarea relativă (în care este determinată ordinea unor anumite evenimente sau fenomene) și datarea absolută (care exprimă în ani calendaristici momentul la care s-a petrecut un eveniment particular, adesea cu o marjă de eroare). Datorită divergențelor existente în literatura de specialitate este nevoie de o definiție cât mai precisă a cronologiei epocilor preistorice privind zona aflată în discuție. Acest lucru este necesar datorită necesității de a plasa în timp, evenimentele socio – culturale, cu o acuratețe cât mai mare.

Sistemul tradițional tripartit (epoca pietrei, bronzului și a fierului) bazat pe criterii tehnologice și introdus în prima jumătate a secolului XIX¹³, a fost completat ulterior cu o nouă etapă de dezvoltare, epoca cuprului – perioadă numită și eneolitic sau chalcolitic¹⁴. Această ultimă perioadă este considerată uneori ca etapă preliminară epocii bronzului, iar alteleori drept fază finală a epocii pietrei.

Preistoria a fost divizată în mai multe epoci și etape, în funcție de stadiul de dezvoltare pe care l-a cunoscut societatea la un moment dat. Astfel prima dintre aceste epoci este *paleoliticul* (epoca veche a pietrei), urmat de o perioadă de tranziție numită *mezolitic* (epoca

¹² V. Furmánek – *Periodisation in the Central European Bronze Age*, în *BullInstArchLondon*, 17, 1980, p. 117; V. Furmánek, L. Velačik, J. Vládar – *Slovensko v dobe bronzovej*, Bratislava, 1991, p. 353.

¹³ C.H. Thomsen – *Leitfaden zur Nordischen Altertumskunde*, Copenhaga, 1837.

¹⁴ F.v. Pulszky – *L'âge du cuivre en Hongrie*, în *Congrès international préhistorique. Compte rendu de la huitième session à Budapest 1876*, Budapest 1877.

mijlocie a pietrei) și de *epipaleolitic* (paleolitic final). Epoca *neolitică* (epoca nouă a pietrei) este continuată printr-o epocă *eneolitică* (epoca cuprului)¹⁵. Între eneolitic și următoarea epocă se interpune o *perioadă de tranziție* către *epoca bronzului*¹⁶. *Epoca fierului* care urmează epocii bronzului cunoaște două faze mari de dezvoltare în evoluția sa. Dacă prima vârstă a fierului numită *Hallstatt* aparține integral preistoriei, cea de-a doua vârstă a fierului numită *Latène* este epoca în care se cristalizează triburile dacice și avem primele informații scrise despre acestea. Totuși aceasta se leagă organic de perioada anterioară și astfel am încadrat-o și pe aceasta în perioada preistorică.

Fiecare dintre aceste epoci cunoaște mai multe faze și subfaze de dezvoltare, precum și o multitudine de culturi¹⁷, fiecare cu periodizarea sa internă și care vor fi mai amplu discutate atunci când le vom prezenta în detaliu.

¹⁵ Eneoliticul, chiar dacă unii cercetători îl tratează ca etapă cronologică separată, păstrează totuși multe caracteristici ale culturilor neolitice, reușind să mențină o mare cantitate de elemente culturale și spirituale aparținând neoliticului pentru încă circa 500 de ani.

Date de cronologie absolută există doar pentru unele descoperiri din România. Totuși, cercetări mai recente au dat câteva indicii în această direcție. Astfel neoliticul timpuriu de datează între 7750 – 6500 î.Chr., neoliticul mijlociu între 6500 și 5600 î. Chr. Iar neoliticul târziu se încheie la 5250 î.Chr. Debutul eneoliticului se petrece aproximativ odată cu finalul neoliticului târziu și se termină în jurul la 3100 î. Chr. (Cornelia Magda Mantu – *Câteva considerații privind cronologia absolută a neo-eneoliticului din România*, în *SCIIV*, 3 - 4/1995, p. 135 – 213; Idem – *Cronologia absolută a culturilor neolitice din România și relațiile cu lumea egeo – anatoliană*, în *CI*, 1/17, 1998, p. 83 – 100).

¹⁶ Rezultatele seriilor de analize C₁₄ făcute pentru spațiul central european indică o desfășurare a manifestărilor specifice epocii bronzului în intervalul 2500 – 1100 î. Chr. (S. Forenbaher 1993 – *Radiocarbon dates and absolute chronology of the central European Early Bronze Age*, în *Antiquity*, 1993, p. 236; J. O'Shea – *A radiocarbon – based chronology for the Maros Group of southeast Hungary*, în *Antiquity* 66, 1992, p. 100/Tab. 1 și 101; P. Raczky, E. Hertelendi, F. Horváth – *Zur absoluten datierung der bronzzeitlichen tell-kulturen in Ungarn*, în *Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in tell-siedlungen an Donau und Theiss*, Frankfurt am Main, 1992, p. 42 – 47); J. Makkay – *C-14 Chronology: Eastern Europe*, în *Randsborg* 1996, p. 221. În date absolute epoca bronzului se datează între 2500 – 1100 î.Chr.

¹⁷ Cultura arheologică a fost definită în numeroase rânduri (C. S. Nicolaescu – Plopșor – în *Istoria României*, vol. I, 1960, p. 7 nota 4; P. Mortensen – *On the reflection of cultural changes in artifact materials, with special regard to the study of innovation contrasted with type stability*, în C. Renfrew (ed) – *The Explanation of Cultural Change. Models in Prehistory*, Liverpool, 1973, p. 155; F. Hole – *Questions of theory in the explanation of culture change in prehistory*, în C. Renfrew (ed) – *The Explanation of Cultural Change. Models in Prehistory*, Liverpool, 1973, p. 23sq.; W. Bray, D. Trump – *Dictionary of Archaeology*, London, 1982, p. 70), însă generalizând, o cultură este reflectată de un ansamblu de artefacte care apare asociat în mod repetat în locuințe de același tip și același rit funerar într-o anumită arie și pe o perioadă determinată de timp, specifică unei anumite comunități umane.

Concluzionând, toate elementele fizico-geografice ce pot fi regăsite în zonă au constituit argumente solide în stabilirea comunităților umane în acest spațiu la aproape toate palierele cronologice.

Perioada paleoliticului și mezoliticului

Primele două perioade preistorice sunt paleoliticul și mezoliticul. Este vorba de etapa cea mai lungă ca durată din preistoria omenirii dar și cea mai puțin cunoscută. Primele urme de activitate ale celor mai vechi hominide de pe teritoriul României datează de acum 1,5 milioane de ani și au fost depistate în zona deluroasă dintre râurile Olt și Argeș. Omul acelor vremuri avea ca principale activități vânătoarea și culesul. Acest fapt a determinat un mod de viață nomad, de continuă căutare a vânatului și a rădăcinilor, tuberculilor sau fructelor oferite de vegetație. În sprijinul acestor afirmații stă și faptul că așezările acestor comunități au un pregnant caracter de adăpost sau de tabere de vânătoare, având o durată scurtă de existență.

Pe teritoriul României, către sfârșitul mezoliticului, apare primul animal domesticit (câinele) și probabil primele indicii privind cultivarea intenționată a câtorva specii de plante.

Cel mai adesea, oamenii paleoliticului se adăposteau în peșteri, sau lângă peretele unei stânci, acestea necesitând un minim de efort în vederea amenajării spațiului pentru locuit. Așa este și cazul locuirilor umane din această perioadă a peșterilor din Munții Apuseni dar care ne oferă puține informații datorită modului precar în care s-au păstrat vestigiile arheologice¹⁸.

Epoca neolitică

De-a lungul paleoliticului și mezoliticului, atitudinea omului față de lumea înconjurătoare nu a înregistrat nici o transformare radicală. Omul se mulțumea să ia ceea ce i se oferea de către natură. La sfârșitul mezoliticului însă, atitudinea omului față de mediul ambiant a suferit o schimbare cu consecințe revoluționare pentru specia noastră.

¹⁸ V. Boroneanț – *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 9 – 14.

Această primă “*revoluție*” a transformat oamenii din culegători în producători, stăpâni pe resursele lor alimentare. Ei au început să însămânțeze, să cultive pământurile și să îmbunătățească recoltele prin selecționarea plantelor, precum și a pomilor fructiferi. De asemenea, omul a reușit să îmblânzească unele specii de animale, oferindu-le hrana zilnică și protecția sa. Aceste două fenomene sunt strâns legate între ele¹⁹. Noul tip de economie s-a resimțit în primul rând în creșterea curbei demografice.

Urmele unei economii mixte se întâlnesc în aproape toate așezările din epoca neolitică, unde creșterea vitelor întregeste cultura cerealelor. Se presupune că inițial au fost consumate produsele principale ale acestor animale domestice: carnea, pielea; ulterior ele fiind folosite și pentru tracțiune (vitele), lapte, lână (ovicaprinele). De asemenea, vânărea animalelor sălbatice avea ca prim scop apărarea recoltelor și a comunității, dar venea să diversifice și dieta. Noile rezerve permit comunității să trăiască în perioada anotimpurilor neprielnice și să îndure seceta sau anii cu recolte slabe.

Prima manifestare culturală aparținând neoliticului în acest spațiu este cultura Starčevo – Criș. Evoluția acestei culturi, în date absolute, se încadrează între 7500 - 6250 î.Chr. Așezările culturii Starčevo – Criș, sunt răspândite pe o arie vastă²⁰ și pe un relief extrem de diversificat.

Ceramica culturii Starčevo – Criș era bine lustruită – aproape de luciul metalic, aspect monocrom²¹; vopsită cu pastă roșie, albă, crem cu puncte alungite dispuse în benzi verticale, buline ordonate în zig-zag, triunghiuri. Repertoriul formelor ceramice era foarte sărac, fiind alcătuit din: străchini, castroane globulare și boluri cu picior inelar. Vasele antropomorfe, din ultima fază a culturii, sunt considerate ca piese de cult, fără a li se cunoaște totuși funcționalitatea.

Descoperirea unor idoli antropomorfi și zoomorfi, a sceptorilor, ne determină să credem că exista o viață comunitar- religioasă foarte bine încheagată. Idolii zoomorfi redau foarte realist animale domestice, sălbatice și păsări. Prezența acestor reprezentări, în toate așezările aparținând culturii Starčevo – Criș, indică existența unor sărbători și ritualuri legate de creșterea

¹⁹ V. Gordon Childe – *Făurirea civilizației*, București, 1966, 82.

²⁰ Această cultură ocupa în trecut zona situată între Dunăre la vest, Nipru la est, Sava și Dunărea în sud, iar în nord ajungea până la Carpații Păduroși.

²¹ Nuanțele de culoare sunt roșu, brun și negru, lipsind culorile deschise.

animalelor și vânătoare²². Idoli antropomorfi sunt mai stilizați și respectă anumite canoane. Se cunosc mai ales idoli feminini care sunt de mai multe tipuri. Acest tip de piese pare să fie strâns legat de cultul fecundității și fertilității. Astfel de idoli au fost descoperiți și la Valcău de Jos.

Din seria reprezentărilor ceramice fac parte și altărașele ceramice de mici dimensiuni și de diverse forme. Ele aveau trei funcții: rol magic pentru arderea ofrandelor sau a unor mirodenii cu ocazia unor sărbători, un rol pur funcțional în iluminat și ca suport pentru idoli.

Obiecte realizate din lut sunt puține și se leagă de ocupații, mai ales, de pescuit, fiind specifice așezărilor care se aflau în apropierea unui curs mare de apă. S-au descoperit greutatea pentru năvod, sau pentru alte întrebuințări; ele au diverse forme: ovale, sferice, conice, cubice.

Specifice acestei culturi sunt mormintele care nu formează necropole. Cele circa 40 de schelete descoperite în toată aria culturii sunt plasate în cadrul așezării, sub podeaua casei sau între locuințe²³. Morții erau înhumați dar sunt frecvente cazurile de incinerare. Morții înhumați erau depuși în poziție chircită pe o parte cu orientare aleatorie, dar cu privirea spre răsărit. Sunt întâlnite și morminte duble²⁴. Inventarul funerar erau sărac, în unele cazuri, mortul a fost depus pe un pat de cioburi, oase, scoici, pietre; alteori au fost aruncate în groapă fragmente ceramice și ofrande de carne.

Din piatră erau realizate diferite piese precum lame, piese componente pentru seceri, cuțițe, răzuitoare, vârfuri de săgeți sau sulite, topoare, ciocane, zdrobitoare etc. Principalele roci folosite erau obsidiana, silexul și jaspul. După modul în care aceste piese erau prelucrate, observăm două categorii: piese de mici dimensiuni care nu erau șlefuite și piese șlefuite (topoare, ciocane, dălți). Piese șlefuite sunt din punct de vedere cantitativ puține și au o varietate tipologică mică, deseori fiind folosite până la epuizare, ceea ce denotă și lipsa sau necunoașterea surselor de piatră²⁵.

Obiectele din os și corn sunt destul de puține, reprezentând unelte și arme: vârfuri de săgeți pentru arcurile de vânătoare, străpungătoare, spatule, lustruitoare și dălțițe din os confecționate din pereții oaselor lungi de bovidee, săpăligi. Podoabele din os, canini de urs și cochilii sunt: mărgelă, pandantive, inele și brățări.

²² Zoia Maxim – *Neo-Eneoliticul din Transilvania*, Cluj–Napoca, 1999, 50. Nu trebuie să excludem nici alte roluri funcționale pe care puteau să le aibă aceste piese, putând fi jucării, sau figurine folosite în magie.

²³ Locuința unde s-a depus defunctul este părăsită, fiind un loc *tabu*.

²⁴ I. Nestor – *Raport despre sondajele de la Leț - Vârheghy*, în *Materiale*, 3, 1957, 62 amintește câteva cazuri de schelete aparținând acestei culturi care au urme de ciopârțire.

²⁵ Situația se schimbă după ce comunitatea cunoaște zona și descoperă aceste surse sau după ce intră în contact cu triburile locale care le stăpânesc. Perioada de înflorire a industriei litice șlefuite este în ultimele etape de dezvoltare a culturii.

Ulterior manifestărilor culturii Starčevo – Criș, în raza comunei Valcău de Jos sunt cunoscute descoperiri arheologice aparținând grupului cultural Pișcolt²⁶.

Această manifestare culturală care se desfășoară în nord-vestul României a evoluat pe parcursul a trei etape de dezvoltare la sfârșitul epocii neolitice, anterior grupului Valcău de Jos, la a cărei apariție contribuie atât cultural cât probabil și cu aport de populație se încadrează în orizontul mai larg al unei civilizații cu ceramică pictată.

În punctul Corău au fost descoperite material arheologice ce aparțin ultimei faze de evoluție a acestui grup. Ca specific, se constată un proces de decădere în compoziția lutului, locul resturilor organice fiind luat de nisip sau măr. Suprafața vaselor nu mai are luciul metalic din neoliticul mijlociu, din care motiv se folosește tot mai des angobarea cu alb, fenomen foarte frecvent în Transilvania. Ornamentele incizate sunt extrem de rare, folosinduse angobarea ca fond de pictură. Motivele pictate constau din benzi în arcade, benzi în ogive, benzi paralele oblice sau orizontale. Ca forme ale vaselor, specific acestei etape îi sunt vâsciorul cu profil “S”, bolul lobat, bolul cu toartă, vasul sferic, cupa lobată, amfora cu toarte mici și o adâncitură care marchează umărul, cupa cu picior²⁷.

Dintre descoperirile aparținând grupului Pișcolt la Corău se remarcă un mormânt un mormânt de înhumatie dispus într-un bordei sau o groapă din mari dimensiuni care era umplută de un strat de circa 90 cm de un nivel de pământ și bolovani peste care se afla un strat de fragmente ceramice și lespezi de piatră. Peste „patul de cioburi” a fost depus defunctul (avea o statură impresionantă pentru acele timpuri). De asemenea corpul a fost acoperit cu fragmente ceramice de la vase de mari dimensiuni (probabil resturile de la banchetul funerar). Scheletul era în poziție chircită, pe partea stângă cu brațele aduse spre față și orientat N – S. Ceramica din mormânt era pictată cu bitum pe fond gălbui sau roșu lustruit sau uneori era aplicată pe angobă albă. Ca forme se disting amfore cu gât tronconic, amfore cu butoni împinși din interior. Se încadrează în fazele II și III ale grupului Pișcolt.

Localitatea Valcău de Jos este recunoscută în primul rând pentru așezarea eponimă a grupului cultural aparținând neoliticului târziu descoperit în punctul Corău²⁸.

²⁶ Zoia Maxim – *Neo-Eneoliticul din Transilvania*, Cluj-Napoca, 1999, 75 – 80; Sanda Băcuc-Crișan – *Neoliticul și eneoliticul timpuriu în depresiunea Șimleului*, Sibiu, 2008, 13 – 26, 43 - 47.

²⁷ Virag C. - *Așezările grupului Pișcolt în nord-vestul României*, în *StComSM*, XVII-XXI.1, 13-26

²⁸ *** - *Repertoriul monumentelor naturii, arheologice, istorice, etnografice, de arhitectură și artă din județul Bihor*, Oradea, 1974, p. 71 – 72; D. Ignat – *Probleme ale neoliticului din nord-vestul României*, în *AMN* 14, 1977, p. 13 – 21;; D. Ignat – *Tipologia uneltelor din piatră din așezarea neolitică de la*

Deși unii cercetători consideră acest grup cultural ca o componentă a unui complex cultural mai larg numit Lumea Nouă – Cluj – Cheile Turzii – Valcău de Jos (LNCCTS)²⁹ iar mai nou ca parte a culturii Zau care acoperă noțiunea de complex cultural Cluj – Cheile Turzii – Lumea Nouă – Iclod – Suplac – Zau (CCTLNISZ)³⁰, denumirea s-a încetățenit, ea fiind folosită în continuare.

Din punct de vedere cronologic grupul Valcău de Jos evoluează în perioada cuprinsă între cca. 4750 – 4500 î.Chr.³¹.

Epoca eneolitică

Eneoliticul sau *epoca cuprului* reprezintă o etapă istorică relativ frământată și complexă, atât datorită fenomenelor economice și sociale noi, generate de apariția și dezvoltarea metalurgiei cuprului cât și a influențelor etno-culturale venite dinspre sud și est. În locul micilor comunități agricole stabile, specifice sfârșitului epocii neolitice, se va petrece un fenomen de uniformizare culturală ce va duce la apariția unor cercuri și orizonturi culturale noi, pe teritorii întinse. Epoca se caracterizează printr-o stabilitate a comunităților omenești, un spațiu de manifestare clar delimitat geografic dar și o viață economică și culturală deosebită³².

Cultura Tiszapolgár face parte din marile civilizații eneolitice atât prin conținutul ei bine conturat, cât și prin arealul ocupat, sau influențele pe care le exercită asupra culturilor vecine, contemporane ei. Spațiul ocupat de această cultură cuprindea partea de la est de Tisa, estul Slovaciei, nordul Serbiei și vestul României.

Suplacu de Barcău (jud. Bihor), în *StComSatu Mare*, 1981 – 1982, 5 – 6, p. 11 – 33; Sanda Băcuet-Crișan – *Neoliticul și eneoliticul timpuriu în depresiunea Șimleului*, Sibiu, 2008.

²⁹ Sanda Băcuet-Crișan – *loc.cit.*, p. 17 – 18.

³⁰ Cornelia Magda Lazarovici, Gh. Lazarovici – *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România*, I, Neoliticul, Iași, Ed. Trinitas, 2006, 404 – 424; Sanda Băcuet-Crișan – *loc.cit.*, p. 48.

³¹ Sanda Băcuet-Crișan – *loc.cit.*, p. 53, 67 – 68.

³² Zoia Maxim – *loc. cit.*, p. 119 – 127; N. Iercoșan – *Cultura Tiszapolgár în vestul României*, Cluj – Napoca, 2002, 10.

Civilizația Tiszapolgár în vestul României, își are limitele cronologice absolute între anii 3500 și 3200 î. Chr³³.

Deși se cunosc peste 100 de așezări aparținând acestei culturi – informațiile sunt minime. Dacă ținem cont de tipologia geografico-etnografică a așezărilor care reflectă structural diferențele între ele, atunci putem remarca două tipuri principale: așezări compacte (majoritatea) și așezări răsfirate. Primele au o suprafață în general mică de locuit fiind amplasate pe o formă de teren bine determinată: promontoriu, terasă ș.a.m.d. Al doilea tip include așezările aflate în locuri deschise, fără limite naturale clare unde locuințele sunt împrăștiate, ori poate organizate în grupuri. Putem deosebi așezări de lungă durată și așezări sezoniere. Întinderea așezărilor variază de la cele sub 1 ha (unde presupunem că se aflau până la 20 de locuințe) și până la cele cu o suprafață de peste 2 ha și care aveau probabil peste 50 de locuințe. Majoritatea sunt de până la 2 ha.

Mobilitatea purtătorilor acestei culturi poate fi explicată prin cauze cum ar fi de exemplu intensificarea activității de creștere a animalelor domestice (ceea ce necesita căutarea continuă de pășuni) și începutul metalurgiei aramei³⁴.

Locuințele acestei culturi conțin un bogat material ceramic, element de cultură indispensabil în analiza fenomenului cultural (durată și evoluție). Formele ceramice prezintă o varietate relativ mare³⁵: pahare (cel mai reprezentativ tip ceramic pentru olăria acestei culturi), căni, vase de provizii, borcane, oale, boluri cu picior, pocale cu picior înalt (gol pe dinăuntru și perforat), cupe, vase miniaturale. Ornamentația ceramicii acestei culturi este considerată sărăcăcioasă și rigidă datorită numărului mic de elemente ornamentale: proeminente, perforații și impresiuni (folosit cel mai frecvent într-o varietate bogată de forme)³⁶. Purtătorii culturii Tiszapolgar renunță la pictarea vaselor cu toate că procedeul era bine cunoscut și larg folosit în neoliticul târziu sau în culturile eneolitice contemporane învecinate (de ex. cultura Cucuteni). Alte piese realizate din lut erau greutățile pentru războaiele de țesut (de tip vertical), fusaiiolele, linguri din lut, figurine zoomorfe.

³³ N. Iercoșan – *loc. cit.*, p. 181sq.

³⁴ I. Bognár–Kutzián – *The Early Copper Age Tiszapolgár culture in the Carpathian Basin*, Budapest, 1972, p. 212 – 222; P. Roman – *Forme de manifestare culturală din eneoliticul târziu și perioada de tranziție spre epoca bronzului*, în *Studii și Comunicări de Istorie Veche și Arheologie*, 32/1, 1981, 21sq.

³⁵ I. Bognár–Kutzián – *loc. cit.*, 120 – 130, fig. 22, 24, 25.

³⁶ Zoia Maxim – *loc. cit.*, 123, fig. 155; N. Iercoșan – *loc. cit.*, 124 – 144.

Piesele de piatră descoperite sunt realizate în două tehnici de prelucrare diferite: prin cioplire (mai rudimentare) - lamele pentru seceri; prin șlefuire, care erau de două feluri: perforate (topoare-ciocan, buzduhan, topoare de luptă, mărgelile din marmură) și neperforate (topoare plate trapezoidale, dălți, tesle)³⁷.

Din cornul provenit din vânarea cervideelor sau din oase se realizau obiecte precum: topoare-ciocan (folosite ca arme), plantatoare, străpungătoare, sule și ace, iar din colți de mistreți realizau podoabe (amulete)³⁸.

Exploatat inițial la suprafață, cuprul natural a fost extras, începând cu epoca eneolitică în adevărate cariere sau mine, în zonele bogate în astfel de rezerve. De subliniat că primele rezerve cuprifere exploatare în Europa s-au dovedit a fi cele din Carpații Apuseni și Balcani. Cronologic, acest moment are loc la debutul culturii Tiszapolgár. Zona cupriferă din vestul României avea cea mai mare densitate de zăcăminte de cupru din Europa³⁹. Din cupru erau realizate piese de podoabe precum inele, mărgelile și brățări, fiecare de mai multe tipuri și variante. Aceste piese realizate din aramă au fost găsite cu predilecție în morminte. Alt tip de artefacte realizate din cupru îl constituie topoarele, utilizate mai ales ca arme și mai puțin ca unelte ori, poate însemne reprezentând statutul economic sau social al posesorului lor.

Ritul funerar practicat era înhumarea în poziție chircită sau întinsă cu scheletul culcat pe partea dreaptă (bărbații) și pe stânga (femeile). În general orientarea scheletelor este V – E. Inventarul funerar este compus din vase, arme, unelte și podoabe, precum și ofrande constând în animale tinere, domestice sau sălbatice. O caracteristică a acestei culturi este separarea clară a cimitirelor față de așezări.

Ceramica descoperită în locuință a fost lucrată dintr-o pastă semifină cu degresant din nisip cu bobul mărunț și bine arsă, de culoare gri și cărămizie. Ceramica fină are un aspect poros, uneori fiind acoperită cu un slip poros. Ca forme ale vaselor se disting: castroane, boluri, oale, cupe cu picior gol în interior, perforat de orificii mici, rotunde.

³⁷ N. Iercoșan – *Cultura Tiszapolgár în vestul României*, Cluj – Napoca, 2002, 147 – 151.

³⁸ Ibidem, 152sq.

³⁹ Ibidem, 155.

Decorul constă în butoni de diferite dimensiuni dispuși sub buză sau pe diametrul maxim al vasului, perforați în formă de cioc de pasăre. În același timp ferestruirea suporturilor de vase are un aspect decorativ.

Descoperirile de aici se încadrează în faza B a culturii Tiszapolgár⁴⁰.

Manifestarea culturală ce urmează populației Tiszapolgár în acest spațiu este cultura Bodrogkeresztúr, care se plasează la sfârșitul epocii eneolitice. Acest fenomen cultural reprezintă o etapă importantă în evoluția cronologică și culturală a neo – eneoliticului din nord-vestul României.

Apropierile tipologice în ceea ce privește ceramica, unelte și armele de cupru, podoabele și piesele de cult, precum și trăsăturile comune în ritualul de înmormântare, ne determină să afirmăm că principala componentă genetică a culturii Bodrogkeresztúr este moștenită din mediul culturii Tiszapolgár.

Această manifestare culturală are o arie geografică bine stabilită. Granița sudică și vestică o constituie Dunărea în nord ea se întinde până în Slovacia iar în est până la Munții Apuseni și ai Banatului. În această arie se constată o locuire intensă în bazinul Crișurilor⁴¹.

În ceea ce privește așezările descoperite aparținând acestei culturi, frapază numărul mic al lor în raport cu numărul mare al descoperirilor funerare. Cea mai plauzibilă explicație ar fi cea după care locuirile ar fi de scurtă durată, fapt ce a făcut ca depunerile stratigrafice să fie ne semnificative⁴². Așezările acestei culturi se plasau pe malul apelor curgătoare, lacuri sau mlaștini. Pentru a avea o minimă protecție împotriva variațiilor de debit, ele sunt situate pe locuri puțin mai înalte.

Locuințele sunt fragile, pe structură preponderent lemnoasă, lipitura cu lut fiind superficială. Toate aceste caracteristici ne dau dreptul să afirmăm că locuirile sunt de scurtă durată, neexistând preocuparea asigurării unor structuri masive a locuințelor, precum în epocile anterioare. Caracterul general al așezărilor și locuințelor confirmă supoziția după care locuirea

⁴⁰ Zoia Maxim – *loc. cit.*, 185, fig. 155; N. Iercoșan – *loc. cit.*, 48

⁴¹ A. S. Luca – *Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României*, Alba Iulia, 1999, 11.

⁴² P. Patay – *Die hochkupferzeitliche Bodrogkeresztúr-Kultur*, în *Ber RGK*, 55, 1974/1975, 1, 31.

de scurtă durată este legată – se pare – de economia preponderent pastorală a purtătorilor acestei culturi⁴³

Necropolele reprezintă principala manifestare, alături de descoperirile funerare izolate, a culturii Bodrogkeresztúr. Numărul și corelația mormintelor în necropole este semnificativă pentru statutul social și pentru locul individului în societate.

Ca și în cazul celorlalte culturi preistorice, ceramica reprezintă principala urmă de cultură materială. Vasele au fost lucrată cu mâna și poate fi împărțită în trei categorii: fină, semifină și uzuală/grosieră. În ceea ce privește compoziția pastei ceramicii, aceasta este (în marea majoritate a cazurilor) nisipoasă, cu bobul mai mult sau mai puțin fin (în cazul ceramicii fine și semifine) și mai rar pietricele (ceramica semifină și grosieră). Ca degresant este folosit mărul amestecat cu paie sau cu paiete de mică, iar în cazul speciei grosiere apare ca degresant pleava tocată. Consecință directă a tehnologiilor cunoscute în epocă, arderea ceramicii este, de cele mai multe ori, bună. Repercursiune firească a modului de ardere a ceramicii, culoarea vaselor nu reprezintă un repertoriu coloristic așa de variat ca în epocile anterioare. Gama culorilor trage spre cele închise: cenușiu, brun, negru. Principalele forme ale ceramicii respective sunt: strachina, castronul profilat, strachina – castron, paharele, ghiveciul de flori, farfuria și tigaia de pește, strachina cu picior, oala cu sau fără picior sau cu fundul ascuțit, cești. Cele mai spectaculoase ornamente sunt cele incizate, realizate prin zgârirea suprafeței moi a vasului cu un obiect ascuțit. Ele sunt dispuse sub diferite forme: triunghiuri incizate sub buza vasului sau spirale îmbucate ori simple, ori meandre trasate din 3 - 4 linii paralele, triunghiuri hașurate în ghirlandă. Alte ornamente întâlnite sunt impresiunile, ciupiturile cu unghia. Foarte rar se folosește pictura pe vas, barbotina ori canelura. Toarele au și ele uneori un caracter de decor, neputând fi identificat în cazul unora nici un caracter funcțional.

Uneltele de piatră sunt realizate din silex sau obsidiană, prin tehnica ciopririi. Uneltele șlefuite sunt realizate din roci mai tari, sau de duritate medie. Uneori acestea pot fi perforate. Se păstrează gama tipologică diversă din epocile anterioare, dată fiind aria largă de utilizări. Se pot întâlni: răzuitoare și lame, lamă – fereastră, cuțite din silex, vârfuri de săgeți, topoare șlefuite și pisăloage⁴⁴.

⁴³ I. Némethi – *Noi descoperiri arheologice din eneoliticul târziu din nord-vestul României*, în *AMP*, 12, 1988, 127.

⁴⁴ A. S. Luca – *Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României*, Alba Iulia, 1999, 30sq.

Uneltele obținute din os și corn sunt specifice așezărilor, nefiind până acum descoperite în componența inventarului funerar. Din os s-au obținut străpungătoare, mosoare, ace de undiță, pumnale și săpăligi⁴⁵. Din lut au fost realizate greutăți pentru războaiele de țesut sau pentru plasele de pescuit.

În cultura Bodrogkeresztúr principalele piese din cupru sunt topoarele. Deoarece la acest stadiu de dezvoltare a civilizației umane, realizarea unor astfel de piese presupuneau un imens volum de muncă, târnacoapele de cupru eneolitice sunt interpretate ca fiind folosite ca semn de prestigiu de către posesorul lor care, mai mult ca sigur, deținea o importantă poziție în comunitatea căreia îi aparținea.

În mormintele cercetate în Ungaria, există diverse podoabe de cupru⁴⁶. Descoperiri de acest fel nu apar însă și la noi. Mai cunoaștem descoperiri de aur privind această categorie de piese la Cămin (jud. Satu Mare) și Ostrovu Corbului⁴⁷.

Știm deja că în culturile anterioare, în special în decursul epocii neolitice, plastica zoomorfă și antropomorfă din lut este foarte bine realizată. În cultura Bodrogkeresztúr reprezentările plastice din lut, sunt însă extrem de puține. Apar însă și altare de lut folosite în cadrul procesului ritual sau, poate, la iluminat. Acestea au corpul patrulater, pereți înalți cu lobi la colțuri. De departe, cea mai importantă categorie a plasticii în lut, piatră, cupru sau aur din aria acestei culturi erau idolii *en violon*⁴⁸. Aceste piese de dimensiuni mici – cu excepția unor piese unicat de aur, ce pot fi de mari dimensiuni – sunt realizate din lut. Funcția acestor obiecte, este mai greu de precizat, dar erau larg răspândite, având o importanță pan-culturală, din moment ce pot fi găsite în medii culturale diferite, până în spațiul anatolian (Troia, nivelele I și II)⁴⁹.

În ceea ce privea ritul funerar, decedatul este îngropat abia după ce dispare rigiditatea cadavrului, de multe ori presat în groapă, fapt ce nu s-ar fi putut face în cazul în care mortul se afla în primele 3 – 4 zile de la deces⁵⁰. Înmormântarea se făcea după legi stricte, ceea ce ne duce

⁴⁵ E. Pădureanu – *O așezare eneolitică fortificată de la Pecica – Forgaci*, în *Crisia* 12, 1982, 30, fig. 7/14, 17/1

⁴⁶ P. Patay – *loc. cit.*, 31.

⁴⁷ A. S. Luca – *Sfârșitul eneoliticului pe teritoriul intracarpatic al României*, Alba Iulia, 1999, 30sq.

⁴⁸ Denumirea acestor piese vine de la forma ce se poate apropia de cea a unei viori. Ele reprezintă în fapt o schematizare antropomorfizată. H. Dumitrescu – *Connections between the Cucuteni – Tripolje Cultural Complex and the Neighbouring Eneolithic Cultures in the Light of the Utilisation of Golden Pendants*, în *Dacia N.S.*, 5, 1961, 86sqq.

⁴⁹ D. Monah – *Idoli en violon din cultura Cucuteni*, în *CI* (serie nouă), 9 - 10, 1978 – 1979, 163 – 174.

⁵⁰ P. Patay – *loc. cit.*, 36.

cu gândul la o organizare socială bine structurată. Direcția decedaților era E-V, cu mici devieri, fapt ce poate fi pus în legătură cu tradiția culturii Tiszapolgár. Mormintele chircite pe partea stângă aparțin femeilor, pe când cele chircite pe partea dreaptă aparțin bărbaților. Diferențierile dintre sexe continuă și în ceea ce privește inventarul; în mormintele de femei numărul de vase este vizibil mai mare.

Descoperirea a numeroase tezaure de aur în aria culturii Bodrogkeresztúr ne determină și ea să credem că populațiile eneolitice aparținând acestei culturi dețineau un monopol asupra accesului la zăcămintele aurifere, cuprifere (zona Băița), și de sare din Munții Apuseni și din interiorul arcului carpatic⁵¹.

Cultul fertilității și fecundității este caracteristic în continuare, comunităților eneolitice. După cum se știe, cultul fertilității și fecundității este o caracteristică a populațiilor stabile, agrare.

Sfârșitul culturii Bodrogkeresztúr se petrece prin cucerirea ariei acestei populații de către noi populații caracterizate de un stil de viață nou specific populațiilor ce aveau ca principală ocupație creșterea de animale.

Perioada de la sfârșitul eneoliticului este numită uneori și *perioadă de tranziție la epoca bronzului*. Componentă importantă a proceselor care au marcat finalul perioadei eneolitice, cultura Coțofeni (3000 – 2500 î.Chr.) a contribuit totodată substanțial la nașterea civilizației epocii bronzului în spațiul transilvănean.

Purtătorii acestei culturi sunt caracterizate de un stil de viață mobil, datorită modului de viață predominant pastoral – în continuă căutare de pășuni.

Pornind de la formele de relief pe care sunt amplasate locuirile Coțofeni, se disting așezări pe forme de relief joase (grinduri, pe terase) și așezări pe forme de relief înalte (pe boturi de deal, pe vârfuri stâncoase, în peșteri). Ceea ce trebuie remarcat în general privind așezările culturii Coțofeni este faptul că marea majoritate a descoperirilor reprezintă locuri modeste ca întindere în timp și spațiu, situație care indică o preponderență a locuirii de tip sezonier, o

⁵¹ De aceea, doar în acest areal există idoli mari din aur (precum cei de la Moigrad, Sălaj), care se pare că era cotate așa nu numai prin calitățile metalului, ci și prin raritatea și dificultatea obținerii sale în alte zone.

mobilitate crescută a unor comunități restrânse, determinată în principal de o anumită strategie de subzistență⁵².

Cercetările sistematice reduse nu permit considerații prea ample privind tipurile de locuințe și mai ales modul lor de amplasare în interiorul așezărilor. Cu toate acestea, există o serie de observații stratigrafice, care ne permit să oferim o clasificare a principalelor tipuri de locuințe în: locuințe de suprafață și locuințe adâncite (bordeie). Bordeiele pot avea forme circulare sau ovale, mai rar, rectangulare, adâncimea lor de la nivelul de călcare variind între 0,40 – 1,50 m., unele fiind prevăzute cu un prag sau treaptă pe una din laturi.

Sistemele de subzistență și strategiile de exploatare a resurselor naturale n-au fost analizate decât sumar în studiile consacrate perioadei eneolitice și începutului epocii bronzului pe teritoriul României. Modificările care au survenit în această etapă, concretizate în noi strategii de producție și distribuție a hranei, au fost menționate doar la modul general, fără a exista suportul documentar necesar. Și pentru cultura Coțofeni s-a afirmat o pronunțată tendință de mobilitate, reflectată prin numărul mare de locuri sezoniere, socotindu-se că ea ar fi creația unor grupuri de păstori nomazi sau seminomazi, teorie combătută ulterior⁵³.

În cadrul ceramicii se pot distinge două grupe principale: ceramica fină și cea grosieră. *Ceramica fină* cuprinde vasele confecționate dintr-o pastă omogenă având ca degresant nisip. Pasta este bine frământată, modelarea pereților este atentă, grosimea lor fiind redusă și destul de uniformă. O mare atenție s-a acordat prelucrării suprafeței exterioare și interioare a vaselor, aceasta fiind lustruită în majoritatea cazurilor⁵⁴. În ceea ce privește gama cromatică a ceramicii fine, în general predomină cenușiul. *Ceramica grosieră* se diferențiază în special prin natura degresantului utilizat⁵⁵. Tratatamentul suprafeței vaselor este și el diferit, de obicei practicându-se doar o netezire mai mult sau mai puțin atentă, rareori întâlnindu-se o lustruire superficială. Culoarea cea mai des întâlnită este cărămiziul, mai rar diversele nuanțe de cenușiu⁵⁶.

Și aici în ceea ce privește tipologia ceramicii Coțofeni, străchinile reprezintă forma cea mai frecventă folosită, apoi castroanele, ceștile, cămile, amforele, oale, pahare, vasele cu formă globulară, vase – borcan, ulcioare⁵⁷.

⁵² H. Ciugudean – *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, Timișoara, 2000, 17.

⁵³ P. Roman – *Cultura Coțofeni*, București, 1976, 15 și 77.

⁵⁴ Pentru această operațiune au fost utilizate pietre de râu cu suprafața netedă sau lustruitoare din lut.

⁵⁵ Este vorba de nisip cu o granulație mare și pietricele, la care se adaugă uneori bucățele de calcar.

⁵⁶ H. Ciugudean – *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, Timișoara, 2000, 22.

⁵⁷ Ibidem, 22 - 26.

Principalele forme de realizare a decorului întâlnite în cadrul ceramicii Coțofeni sunt: prin adâncire, în relief, prin încrustație⁵⁸. Aceste tehnici duc la realizarea unei game diverse de motive ornamentale: forma “ramurilor de brad, benzi hașurate dispuse vertical sau orizontal, forma “scheletului de pește”, “tablă de șah”, împunsături succesive, alveole, ghirlande, striuri, canelare, brâuri, butoni (de diferite forme).

Din lut se mai realizau o serie de obiecte cu rol utilitar sau decorativ: fusaiole, greutăți pentru războiul de țesut, mosoare, linguri, lustruitoare și mărgelile de diferite forme.

Utilajul litic aparținând culturii Coțofeni se caracterizează atât prin reducerea semnificativă a cantității pieselor folosite, cât și prin sărăcirea repertoriului funcțional. Principalele tipuri de unelte coplitate includ lamele, răzuitoarele și gratoarele. Numărul obiectelor din piatră șlefuită este relativ redus față de perioada neolitică. Se realizau topoare (tip daltă sau perforate), râșnițe, frecătoare, cuțite curbe, pendentive și mărgelile.

Unelte și podoabele lucrate din os, corn sau dinți de animale sunt prezent în număr mare atât în așezări cât și în morminte. S-au descoperit sule, săpăligi, dălțițe, spatule, piepteni pentru decorarea ceramicii, pendentivi realizați din dinți perforați de animale.

Analizele făcute privind metalurgia cuprului în perioada de tranziție spre epoca bronzului evidențiază scăderea bruscă a cantității de metal aflate în circulație⁵⁹. Până în prezent există puține dovezi privind practicarea mineritului de către comunitățile Coțofeni, exploatarea zăcăminelor cuprifere făcându-se probabil prin procedee simple, baza putând-o constitui cuprul nativ, ușor accesibil în epoca respectivă, care putea fi prelucrat prin ciocănire la rece, urmată sau nu de o călire, pentru care era suficientă o temperatură de 150°C.

Repertoriul pieselor realizate din cupru cuprinde: arme (pumnale de diferite tipuri), unelte (sule, topoare plate, cuțite, ace, dălți), podoabe (pendentivi de tip ochelari, brățări, coliere, mărgelile).

⁵⁸ Datorită slabei aderențe a materiei albe folosite, aceasta nu s-a păstrat însă decât în foarte puține cazuri.

⁵⁹ Explicațiile pentru acest fenomen sunt dintre cele mai diverse, plecând de la efectul produs de pătrunderea triburilor nord – pontice asupra populațiilor locale, trecând printr-o posibilă epuizare a depozitelor de minereuri de cupru și ajungându-se până la o modificare a atitudinii față de aramă, ca simbol al valorii. I. Nestor – *Asupra începuturilor metalurgiei aramei și a bronzului în R.P.R.*, în Studii și referate de istoria României, I, 1954, 98; idem – *Considerații privind începutul și definirea perioadei timpurii a epocii bronzului în România*, în In onorem emeritae Ligiae Bârzu. Timpul istoriei I, București, 1997, 44; P. Roman – *Cultura Coțofeni*, București, 1976, 16.

Idolii anropomorfi reprezintă cea mai numeroasă categorie de piese cu destinație magico – religioasă din aria Coțofeni. O parte din piese sunt simple, altele sunt decorate în tehnica inciziilor sau a împunsăturilor succesive. Aceștia provin din locuințe, neavând cazuri certe în care ei să poată fi asociați unor complexe cu evident caracter cultic.

Problema riturilor și ritualurilor funerare practicate de purtătorii culturii Coțofeni continuă să fie extrem de controversată⁶⁰. Mormintele de înhumăție alcătuiesc necropole plane, iar cele de incinerație sunt organizate atât în necropole plane (majoritatea în peșteri) cât și tumulare⁶¹.

Epoca bronzului

După ce manifestările purtătorilor culturii Coțofeni își încetează activitatea în zona comunei Valcău de Jos, comunitățile *epocii bronzului* redevin stabile, economia fiind bazată în principal pe agricultură – care presupunea o sedentarizare accentuată.

II. Comuna Valcău de Jos – Repere istorice medievale

⁶⁰ P. Roman susținea practicarea atât a înhumăției cât și a incinerării, dar a acceptat puține descoperiri în categoria celor cu apartenență certă (P. Roman – *Cultura Coțofeni*, București, 1976, 31 - 33).

⁶¹ Este vorba de movile de pământ cu manta de piatră care adăpostesc mormântul și inventarul funerar.

Comuna Valcău de Jos, județul Sălaj, este situată în partea de sud-vest a județului la o distanță de 48 km de municipiul Zalău, la 20 km de orașul Șimleul Silvaniei și are o populație de 3307 locuitori⁶². În componența comunei intră satele: Valcău de Jos (satul de reședință al comunei), Valcău de Sus, Lazuri, Ratovei, Sub Cetate și Preoteasa. Față de reședința comunei satele sunt situate la distanțe variind între 2 km - satul Valcău de Sus - și 5 km - satul Preoteasa. Hotarul comunei Valcău de Jos se învecinează la nord cu satul Boghiș (comuna Boghiș), la est cu satul Marin (comuna Crasna), la sud cu satul Fizeș (comuna Sâg), la vest cu satul Iaz (comuna Plopiș)⁶³.

Din punct de vedere geografic teritoriul comunei Valcău de Jos este dispus pe următoarele unități de relief: câmpie în lunca Barcăului, pe dealurile cu caracter piemontan de la poalele Munților Plopiș, în Piemontul Oșteana și în Dealurile Bănișorului, situate la sud de Oșteana. Munții Plopișului - Munții Șes, Munții de Aramă sau Rez – având o largă desfășurare, în unele porțiuni trec de 15 km lățime, fiind traversați de o rețea hidrografică densă și se evidențiază prin suprafețe plane și întinse cu aspect de câmpii suspendate – de unde denumirea de Munții Șes⁶⁴.

Interfluviul principal prezintă înălțimi cuprinse între 600 - 700 m. În partea de nord-vest altitudinile coboară, înălțimea lor fiind de 300 - 400 m. În bazinul Barcăului în sectorul Tusa – Preoteasa, acestea ajung la 400 – 500 m. Cele mai mari altitudini sunt în bazinul superior al Barcăului: 882 în Vârful Ponorul, pentru ca apoi să scadă la 777 m în Vârful Oșoiu, din bazinul Văii Iazului. Dealurile piemontane din înșeuarea Oșteana fac trecerea între Munții Plopișului și Munții Meseșului. Această zonă de legătură este uniformă, neavând mari denivelări în morfologie. Dealurile Bănișorului se desfășoară între valea Barcăului în vest și valea Crasnei în est, cu interfluvii prelungi, despărțite de văi largi cu lunci bine dezvoltate. Altitudinile maxime trec în general de 350 m, 384 m la est de Valcău de Jos, 376 m în Dealul Nou la nord-est de Boghiș și 309 m în Dealul Ciceiu Mare de la nord-est de Nușfalău⁶⁵.

Din punct de vedere istoric se știe că arealul comunei Valcău de Jos a fost locuit încă din antichitate. Descoperirile arheologice întâmplătoare au adus la suprafață un material destul de bogat care atestă faptul că locuitorii duceau o viață activă în strânsă relație cu spațiile înconjurătoare. Spre exemplu, în satul Preoteasa, aflat în componența comunei Valcău de Jos,

⁶² Tiberiu Morariu, V. Sorocovschi, *Județul Sălaj*, Editura Academiei R.S.R., București, 1972, p. 18

⁶³ V. Cormoș, *Județele patriei, Sălaj- monografie*, Editura Sport-Turism, București, 1980, p. 20

⁶⁴ Florian Bențe, *Depresiunea Șimleului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 35

⁶⁵ *Ibidem*, p. 38-39

descoperirile întâmplătoare din primăvara anului 1971, cu ocazia aratului, au scos la suprafață în locul numit “La pietre” o așezare din cultura Tisa, faza târzie. La suprafața arăturii au fost adunate fragmente ceramice și unelte din piatră. În satul vecin, Sub Cetate, la sud-est de cetatea feudală, în vale, a fost găsit de asemenea un topor din piatră perforat, de mici dimensiuni, iar în satul Boghiș, situat în apropierea comunei s-au descoperit obiecte din piatră: topoare, dălți de diferite dimensiuni, șlefuite și perforate, precum și o piatră de șlefuit⁶⁶.

Anul următor, 1972, cu prilejul săpăturilor pentru scoaterea pământului necesar confecționării de cărămizi nearse s-a descoperit în satul Sâg, pe locul „Coasta Piscilei” din centrul satului, un depozit foarte bogat de bronzuri aparținând epocii Halstatt B1, aproximativ din secolul X î.Hr. Între acestea amintim două topoare de bronz, celturi, două fragmente de seceri, un coif fragmentar, un vârf de lance, 21 brățări etc.⁶⁷

Retragerea administrației romane de pe teritoriul Daciei în timpul împăratului Aurelian, 271-275, a generat o perioadă tulbure în acest spațiu continuată până spre începuturile evului mediu. Populațiile băștinașe au cunoscut mai multe năvăliri migratoare ceea ce a determinat o bulversare a valorilor tradiționale. Sosirea ungarilor în zonă, în secolul al X-lea, a schimbat fundamental peisajul politic. Cucerirea ducatului lui Menumorut a avut consecințe și asupra arealului actualei comune Valcău de Jos, autohtonii fiind supuși, la rândul lor, de migratorii unguri. Aceștia au devenit sedentari în timp, continuând să trăiască alături de populația românească⁶⁸.

Atestarea documentară a localității Valcău de Jos este anterioară cunoscutei cetăți existente aici. Astfel, încă din 1214 arealul localității apare drept *villa* Saicu, teritoriul localității fiind în posesiunea unui anume Saicu⁶⁹. Localitatea este menționată pentru prima dată sub toponimul de Valcău în 21 ianuarie 1249 ca *terra Walko, Wolko*⁷⁰ într-o diplomă emisă de cancelaria regelui Ungariei Béla al IV-lea pentru Paul, jude regal și comite de Zala. În documentul din 1249, sunt consemnate și domeniile Zăuan și Nușfalău. În document sunt amintite faptele de arme săvârșite și dovezile de fidelitate pe care judele regal le-a făcut pentru

⁶⁶ Eva Lakó, *Repertoriul topografic al epocii pietrei și a perioadei de tranziție spre epoca bronzului în județul Sălaj*, în *Acta Musei Porolissensis*, V, 1981, p. 41

⁶⁷ Mircea Petrescu-Dâmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, Editura Academiei R.S.R., București, 1977, p.134

⁶⁸ Elena Muscă, *Repertoriul localităților din Sălaj în secolul al XV-lea*, în *Acta Musei Porolissensis*, VIII, 1984, p. 265

⁶⁹ Petri Mór, *Á Szilágy vármegye monográphiája* (Monografia județului Sălaj), vol. IV, Budapesta, 1903, p.745-751

⁷⁰ Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, Editura Academiei R.S.R., București, 1968, vol II, p. 224; *Documente privind istoria României, seria C, Transilvania, veacul: XI-XIII*, vol. I, Editura Academiei Române, București, 1951 (în continuare DIR C, XIII, I), p. 337.

rege în luptele pentru cucerirea cetății Clissa, de pe țărmul Adriaticii, în războaiele purtate împotriva rutenilor, germanilor și tătarilor. Documentul ne vorbește despre confruntarea militară cu ducele Austriei, unde Paul a fost luat prizonier, împreună cu alți șapte nobili, de unde s-a răscumpărat pe sine și pe ceilalți nobili cu o mie de mărci de argint, adunați din resurse proprii⁷¹. În consecință, regele Béla al IV-lea, drept răsplată pentru numeroasele fapte de vitejie și pentru sumele cheltuite, îi dăruiește domenii din Transilvania, printre care și câteva domenii din comitatele Bihor, Crasna și Solnoc. Paul a primit în comitatul de Bihor următoarele sate și pământuri: moșia Jadani, Ocani, Felcheriu, Beliu, lângă Crișul Alb; de asemenea moșia Borșea, de lângă Crișul de Mijloc și moșia Sărand, moșia Haieu, moșia Bical, Fild și moșia Almaș; de asemenea în comitatul Solnoc lui Paul i-au fost dăruite moșia Cuzdioara, Someștelec, a locuitorilor din Tăuți și moșia Solnoc a oaspeților cetății Solnoc⁷².

Era o danie făcută de rege comitelui Paul și urmașilor săi, datorită faptelor sale de credință⁷³. În deceniul al șaptelea al secolului al XIII-lea familia Geregye, din care facea parte și Paul, a intrat în tabara ostilă regilor Ștefan al V-lea și Ladislau al IV-lea Cumanul⁷⁴. După moartea lui Ștefan V, nobilii din exil, avându-l ca lider pe Nicolae Kőszegi, din neamul Herder, au preluat controlul asupra capitalei. Funcția de voievod al Transilvaniei a fost preluată de către unul dintre cei mai consecvenți susținători ai regimului restaurației aristocratice, Nicolaus, fiul lui Paul Geregye⁷⁵. Acesta din urmă a reușit în această perioadă să pună bazele unui important domeniu familial în comitatele Bihor, Solnoc și Crasna, prin metode pe care mărturiile epocii le considerau ilegale și violente⁷⁶. Autoritatea în regat a fost exercitată de regina Elisabeta, dar grupurile baronilor Csák și Hérder vor exercita o autoritate efectivă asupra țării, care va duce la numeroase conflicte între gruparea Csák, care l-a sprijinit pe Ștefan V, și cei din neamul Herder, sprijinitori ai regelui Bea IV. Nicolaus Geregye s-a retras, din 1275, după venirea la putere în Transilvania a familiei Csáki, pe vastele sale proprietăți din comitatul Bihor, protejate de un sistem de fortificații care includea cetăți

⁷¹ *DIR C, XIII, I*, p. 335-336.

⁷² *Ibidem*, p. 337.

⁷³ *Ibidem*, p. 335-337; Sorin Șipoș, *Prolegomenă la o istorie a vitejiei. Nobili din Bihor slujindu-l pe rege*, în *Istoria Bihorului. Civilizație. Societate. Economie. Mentalități*, Coordonatori: Gabriel Moisa, Sorin Șipoș, Aurel Chiriac, Radu Romînașu, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2018, 314; Zsolt Csok, *Approaches Concerning the Formation of the Medieval County of Kraszna / Crasna (11th-13th c.)*, în *Brukenthal. Acta Musei*, VII. 1, Sibiu, 2012, p.128

⁷⁴ Sorin Șipoș, *Congregațiile regale și palatiale din comitatul Bihor (secolele XIII-XIV)*, în *Istoria Bihorului. Civilizație. Societate. Economie. Mentalități*, Coordonatori: Gabriel Moisa, Sorin Șipoș, Aurel Chiriac, Radu Romînașu, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2018, 305-306.

⁷⁵ *Documente privind istoria României*. Comitetul de redacție Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cămpina, Eugen Stănescu, David. Prodan, Mihail Roller, veacul XIII, C. Transilvania, vol. II (1251-1300), Editura Academiei Republicii Populare Române, 1952, p. 166. (În continuare DRI, C, XIII/II).

⁷⁶ *Ibidem*.

ca: Adrian, Piatra Șoimului, Palota, iar din comitatul Crasna și pe cetatea Valcăului. În această regiune, clanul Geregye se putea baza pe serviciile unui număr de familii nobiliare afiliate, printre care se numărau Kata, Mykula și Kany⁷⁷. După marea invazie tătaromongolă s-a construit, cel mai probabil, și puternica fortificație de la Valcău. După 1280, Valcăul, așa cum s-a întâmplat și cu alte cetăți din Bihor, a trecut în posesia regelui Ungariei⁷⁸.

În ceea ce privește numele localității, Petri Mór avansează ideea că toponimul de Valcău vine din cuvântul slav *vlk* care înseamnă lup, probabil datorită prezenței în zonă în număr mare a acestor animale sălbatice⁷⁹.

Un loc aparte în istoria locului îl ocupă cetatea Valcău. Poziția acesteia și-a pus amprenta pe întreaga istorie a Sălajului. În epoca medievală, prin Sălaj treceau unele dintre cele mai importante drumuri comerciale care legau centrul Transilvaniei de vestul Europei. Prin trecătoarea denumită Poarta Meseșană trecea o ramificație a drumului sării, care venea dinspre Cluj și se îndrepta prin localitățile Crasna, Nușfalău, Zăuan spre depozitele de sare de la Sălacea din județul Bihor de astăzi⁸⁰. Comerțul cu sare care a dus la apariția vămilor în zonă a făcut să apară primele mențiuni despre fortificațiile din zonă. Ele apar din necesități de apărare a trecătorii din Meseș și pentru a stăvili accesul dinspre nordul Meseșului având totodată și rol economic, politic, social și militar.

În acest context regalitatea maghiară a creat un sistem de fortificații care se extindea și în partea de sud-vest a teritoriului actualului județ Sălaj. Din acest sistem făcea parte și cetatea Valcău, una din cele două cetăți ale Comitatului Crasna, ridicată pe dealul numit Plai, la poalele Munților Plopiș, nu departe de satul Sub Cetate din comuna Valcău de Jos. Cetatea a fost ridicată cu scopul de a apăra regiunea sud-vestică dinspre direcția Nușfalău-Zăuan-Ip. Construirea cetății a fost favorizată de poziționarea dealului Plai, care este mărginit în partea de est de albia râului Barcău⁸¹.

În secolul al XIV-lea cetatea Valcău stăpânea întreaga regiune sudică a comitatului Crasna și apăra această zonă de potențiali atacatori. În contextul eforturilor făcute de Carol Robert din dinastia de Anjou de a-și impune autoritatea în regat este consemnat și *Castrum Volko*⁸². Cu acest prilej Carol Robert îl răsplătește pe magistrul Desideriu Elewanth, castelanul de Bologa, pentru cucerirea cetății Valcău, de la numiții Beckh, fiul lui Kopaz și Ștefan, fiul

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ Adrian A. Rusu, *Considerații istorice asupra cetăților medievale timpurii din județul Salaj*, în *Acta Musei Porolissensis*, II, Zalău, 1978, p. 98

⁷⁹ Petri Mór, *op. cit.*, p. 746

⁸⁰ DIR C, XIII, I, p. 4

⁸¹ Elena Muscă, *Cetatea Valcău*, în *Școala noastră*, nr. 1/1996, p. 75

⁸² Coriolan Suci, *op.cit.*, p.224

voievodului Lorand, pe care a predat-o regelui⁸³. Din secolul al XIV-lea, cetatea și domeniul Valcăului apar tot mai des consemnate în documentele din epocă. Spre exemplu, în 27 septembrie 1341 la solicitarea regelui Carol Robert capitulul Bisericii din Oradea a încercat să-l pună pe magistrul Donch, comite de Komarno și de Crasna, în stăpânirea moșiei Valcău, precum și a altor moșii ce țin de ea. Documentul consemnează numeroasele opreliști și contestări care s-au făcut la punerea în posesie, dar și numele moșiilor care aparțineau de Valcău. Sunt consemnate următoarele sate românești care urmau să fie puse sub stăpânirea magistrului Donch, anume: Fizeș, Halmășd, Tusa, Cizer, Bogdanhaza (Stârciu), Crasna, Recea, Mykohaza și pământul Thyreteluke. În document mai sunt consemnat și următoarele sate: Almaș, Giumelciș, Drighiu, Cozniciu și Oaia, fără a se specifica etnia locuitorilor⁸⁴.

În documentul emis de Capitulul în Oradea, în 28 septembrie 1341 este descrisă punerea în posesie a Donch, și a fiilor acestuia Nicolae, Ștefan, Ioan și Ladislau, din porunca regelui Carol Robert, cu moșia Valcău, pe care a fost zidită o cetate de piatră. Punerea în posesie a magistrului Donch s-a făcut de către Nicolae, omul regelui și Dominic, decanul, din partea capitolului, în 10 septembrie 1341 când i-au convocat la moșia Crasna, ce ține de acea moșie Vlacău, pe toți vecinii și megieșii și de față cu aceștia, au hotărnicit-o după vechile și bătrânele hotare. Astfel, domeniul Valcău se mărginea cu moșia lui Toma, fiul lui Pavel, numită Vîrșolt, apoi de moșiile Pericei, Crasna și Benestelek. În 29 septembrie 1341, capitulul din Oradea îl informează pe regele Carol Robert că s-a continuat punerea în posesia moșiei Valcău a magistrului Donch prin chemarea vecinilor și a megieșilor la moșia Valcău, în 5 septembrie 1341. Din document mai aflăm că moșia s-a aflat în stăpânirea regelui și a slujitorilor acestuia anume Nicolae, zis Orrus și, mai apoi, a fost stăpânită de Chemberg⁸⁵. Delimitarea moșiei Valcău s-a făcut după vechile hotare, anume au delimitat de moșia Șimleu, a magistrului Simion, niște moșii ce țin de amintita moșie Valcău, anume: Zăuan, Nușfalău și Borla. Punerea în posesie a continuat până la hotarele dinspre moșia Boghiș, stăpânită de Simon și Ștefan. Punerea în posesie s-a continuat până la semnele de hotar de la moșia Nușfalău, la moșia Crasna, apoi, la moșiile Ratin, Pericei, Borla, Vârșolt, Guruslău, Badon, Periceiu, Bădacin, Șimleu și Ilișua⁸⁶.

⁸³ *Documente privind istoria României*. Comitetul de redacție Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cămpina, Eugen Stănescu, David. Prodan, Mihail Roller, veacul XIII, C. Transilvania, vol. III (1301-1320), Editura Academiei Republicii Populare Române, 1952, p. 220. (În continuare DRI, C, XIII/III.).

⁸⁴ *Documente privind istoria României*. Comitetul de redacție Ion Ionașcu, L. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cămpina, Eugen Stănescu, David. Prodan, Mihail Roller, veacul XIII, C. Transilvania, vol. IV (1341-1350), Editura Academiei Republicii Populare Române, 1955, p. 50-52. (În continuare DRI, C, XIII/IV.).

⁸⁵ *Ibidem*, 55

⁸⁶ *Ibidem*, 55-58.

Domeniul cetății constituit în timpul regelui Andrei al III-lea, când a preluat ceea ce a rămas din domeniul castrului regal de la Crasna, era constituit din 22 sate, majoritatea românești, fapt consemnat într-un document din anul 1342, unde apar *iobagiones hungari et olaci* de Walkou.⁸⁷ În documentul din 15 mai 1341 unde este consemnată o pricină între Donch, noul stăpân al moșiei Valcău, și fii săi și Nakapur de Bozieș pentru o bucată de moșie ce ține de moșia Bozieș. Ladislau și Ioan, fii lui Donch erau acuzați că l-au pe Tihomir românul, voievodul din Iaz și pe ceilalți români, dar și pe iobagii unguri și români din Nușfalău, Iaz, Valcău și din Plopiș să se folosească de pământurile de arătură, livezile și pădurile lui Nakapur de Bozieș⁸⁸. Menționarea demnitații de voievod pentru românii din Iaz ne arată că încă această instituției a români funcționa, chiar dacă, în noua realitate politică, și-a pierdut din putere și importanță.

În 1435 este menționat Ioan, fiul lui Paul de Cheren, *capellanus castr*i Sub Cetate–Valcău⁸⁹. Începând din anul 1481, localitatea primește în mod frecvent denumirea de Valcău Unguresc - Walko Ungarica; 1500 de Magyarwalko, 1854 de Magyar-Valko, Valcău⁹⁰.

Cetatea Valcău este atestată de mai multe documente de-a lungul timpului cea ce denotă importanța sa deosebită în sistemul de apărare al regatului maghiar în întregul ev mediu până la începuturile modernității. Importanța acesteia crește odată cu cucerirea cetății Oradea de către turci în anul 1660. Cetatea Valcău a devenit astfel o fortificație de graniță cu rol decisiv în apărarea Transilvaniei. Resursele logistice precare, a soldaților și a armamentului, au făcut ca fortăreața să fie lipsită de o capacitate reală de apărare⁹¹. Din cetatea de plan patrulator, prevăzută cu turnuri de apărare, se mai disting în prezent fragmente de zidărie și o mică parte dintr-o clădire din interiorul incintei. Materialul de construcție provine din piatra exploatată din carierele locale. Blocurile mari de piatră brută erau legate cu mortar din var nestins cu nisip⁹². Un șanț de apărare înconjură cetatea⁹³. Relicvele arhitectonice care se mai păstrează indică prezența unui palat în cetate⁹⁴. În colțul de sud al cetății se ridică un donjon înalt de 7-8 m, cu laturile de 9x9,70m⁹⁵.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 53-54.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 88-89.

⁸⁹ Adrian A. Rusu, *Castelarea carpatică*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2005, p. 205, 219

⁹⁰ Coriolan Suciu, *op.cit.*, p.224

⁹¹ Petri Mór, *op.cit.*, p.243-256

⁹² Alexandru Avram, *Fortificații medievale din Crișana*, în *Biharea*, I, Oradea, 1973, p.216

⁹³ Idem, *Arhitectura romanică din Crișana*, Comitetul Județean pentru Cultură și Artă - Bihor, Muzeul Oradea, Oradea, 1969, p. 8

⁹⁴ Adrian A. Rusu, *Castelarea carpatică...*, p. 202

⁹⁵ Alexandru Avram, *Fortificații medievale...*, p.215

În anul 1665 Hamza Paşa, conducătorul Oradei, a trimis într-o expediție de pedepsire o armată de 500 de oameni care a reușit să cucerească cetatea în iarna aceluiași an. Ultimul conducător al acesteia a fost Teleky Mihály. Principele Transilvaniei, Mihai Apaffi, a trimis la rândul lui o armată condusă de Mihai Makai pentru a recuceri și a reface cetatea, sperând că va reuși să o întărească. Hamza Paşa, care staționa cu trupele sale la Oradea, a aflat de intențiile principelui referitoare la cetatea Valcău și a trimis o armată care a devastat-o din nou. Aceasta nu a mai revenit la ceea ce fusese odinioară, fiind abandonată în anul 1727⁹⁶.

Secolul al XVIII-lea este unul fast pentru evoluția localităților din componența actuală a comunei Valcău. Reformismul austriac, coroborat cu creșterea securității alimentare și sanitare, au făcut ca populația comunei să cunoască un spor demografic evident. Asta în ciuda faptului că întregul secol a fost marcat de războaie, epidemii de ciumă, mișcări religioase perioade de secetă sau de ploi abundente fiind remarcată însă și de scădere a intensității luptelor interne dintre nobili⁹⁷. Această constatare este valabilă și în ce privește evoluția populației comitatului Crasna. În sprijinul acestor afirmații vin instrucțiunile date la 5 aprilie 1725 notarului comitatului Crasna, Ștefan Halmagy, care prezenta plângerile nobilimii din comitat Guberniului. În ele se specifică faptul că notarul trebuie să insiste în fața autorităților camerale și să obțină organizarea unei conscripții. Acțiunea notarului a avut succes, iar conscripția a fost realizată în decembrie 1725, fiind încheiată la 29 decembrie⁹⁸. Conform Conscripției din 1725, populația comunei Valcău de Jos se prezenta astfel⁹⁹:

	Nr. gospodării	Nr. familii	Total
Valcău de Jos	22	24	109
Valcău de Sus	18	19	87
Subcetate	7	7	39
Preuteasa	8	9	38
Lazuri	10	10	52

Analiza recesămintelor realizate de autoritățile maghiare denotă o creștere constantă și continuă a populației în perioada dintre anii 1850-1910. Românii formau ponderea majoritară a populației, urmați de maghiari, iar în ceea ce privește structura confesională, greco-catolicii

⁹⁶ Petri Mór, *op.cit.*, p. 215-217

⁹⁷ R. Wolf, *Evoluția populației comitatului Crasna între 1720 -1725*, în *Acta Musei Porolissensis*, Zalău, 1988, p. 339-343

⁹⁸ *Ibidem*, p. 339

⁹⁹ Satul Ratovei nu apare în documente, el fiind atestat doar în anul 1956.

erau cei mai mulți, urmați de ortodocși. La începutul secolului al XIX-lea, în localitatea Valcău de Jos și-a făcut apariția un important grup de populație germană. Cam în aceeași perioadă în Valcăul de Sus au fost consemnați și un număr de 41 de țigani (rromi).

Primul Război Mondial a lăsat urme adânci și în istoria acestui spațiu. Consecințele demografice au fost dintre cele mai drastice, fiind consemnate numeroase pierderi de vieți omenești pe diverse fronturi unde au fost mobilizați bărbații din arealul actualei comune Valcău. După terminarea Marelui Război și intrarea firească a Transilvaniei în componența statului român, prin actul de la 1 decembrie 1918, comuna Valcău de Jos a fost integrată României¹⁰⁰.

Toamna anului 1918 a fost însă și aici destul de tensionată și de complicată. La 23 noiembrie 1918, bunăoară, președintele tribunalului comitatens din Zaláu raporta comisarului guvernamental pentru Sălaj că „*în plasa Crasna din zece notariate cercuale existente, în șase, respectiv în Bănișor, Valcăul de Jos, Sîg, Stîrciu, Meseșenii de Jos și Vîrșolț nu este nici un funcționar al administrației de stat*”¹⁰¹. Trebuie remarcat, de asemenea, faptul că din delegația Sălajului la Marea Adunare Națională a făcut parte și protopopul de Valcău, Alimpiu Coste.

Perioada care a urmat Marii Unirii a fost marcată de necesitatea reorganizării instituțiilor și de numeroase provocări în plan economic, social, cultural. Drept exemplu putem da următoarele: înlocuirea coroanelor ungurești cu leul, scoaterea cărților ungurești și înlocuirea cu cele românești în care au fost introduse istoria și geografia României, reforma agrară. În zona rurală principala forță economică a rămas agricultura, trecută prin cea mai amplă reformă agrară din istoria modernă a României, agricultura fiind principala ocupație a majorității populației.

Structura socială a rămas aceeași ca și înainte de război, în sensul că majoritatea populației era formată din țăranime. Lumea rurală nu și-a schimbat fundamental parametrii în care a evoluat și înainte de Marele Război. În anii următori Marii Uniri, dezvoltarea industriei a adus cu sine și fenomenul migrației unei părți a populației, mai timidă la început, de la sat la oraș.

Norii negrii s-au adunat însă din nou asupra României spre sfârșitul deceniului patru al secolului trecut astfel încât nu s-au putut evita noi vremuri tulburi pentru locuitorii din această zonă, la fel ca și pentru cei din întreaga țară. Vara anului 1940 a adus cu sine pierderi teritoriale însemnate.

¹⁰⁰ Arhivele Naționale-Serviciul Județean Sălaj, *fond Prefectura județului Sălaj, compartimentul Vicecomite*, dos. nr. 16005/1918, f. 12

¹⁰¹ Ioan Tomole, *Aspecte ale revoluției populare din toamna anului 1918 în Sălaj*, în *Acta Musei Porolissensis*, Zaláu, 1984, p. 4, în *Acta Musei Porolissensis*, 2012, Zaláu, p. 277

Spațiul comunei Valcău de Jos a intrat în componența Ungariei fiind supus rigorilor unui regim de ocupație. Chiar dacă în comunele învecinate au avut loc o serie de excese ale armatei maghiare la adresa locuitorilor români, cei din Valcău de Jos au scăpat de acestea. Totuși, din Valcău de Jos au fost expulzați unii dintre fruntașii românilor, așa cum a fost, bunăoară, cazul comerciantului Petru Fiț¹⁰². Totuși, în mai-iunie 1944, când autoritățile ungare de ocupație au trecut la aplicarea soluției finale, toate cele 19 familii de evrei din Valcăul de Jos au fost deportate în ghetoul de la Cehei, iar de acolo în lagărul de exterminare de la Auschwitz.

După eliberare județul Sălaj a revenit la forma de organizare din perioada interbelică primind însă în plus plasele Carei și Valea lui Mihai. După anul 1950 Sălajul este desființat, asemeni, fiind împărțit între cele trei județe din nord-vestul României. Actualul județ Sălaj re apare în peisaj în contextul reorganizării teritorial-administrative a României din anul 1968, însă suprafața lui a fost redusă considerabil.

Instaurarea regimului comunist a lăsat în Valcău și satele din jur consecințe dintre cele mai nefaste. Asemeni întregii țări, Sălajul a fost nevoit să „suporte” un prim șoc teribil. Este vorba despre naționalizarea din 11 iunie 1948. Prin acest demers autoritățile comuniste au confiscat mijloacele de producție ale particularilor, au acaparat puterea economică și au trecut la planificarea comunistă a industriei prin programele anuale inițial, urmate de cele cincinale. În Valcău de Jos evenimentul a fost resimțit în primul rând prin naționalizarea Companiei Darvas - La Roche. Ea se ocupa cu prelucrarea și exploatarea lemnului din întreaga zonă a Nușfalăului¹⁰³.

Cea mai mare provocare a lumii rurale din zonă a fost însă, la fel ca peste tot în România, declanșarea procesului de colectivizare a agriculturii. Țăranii formau marea masă a locuitorilor comunei. Instalarea regimului comunist a făcut să fie impus un distrugător sistem la cotele în produse agricole, cote care asigurau o bună parte din plata datoriei de război a României către URSS¹⁰⁴.

Și aici s-a trecut la organizarea socialistă a agriculturii. O formă premergătoare constituirii Gospodăriilor Agricole Socialiste au fost Întovărășirile. Prima asemenea structură a fost înființată în anul 1959 în satul Valcău de Jos. Numele său era Întovărășirea Agricolă “9 Mai”. Un număr de 19 familii au intrat într-o primă fază în Întovărășire cu circa 20 de hectare¹⁰⁵.

¹⁰² Cornel Grad, *Situația populației din nord-vestul Transilvaniei (1940-1944)*, în *Acta Musei Porolissensis*, 2012, Zalău, p. 277

¹⁰³ Dănuț Pop, *Aspecte privind naționalizarea în județul Sălaj*, în *Caiete Silvane*, iunie 2017, p. 17-24

¹⁰⁴ Idem, *Atitudinea sălajenilor în timpul foametei din anii 1946 -1947*, în *Caiete Silvane*, noiembrie 2016, p. 26

¹⁰⁵ Arhivele Naționale-Serviciul Județean Sălaj, *fond Primăria comunei Valcăul de Jos*, dos. nr. 238, f. 10

Era însă numai începutul întrucât procesul de colectivizare a agriculturii în comună a fost încheiat abia în 1962, anul în care a fost înființată Cooperativa Agricolă de Producție Valcău de Jos. Din ea au făcut parte peste 800 de familii.

Căderea regimului comunist a adus cu sine noi oportunități și coordonate de dezvoltare ale comunei Valcău de Jos. În prezent economia comunei Valcău de Jos continuă să fie predominant agricolă, industria fiind reprezentată doar de mici unități meșteșugărești. În ultimele trei decenii în comună au existat un centru de preluare și prelucrare a laptelui, precum și o secție de ansamblare a jucăriilor Kinder.

Actualmente în comună își desfășoară activitatea o presă de ulei, trei centre de colectare a ciupercilor, sursă importantă de venit pentru localnici, o fabrică de produse apicole, care folosește ingrediente locale de la miere până la ciuperci. Tot în comună există mai multe unități comerciale, o pensiune și mai multe asociații familiare, ultimele în mare majoritate având ca și domeniu de activitate agricultura.

III. Valcău de Jos în Epoca Modernă și Contemporană

În începutul secolului al XVIII-lea, după alipirea Transilvaniei la Imperiul Habsburgic, comuna Valcău de Jos făcea parte din comitatul Crasna, plasa Șimleu. Populația era ocupată cu agricultura, una de subzistență și slab productivă, în care țăranul lucra, ca iobag, pământurile unui moșier sau propria parcelă, dacă avea. Perioada era, de asemenea, una de trecere spre munca agricolă bazată pe asolamentul trienal.

Conscripțiile, cunoscute sub denumirea de „dicalis”, ne oferă câteva date privind țăranimea supusă dijmuirii și impunerii. Ele au fost realizate pentru comitatele de pe teritoriul actualului județ Sălaj începând din jumătatea secolului al XVI-lea, baza informațiilor reprezentând-o declarațiile țăranilor. După includerea Principatului Transilvaniei în Imperiul Habsburgic, în ultimii ani ai secolului al XVII-lea, în comitatul Crasna a fost întocmită o conscripție generală în 1720, urmată de înregistrarea generală a familiilor sătești în 1721-1722¹⁰⁶. În acel timp, în comitatul Crasna erau 54 de sate.

Conform conscripției, în 1721 în Valcău de Jos nu exista niciun nobil și niciun libertin, însă se găseau 13 iobagi și patru jeleri cu casă; numărul sesiilor era de 10. Produsele agrare adunau 47 de cruci (o cruce echivala cu 17-21 de snopi, productivitatea unei cruci fiind de 30-40 kg) de grâu, 40 de ovăz, trei măsuri de Pojon de porumb și patru zile de sapă vii. Grâul nu era cultivat în comună, în timp ce porumbul reprezenta încă o noutate¹⁰⁷. Se cultiva și vița de vie, în medie producția anuală situându-se la 24 de litri pe familie (nu toate familiile aveau vii). Exista și fenomenul de părăsire a localității (migrație), dovedit de cele patru sesii nefolosite. În comună se găseau patru mori pentru măcinat, lucru care indică o activitate susținută pentru prelucrarea cerealelor, însă meșteșugari nu existau. Una dintre mori, aflată în Valcău de Sus, aparținuse, în 1703, moșierului Farkas Kálnoki, însă era inutilizabilă, lipsindu-i pietrele și roțile. O alta se găsea în satul Preoteasa¹⁰⁸.

Zestrea de animale cuprindea: trei cai, 32 de boi de jug, 48 de vaci, 28 de juninci de peste 2 ani, 61 de oi și capre (exceptând mieii), 57 de porci de peste un an și 35 de stupi de albine. Cum în sat locuiau, în acel moment, 17 familii, media ajungea 2 animale de jug pe familie, 3,9 vaci, 3,4 oi, 3,1 porci¹⁰⁹. În comitatul Crasna, deci și în Valcău, slujba iobăgească

¹⁰⁶ Géza Kovách, „Conscripția satelor din comitatul Crasna din 1720-1722”, în *Acta Musei Porolissensis*, IX, Zalău, 1985, p. 343

¹⁰⁷ Géza Kovách, „Conscripția satelor din comitatul Crasna din 1720-1722”, în *Acta Musei Porolissensis*, IX, Zalău, 1985, p. 347-348

¹⁰⁸ Leontin Ghergariu, „Unelte și instalații țăărănești pentru prelucrarea unor produse alimentare în Sălaj”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-1967*, Cluj, 1969, p. 453

¹⁰⁹ Géza Kovách, „Conscripția satelor din comitatul Crasna din 1720-1722”, în *Acta Musei Porolissensis*, IX, Zalău, 1985, p. 352

era stabilită, în secolul al XVIII-lea, la patru zile cu palmele și trei zile cu vitele în fiecare săptămână¹¹⁰.

O altă conscripție a fost realizată în 1725 în urma instrucțiunilor notarului comitatului Crasna, Ștefan Halmagy, cel care prezenta plângerile nobilimii din comitat Guberniului. Redăm, în tabelul de mai jos, rezultatele acesteia, cu precizarea că, în acel moment, în satele comunei nu exista niciun nobil, iar cifrele reprezintă iobagi și jeleri adunați¹¹¹.

Localitatea	Numărul gospodăriilor	Numărul familiilor	Numărul copiilor	Numărul capilor pe familie	Numărul estimativ al femeilor	Total locuitori
Lazuri	10	10	33	3,3	9	52
Preoteasa	8	9	20	2,22	9	38
Subcetate	7	7	25	3,57	7	39
Valcău de Jos	22	24	61	2,54	24	109
Valcău de Sus	18	19	49	2,57	19	87
Total	65	69	188		68	325

Dintre cele cinci sate azi componente ale comunei, doar în Valcău de Sus exista preot, ortodox, iar învățători nu erau deloc. Față de conscripția din 1720, numărul familiilor s-a dublat în Valcău de Sus, de la 24 la 49, în Preoteasa a crescut de la 4 la 9, dar în Lazuri și Valcău de Jos a scăzut de la 11 la 10, respectiv de la 27 la 24¹¹². Sat mic, Subcetate nu a avut biserică proprie decât din jurul anului 1790, reprezentând o filie a comunei Iaz, apoi a Valcăului Român (Valcău de Sus)¹¹³.

Statisticile arată o creștere a populației și stării materiale a satului Valcău de Jos între 1720 și 1820, numărul nobililor crescând de la zero la nouă, al iobagilor de la 13 la 67, iar al jelerilor de la patru la 18; precum în 1720, nici după un secol în comună nu se găsea niciun

¹¹⁰ Géza Kovách, „Situația iobăgimii din Sălaj la începutul secolului al XIX-lea”, în *Acta Musei Porolissensis*, V, Zalău, 1981, p. 431

¹¹¹ Rudolf Wolf, „Evoluția populației comitatului Crasna între 1720-1725”, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, Zalău, 1988, p. 342

¹¹² Rudolf Wolf, „Evoluția populației comitatului Crasna între 1720-1725”, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, Zalău, 1988, p. 352

¹¹³ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 80/1929, f. 1

meșteșugar¹¹⁴. În Valcău de Sus se găseau șapte nobili și 57 de supuși, în Lazuri șapte nobili și 24 de supuși, iar în Subcetate cinci nobili și 36 de supuși. Numărul sesiilor părăsite era mic: opt în Subcetate, șapte în Valcău de Jos și zero în Lazuri și Valcău de Sus¹¹⁵. Cantitatea pământurilor cultivate era destul de redusă, atât în comună, cât și în întregul comitat. În Lazuri existau 140 de iugăre cadastrale de arătură și 52 de iugăre cadastrale de fânețe. În Subcetate se găseau 23 de iugăre cadastrale de arătură și 17 de fânețe, în Valcău de Jos 340 de iugăre cadastrale de arătură și 85 de fânețe, iar în Valcău de Sus 145 de iugăre cadastrale de arătură și 90 de fânețe. Menționăm că numărul iobagilor era: 23 în Lazuri, 8 în Subcetate, 67 în Valcău de Jos și 41 în Valcău de Sus¹¹⁶.

În 1850 comuna Valcău de Jos, împreună cu satele componente, avea o populație de 1970 de locuitori, din care: 614 în Valcău de Jos, 207 în Lazuri, 362 în Preoteasa, 312 în Subcetate și 475 în Valcău de Sus. Din total, 996 erau bărbați (533 necăsătoriți, 436 căsătoriți și 27 văduvi) și 974 femei (482 necăsătorite, 436 căsătorite și 56 văduve). După religie, 1782 de locuitori erau greco-catolici, 22 erau romano-catolici, 126 – reformați, iar 40 – evrei, de aici și proporția covârșitoare a etnicilor români – 1782, în comparație cu cei maghiari (131). Numărul caselor era 365, totalul locuințelor ridicându-se la 382¹¹⁷.

În 1876, Valcăul devine parte a nou înființatului comitat Sălaj. Era o perioadă de creștere demografică, însă a fost prolifică și în privința activității școlare. În majoritatea comunelor sălăjene au fost deschise școli confesionale cu învățător plătit, multe ale bisericii greco-catolice. Scrisul (cu caractere latine), cititul, socotitul și cântările bisericești (cateheza) erau învățate în case modeste, localuri proprii sau improvizate pentru activități didactice, dascălii având puțină pregătire în domeniu. Salariul dascălului varia între 60 și 260 de florini, susținut de comunitate, prezența elevilor la ore fiind obligatorie, în caz contrar părinții putând fi amendați de primăria locală. Conform legii școlare din 1868, instrucțiunea „cotidiană” dura 6 ani (pentru copiii între 6 și 12 ani – 20-25 de ore pe săptămână), urmată de cea de „repetiție” de 3 ani (pentru copiii între 12 și 15 ani – 3-5 ore pe săptămână). În mediul rural, anul școlar dura opt luni (nouă în urban)¹¹⁸.

¹¹⁴ Géza Kovách, „Conscripția satelor din comitatul Crasna din 1720-1722”, în *Acta Musei Porolissensis*, IX, 1985, p. 355

¹¹⁵ Géza Kovách, „Situația iobăgimii din Sălaj la începutul secolului al XIX-lea”, în *Acta Musei Porolissensis*, V, 1981, p. 437

¹¹⁶ Géza Kovách, „Situația iobăgimii din Sălaj la începutul secolului al XIX-lea”, în *Acta Musei Porolissensis*, V, 1981, p. 442

¹¹⁷ *Recensământul din 1850. Transilvania* (coord. Traian Rotariu), ediția a II-a, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2004, p. 450-453

¹¹⁸ Dănuț Pop, *Cultură și societate în județul Sălaj (1918-1940)*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2000, p. 91

Prin apelul la diverse fonduri bănești, inclusiv de stat, în acea perioadă s-au edificat școli noi, inclusiv în Protopopiatul Valcăului, numărul elevilor crescând. Totuși școlile din zonă duceau lipsă de „grădini de pomi”. Învățămintul prezidat de biserică a rămas principala formă de educație de-a lungul celei de-a doua jumătăți a secolului XIX. În 1900, în școlile confesionale greco-catolice din Districtul protopopial Valcău erau școlarizați 1045 de elevi, alți 367 în școli de repetiție și doar 83 în școli comunale¹¹⁹.

În Preoteasa o școală a existat în secolul al XIX-lea, necunoscându-se date privind înființarea și funcționarea ei¹²⁰. În Subcetate, educație școlară într-o formă neorganizată era făcută, în jurul anului 1800, de cantorul bisericii din sat, Tiț Petru, apoi de Rad Gabor. Un local pentru școală a fost amenajat lângă biserică prin anul 1810. Până în 1895, învățători erau Bot Gheorghe și Sabo Ioan, ultimul venit din satul Mal. Școala din Subcetate a funcționat până în anul 1907, când învățător era Pap Alexandru¹²¹. Tot într-o formă neorganizată se făcuse școală în Lazuri, unde în anii 1840-1848 „un om cu numele Șandor Petre (...) zis și badea Petre” îi învăța pe copii rugăciuni și cântări bisericești, într-o casă din marginea satului, amenajată de biserică. Deși statul ungar a voit să construiască o școală în sat, localnicii au refuzat-o pe motiv că predarea avea să se facă în limba maghiară. El a fost urmat de fiul său, Șandor Niculae, apoi de Dragoș Vasile, „dar se spune că odată având cu sătenii o ceartă a fost silit să părăsească comuna. În 1900, dascăl în Lazuri era un oarecare Palincaș, iar din 1906 până în 1912, apoi între 1917-1926 la catedră s-a aflat Ioan Șandor¹²².

Școala română din Valcău de Jos a fost înființată în 1860-1861 ca școală confesională greco-catolică, dotarea și funcționarea sa, inclusiv plata învățătorului, fiind susținute de comunitate. Inițial deschisă într-o casă închiriată, ea s-a mutat într-un local propriu în jurul anului 1870. Dascălii erau, la început, fără diplomă, dieci, în timp apărând învățătorii cu diplomă, primul despre care amintesc arhivele fiind Sav Ioan „a popii” în 1860-1864, urmat de „un alt Sav Ioan din Stârci” până în 1872. În anii următori a predat Blaga Flore, care era și cantorul bisericii, iar în 1896 la catedră venea „unul cu numele Moldovan”, urmat de Virág Vasile, Marian Petru și Lucreția și Iustina Ciupe, cea din urmă absolventă a școlii din Blaj. Elevii învățau scrisul cu caractere chirilice (până în 1876) și latine, cititul, matematica, științele naturii și geografia, însă, arată documentele, din școală „nu a eșit nici un om de valoare de cât câțiva cantori și țărani mai deștepți”. Școala a funcționat până în 1902-1903, când în localitate

¹¹⁹ Ioan Ciocian, „Școlile confesionale românești din Sălaj în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, în *Acta Musei Porolissensis*, XXV, Zalău, 2003, p. 343, 348, 350

¹²⁰ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 63/1929, f. 2

¹²¹ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 80/1929, f. 1

¹²² Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 158/1929-1933, f. 1-3

s-a deschis școala de stat cu predare în limba maghiară, preluând toți elevii. Această școală, zidită din cărămidă, cu acoperiș din țiglă (față de vechea școală, ridicată din lemn) a fost statificată în 1919¹²³.

Tot în 1860-1861 a fost fondată școala confesională românească greco-catolică din Valcău de Sus, unul din primii săi dascăli fiind „un cantor cu numele Sándor” venit din Preoteasa, urmat, după zece ani, de Jancsi Ioan, apoi de un anume Brândușan (în anii 1878-1881), respectiv un oarecare Juha (în 1882-1883). Ei și alți dascăli ai timpului „au instruit copiii în meșteșugul scrisului și al cetitului”, după cum își amintea localnica Ghile Floare în anul 1933. Despre învățătorul Juha aceasta spunea că „certându-se mai apoi bătându-se cu vecină-sa Puciucoaia a fost silit să fugă din comună în cursul anului școlar”.

Localul școlii fusese unul improvizat, iar în 1890 biserica și comunitatea au ridicat o clădire potrivită, din bârne de stejar și acoperită cu țiglă, și au dotat-o cu mobilier. Unul din învățătorii longevivi ai acestuia a fost Victor Catona, activ între 1885 și 1896, când, în urma neînțelegerilor cu preotul Ioan Szabo, s-a transferat în satul Preoteasa. În 1901-1902 învățător era Titus Corosfăian, iar „prin anul 1906” era ales Mal Gheorghe. Acesta a fost înlocuit în 1907 de Augustin Lazăr, iar în anul următor școala a rămas, timp de un an, fără învățător. În anii următori catedra a fost ocupată anual de un alt dascăl, iar documentele pomenesc de Szász Mihaiu, denunțat autorităților ca „profanator al steagului țării” fiindcă „într-o sărbătoare națională ungurească a arborat steagul unguresc pe vârful unui coteț acoperit cu paie și nu pe școală, din care cauză a dat de bucluc cu jandarmeria”. Ultimul învățător în Valcău de Sus înainte de statificarea școlilor a fost Teodor Gordan, rămas încă mult timp dascăl în comună în anii interbelici.

În timpul școlii confesionale, învățătorul făcea și serviciul de cantor, având sarcina de-a duce elevii la biserică în zilele de sărbătoare. În anii 1870-1880, materiile studiate erau religia, scrisul (din 1868 cu alfabet latin) și cititul, cărora li s-au adăugat matematica, iar după 1895 alte discipline. Într-un text monografic din 1933 se aprecia că, între anii 1885 și 1920, școala din Valcău de Sus ar fi dat circa 160 de știutori de carte¹²⁴.

Remunerarea învățătorilor se făcea în bani și în natură („după cum se putea târgui”), înaintea Primului Război Mondial suma ridicându-se la 200-250 de florini anual. Aceștia aveau la dispoziție și un teren agricol, plus primeau circa 25 kg de cereale pe an. Cum dascălii se ocupau și cu cultivarea pământului, „cursurile începeau numai când cădea zăpada, iar primăvara

¹²³ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 203/1933, f. 1

¹²⁴ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 204/1933, f. 1-4

când se topea zăpada sistau căci și dascălul trebuia să meargă la câmp să-și are și semene adică să-și vază de lucrul câmpului”¹²⁵. Veniturile (emolumentele) au crescut în timp și odată cu vechimea. Învățătorul Teodor Gordan din Valcău de Sus, care avea vechime de 16 ani, primea, în anul școlar 1919-1920, 2200 de coroane salariu anual, căruia i se adăugau cereale și teren arabil¹²⁶.

Comuna Valcău de Jos a crescut până în finalul secolului al XIX-lea, astfel că în anul 1900 avea suprafața de 10.808 iugăre (18.961 hectare), iar numărul caselor ajungea la 530. Populația totală era de 2713 locuitori (1365 bărbați și 1348 femei), din care 2364 erau români, 347 maghiari, 139 evrei, fiind înregistrat și un slovac. O mică parte a localnicilor știau să scrie și să citească – 313, iar tot din total doar 486, adică populația maghiară și încă câteva zeci, cunoșteau limba maghiară. În general, populația Valcăului în 1900 era matură, 1187 din cei 2713 locuitori având între 20 și 50 de ani.

Locuințele din comună erau modeste. Doar 11 locuințe erau construite din cărămidă și aveau acoperiș din țiglă, iar 36 din chirpici. Majoritatea caselor, 477, erau construite din lemn și aveau acoperiș din trestie, paie sau șindrila¹²⁷. Comuna avea propriul medic, postul fiind însă vacant în august 1903¹²⁸.

Câțiva ani mai târziu, *Schița monografică a Sălagiului* din 1908 ne oferă câteva date generale despre localitățile comunei. Astfel, Valcău de Jos (Valcăul-unguresc) „astăzi are 115 fumuri, cu 645 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s’a edificat la 1697, și poporul știe să povestească, că atunci când au voit românii a-și edifica biserica au mers în pădurea Rezului și ș’au adus lemnele în sat, dar ungurii le-au eșit înainte și i-au oprit să aducă lemnele în sat; după un an de zile apoi au primit autorizația că-și pot edifica biserică, dar numai în *marginea satului*. Școală confesională nu este și astfel cei 58 copii de școală sunt siliți a umbla la școala satului. Adulți știutori de carte sunt 21, dintre cari 8 știu și ungurește. Alegători sunt 19, dintre cari 8 știu scrie și atât românește cât și ungurește”¹²⁹.

Despre Valcău de Sus (Valcăul-românesc) datele sunt mai sumare. Este pomenit ca „sat locuit de valahi” încă din începutul secolului al XVIII-lea, așa cum deja am arătat din conscripțiile vremii, „are 120 de fumuri cu 660 suflete de religiunea gr. cat. Biserica s’a edificat

¹²⁵ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 158/1929-1933, f.4

¹²⁶ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 204/1933, f. 5

¹²⁷ *Recensământul din 1900. Transilvania* (coord. Traian Rotariu), Editura Staff, 1999, p. 534-537

¹²⁸ *Tribuna poporului* (Arad), anul VII, nr. 155, 26 august/8 septembrie 1903, p. 3

¹²⁹ *Schița monografică a Sălagiului* întocmită de Dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazar, Șimleu-Silvaniei, Victoria, institut tipografic și de editură, 1908, p. 285

la 1700. Școala confesională are învățător interimal cu salariu de 400 cor. Copii de școală sunt 60, iar în cea de repetițiune 15. Adulți știutori de carte aflăm 44, dintre cari numai 6 știu ungurește. Hotarul are 1200 jugăre, dintre cari 900 sunt ale românilor”¹³⁰.

Despre Lazuri, monografia arată că „astăzi are 56 fumuri, cu 300 de suflete de legea gr. cat. Biserica de lemn s’a edificat la 1725. Școala confesională are învățător interimal necalificat cu salariu de 200 cor. Copii de școală au fost 30, dintre cari 20 știu ceti și scrie. Dintre adulți abia 26 știu ceti și scrie românește. Hotarul de tot e mic (230 jugăre) este întreg în mâna românilor. Alegători sunt 40, dintre cari 20 știu ceti și scrie”¹³¹.

Preoteasa avea, în 1908, „96 fumuri, cu 532 suflete de religiunea gr. cat. Biserica de lemn s’a edificat la 1796. Este filiala parohiei Valcăul-românesc. Școala confesională are învățător cu salariu de 400 cor. Copii de școală sunt 52. Adulți știutori de carte abia aflăm 22. Ungurește nu știe nimenea”¹³².

Cât privește Subcetate, monografia arată că era „filiala parohiei Jaz. Are 100 fumuri, cu 383 suflete de religiunea gr.-cat. Biserica de lemn s’a edificat la 1832. Copii de școală sunt 54, dar în anul acesta n’au avut învățător. Adulți știutori de carte sunt 5. Hotarul are 3719 jugăre, din cari 1607 sunt în mâna românilor. Alegători sunt 30”¹³³.

Amintite în *Schița monografică* prin anul construcției, **bisericile de lemn** din Valcău de Jos și, probabil, din Valcău de Sus, se consideră a fi fost ridicate de meșterul Popa Toader, conform inscripției cu litere chirilice de pe intrarea în edificiu: „Meșteri de la temeiul acestei sfinte biserici Popa Toader”¹³⁴. Ca tipologie, biserica din Valcău de Jos era de plan dreptunghiular cu absidă cu cinci laturi, decroșată, cu pridvor pe laturile de nord și de sud în lungul pronaosului și naosului. Pictura cuprindea reprezentarea *Treimii* pe bolta absidei și *Punerea în mormânt* pe pereții de nord, pe tavan fiind reprezentați îngeri suflând din trâmbiți, care anunță sfârșitul lumii¹³⁵.

Bisericile de lemn din Valcău de Sus și Lazuri păstrează aceeași tipologie dreptunghiulară, dar cu pridvor doar pe partea de sud în lungul pronaosului și naosului. Pentru

¹³⁰ *Schița monografică a Sălagiului* întocmită de Dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazar, Șimleu-Silvaniei, Victoria, institut tipografic și de editură, 1908, p.285

¹³¹ *Schița monografică a Sălagiului* întocmită de Dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazar, Șimleu-Silvaniei, Victoria, institut tipografic și de editură, 1908, p. 252

¹³² *Schița monografică a Sălagiului* întocmită de Dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazar, Șimleu-Silvaniei, Victoria, institut tipografic și de editură, 1908, p. 293-294

¹³³ *Schița monografică a Sălagiului* întocmită de Dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazar, Șimleu-Silvaniei, Victoria, institut tipografic și de editură, 1908, p. 295

¹³⁴ Leontin Ghergariu, „Meșterii construcțiilor monumentale de lemn din Sălaj”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1971-1973*, Cluj, 1973, p. 262

¹³⁵ Daniela Șerdan Orga, „Leontin Ghergariu și cercetarea bisericilor de lemn din Sălaj”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Todescu, 2003, p. 50, 62-63, 66, 68

biserica din Lazuri constructorii au optat să ofere forme variate capetelor bânelor („sistem de aripi”), la absidă și peretele de închidere a construcției¹³⁶. Cât privește biserica din Subcetate, aceasta este de plan dreptunghiular. Reprezentarea picturală a *Treimii* de pe planul median al bolții naosului era împărțită de *Fecioara Maria ornată*. Pe peretele de nord, în zona mesei de proscomidie, era reprezentat un potir, precum și scena *Punerii în mormânt*. Între scenele din *Patimi*, zugravii au intercalat imaginile unor proroci¹³⁷. Totodată, lucru rar, bisericile de lemn din Valcău de Jos, Valcău de Sus și Subcetate erau zugrăvite pe exterior.

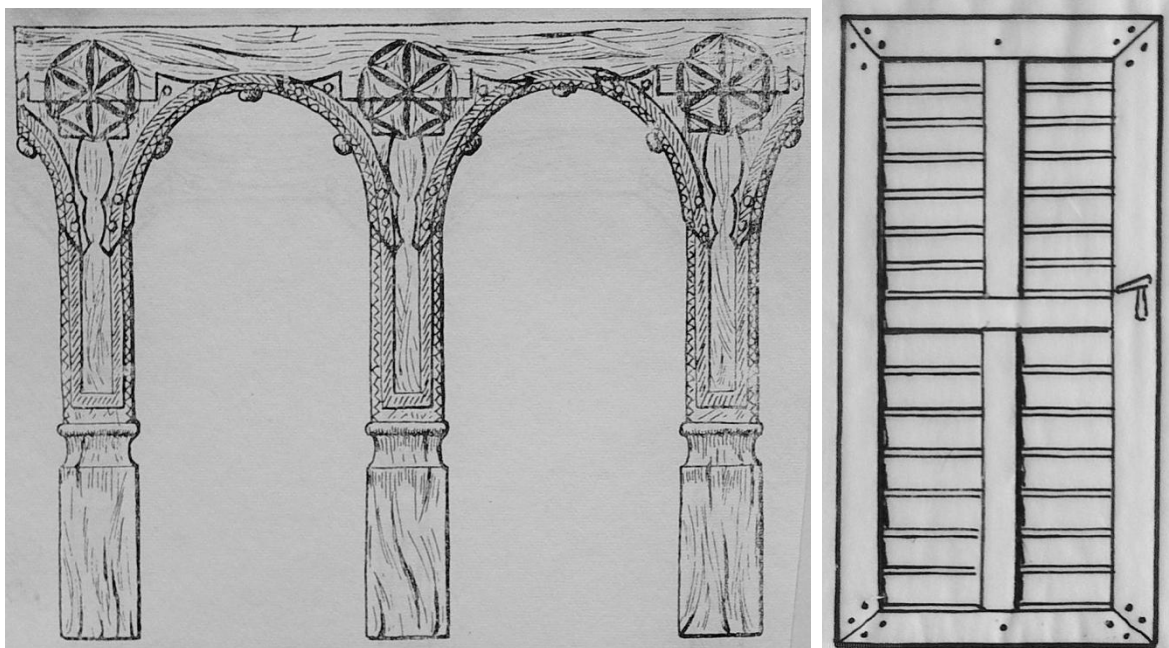
¹³⁶ Daniela Șerdan Orga, „Leontin Ghergariu și cercetarea bisericilor de lemn din Sălaj”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Todesco, 2003, p. 50

¹³⁷ Daniela Șerdan Orga, „Leontin Ghergariu și cercetarea bisericilor de lemn din Sălaj”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Todesco, 2003, p. 49, 62-64

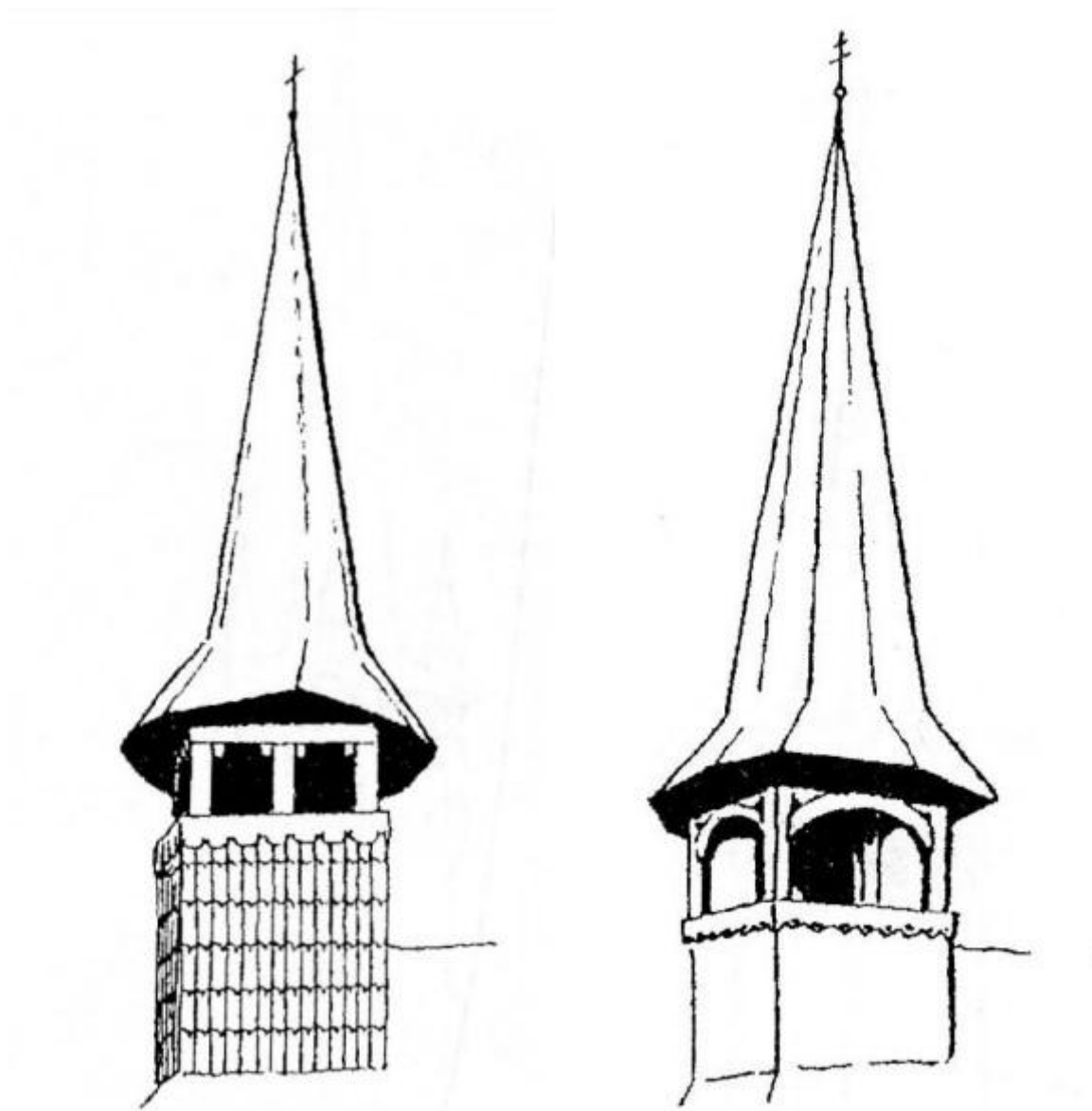
Vechea biserică de lemn din Valcău de Jos

(Leontin Ghergariu, „Meșterii construcțiilor monumentale de lemn din Sălaj”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1971-1973*, Cluj, 1973, p. 263)

Vechea biserică de lemn din Valcău de Jos – fragment de pridvor (stânga) și ușa de intrare (dreapta)

(Leontin Ghergariu, „Meșterii construcțiilor monumentale de lemn din Sălaj”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1971-1973*, Cluj, 1973, p. 270)

Tipurile de turnuri ale bisericilor de lemn din Lazuri (stânga) și Valcău de Jos (dreapta)
(Daniela Șerdan Orga, „Leontin Ghergariu și cercetarea bisericilor de lemn din Sălaj”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Todesco, 2003, p. 83-84)

În 1910, suprafața comunei era de 10.810 iugăre (18.965 hectare), fiind locuită de 3012 persoane: 1494 bărbați și 1518 femei. Majoritatea vorbeau româna (2635 localnici), maghiara fiind limba maternă pentru 291 de localnici, în timp ce germana era vorbită de 37, slovacă de 8, iar 41 probabil vorbeau romani. Comuna rămânea majoritar greco-catolică, 2678 de locuitori urmând acest rit. Existau, de asemenea, 173 de reformați, 140 de izraeliți, 12 romano-catolici și doi ortodocși, alte 13 persoane declarând, pentru Recensământul din acel an, alte religii¹³⁸.

¹³⁸ *Recensământul din 1910. Transilvania* (coord. Traian Rotariu), Editura Staff, 1999, p. 516-517

Doar 386 dintre localnicii anului 1910 știau să scrie și să citească, iar 567 din total cunoșteau limba maghiară. În începutul secolului XX, majoritatea caselor, 549, erau construite din lemn și aveau acoperiș din paie (311) sau șindrilă (238). Alte 22 de case erau edificate din chirpici, 16 erau din piatră și pământ, iar 11 erau din cărămidă cu acoperiș din țiglă, fiind, practic, aceleași ca în anul 1900¹³⁹.

Perioada Primului Război Mondial și a Unirii Transilvaniei cu România (1914-1918/1919) a însemnat schimbări importante pentru comună. Conflagrația a silit cea mai mare parte a bărbaților să meargă pe front, urmând ca „românizarea” administrativă să desăvârșească o perioadă de transformări profunde. În 1920, Comitetul Central al „Astrei” hotăra întocmirea unei conscripții nominale cu date statistice privind „jertfele de sânge și avere” ale locuitorilor români ai comunei în timpul conflagrației. Conscripția a fost realizată în fiecare comună de către o comisie compusă din primar, secretar comunal, preot, învățător și doi-trei localnici cunoscători ai evenimentelor locale și familiilor.

„Tabloul despre locuitorii români care au luat parte la războiul din anii 1914-1918” cuprinde date din fiecare localitate sălăjană. Redăm situația pentru satele componente ale comunei Valcău de Jos în următorul tabel¹⁴⁰:

Localitate	Numărul locuitorilor	Total mobilizați	La partea activă pe front	La partea sedentară	Arestați, internați	Refugiați	Morți pe front	Morți în alte împrejurări	Reîntorși acasă ca invalizi	Reîntorși acasă răniți,	Reîntorși acasă sănătoși	Dispăruți	Urmași decedatului -	Urmași decedatului - orfani
Lazuri	329	71	69	2	-	-	-	1	8	3	47	12	7	13
Preoteasa	608	114	104	10	-	-	12	2	9	4	83	4	10	24
Subcetate		76	56	20	-	-	8	1	1	1	58	7	8	20

¹³⁹ *Recensământul din 1910. Transilvania* (coord. Traian Rotariu), Editura Staff, 1999, p. 518-519

¹⁴⁰ P. Abrudan, „Documente inedite privind participarea sălăjenilor la revoluția din 1918 și unirea Transilvaniei cu România”, în *Acta Musei Porolissensis*, V, Zalău, 1981, p. 483

Valcău de Jos	66 4	13 5	11 9	16	-	-	1	3	6	8	10 3	14	7	22
Valcău de Sus	56 4	11 0	97	13	-	-	4	6	3	5	84	8	13	25

În plin război, activitatea religioasă nu a luat pauză. Dintr-un articol privind parastasul ofițerului Vasile Gheție, fiul vicarului greco-catolic din Șimleu, aflăm că în 1916 preot greco-catolic în Valcău de Jos era Victor Cristea, iar în Valcău de Sus – Emil Ostate¹⁴¹.

Toamna anului 1918, a încheierii Primului Război Mondial și destrămării Imperiului Austro-Ungar, a fost una „fierbinte” în Sălaj. În mai toate comunele au avut loc revolte populare față de administrația austro-ungară, provocate mai cu seamă de soldații reîntorși de pe front și încheiate cu devastări și alungarea primarilor, notarilor, preceptorilor și jandarmilor din sate¹⁴². Conform unui raport dat în Valcău de Jos în 5 februarie 1922, „în comunele notariatului a fost revoluție în toamna anului 1918, care a durat câteva zile. Ea s-a declanșat de către soldații reîntorși de pe front, la care s-au alipit alți oameni săraci. S-au făcut devastări și pagube în prăvălii, la câteva familii bogate și în pădurile satului”. Notarul comunei fusese alungat în cursul lunii noiembrie 1918, astfel că înaintea Marii Adunări Naționale din Alba Iulia din 1 decembrie, decisivă pentru unirea Transilvaniei cu România, Valcăul nu avea niciun funcționar al administrației de stat. Ordinea a fost restabilită cu ajutorul consiliilor și gărzilor naționale, înființate în Preoteasa, Valcău de Jos și Valcău de Sus în cursul lunii noiembrie¹⁴³. La nivelul comitatului Sălaj funcționa un Consiliu Național Român, cu sediul în Zalău¹⁴⁴. Marea Adunare Națională din Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, a fost un moment cunoscut și de către localnicii comunei Valcău. Delegatul de drept al comunei a fost protopopul (substitut) greco-catolic de Valcău (Valcău unguresc/Valcău de Jos), Alimpiu Coste(a), ca reprezentant al clerului¹⁴⁵.

¹⁴¹ *Unirea* (Blaj), nr. 82, 12 august 1916, p. 3

¹⁴² Dănuț Pop, *Cultură și societate în județul Sălaj (1918-1940)*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2000, p. 36-37

¹⁴³ Gărzile naționale românești și maghiare erau constituite temporar cu rolul de a restabili și asigura ordinea și siguranța publică, fiind desființate în februarie 1919. Vezi: C. Grad, D.E. Goron, E. Wagner, „Consilii și gărzii naționale române în Sălaj în anul 1918”, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, Zalău, 1988, p. 498-499

¹⁴⁴ P. Abrudan, „Documente inedite privind participarea sălăjenilor la revoluția din 1918 și unirea Transilvaniei cu România”, în *Acta Musei Porolissensis*, V, Zalău, 1981, p. 484; Ioan Tomole, „Aspecte ale revoluției populare din toamna anului 1918 în Sălaj”, în *Acta Musei Porolissensis*, VIII, Zalău, 1984, p. 445

¹⁴⁵ Ioan Ciocian, „Lupta bisericii române unite în Sălaj pentru drepturi naționale și făurirea statului național unitar român între anii 1848-1918”, în *Acta Musei Porolissensis*, XVI, Zalău, 1992, p. 432; Bianca-Bogdana Iuga, Vasile Iuga de Saliște, *Enciclopedia făuritorilor Marii Uniri, Alba Iulia 1918*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Dragoș-Vodă, 2019, p. 701;

http://dspace.bcucuj.ro/jspui/bitstream/123456789/83804/1/Credentional_Valcaul_Maghiar_Tractul_protopopesc_Alimpiu_Coste_vol_1_foto.pdf accesat în 2 septembrie 2021; Alimpiu Coste figura ca protopop al Valcăului și în noiembrie 1926: *Unirea* (Blaj), anul XXXVI, nr. 48, 27 noiembrie 1926, p. 3

Totodată, către Alba Iulia s-au îndreptat trei localnici din Preoteasa, șapte din Valcău de Jos și șapte din Valcău de Sus¹⁴⁶.

Întreaga perioadă scursă din toamna lui 1918 și până în primăvara anului următor a fost complicată pentru sălăjeni. Cum integrarea între granițele Regatului României mai aștepta, populația, în special cea românească, a fost supusă terorii fizice și psihice de către bandele de secui, celebru fiind cazul lui George Pop de Băsești, sfârșit datorită acestei situații. Astfel de probleme erau dublate de cele economice, sociale și culturale, odată cu creșterea stării generale de nervozitate a țăranilor, care încă se recuperau de pe front și așteptau onorarea promisiunii Regelui de a primi pământ¹⁴⁷. Patrulele maghiare de jandarmi cutreierau satele în începutul anului 1919, comițând încă felurile fărădelegi. În ianuarie intra în Valcău de Jos fosta jandarmerie, împreună cu încă circa 60 de camarazi, „înarmați cu puști, bombe și mitraliere. Aceștia, fără nici un motiv, au bătut de moarte o mulțime de țărani români, așa, că locuitorii din sat, de frică s’au refugiat în păduri”. Relatarea spune că în 1 februarie secuii au deschis focul asupra satului de pe dealul Pleșa, un obuz nimerind casa locuită de Floarea Tănasiu, Leontin Tănasiu și tatăl lor; primii doi au fost uciși, ultimul doar rănit¹⁴⁸.

În ofensiva prin Transilvania, Armata Română a trecut Mureșul în 18 decembrie, a ocupat Clujul în 25, din ianuarie înaintând către Zalău, ocupat și el în ziua de 15 de trupele Diviziei a 7-a. Până în aprilie 1919, întreaga Transilvanie era traversată de Armata Română, integrarea sa teritorială în Regatul României devenind o realitate. În Sălaj au fost duse mai multe lupte în partea sa nordică și sud-vestică, zona Crasna-Șimleu Silvaniei, în imediata vecinătate a Valcăului, fiind ocupată în 17-18 aprilie¹⁴⁹. În scurt timp, în finalul lunii aprilie 1919, a început preluarea, de către autoritățile române, a administrației locurilor, prefect al Sălajului fiind numit dr. George Pop de Oarța (25 aprilie 1919 – 20 aprilie 1920). Întreg județul se confrunta cu probleme de aprovizionare cu cereale și petrol, cu lipsa notarilor și dezorganizarea jandarmeriei, aspecte care nu au umbrit sărbătoarea vizitei Regelui Ferdinand și a Reginei Maria în Sălaj în 26 mai 1919. Datorită distrugerilor de război, circulația trenurilor

¹⁴⁶ C. Grad, D. E. Goron, E. Wagner, „Consilii și gărzi naționale române în Sălaj în anul 1918”, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, Zalău, 1988, p. 502

¹⁴⁷ Marin Pop, „Județul Sălaj în anul 1919”, în Claudiu Porumbăcean, *Anul 1919 în istoria Transilvaniei*, București, Editura Tritonic, 2021, p. 136-139

¹⁴⁸ *Unirea* (Blaj), anul XXIX, nr. 37, 21 februarie 1919, p. 3

¹⁴⁹ Alexandru Bogdan Kürti, *Operațiunile militare și intrarea armatei române în Sălaj (1919)*, <https://www.caiete-silvane.ro/articole/1339/Operatiunile-militare-si-intrarea-armatei-romane-in-Salaj-1919.html>, accesat în 8 septembrie 2021

era oprită¹⁵⁰. Abia după un an, subprefectul de Sălaj, dr. Octavian Felecan, aprecia că se putea vorbi despre „o situație normală” în județ¹⁵¹.

În perioada interbelică, Valcăul a rămas parte a județului Sălaj. Reorganizat în 1925 cu o comună urbană de reședință și 10 plăși (Bocșa, Buciumi, Cehu Silvaniei, Crasna, Carei, Jibou, Supurul de Jos, Șimleu Silvaniei, Valea lui Mihai și Tășnad, în total 267 de comune rurale)¹⁵², Sălajul era unul din cele mai mari județe ale țării (cu o suprafață de 5191 km² și județ de graniță)¹⁵³. Satele componente ale Valcăului de azi – Valcău de Jos, Valcău de Sus, Preoteasa și Lazuri, Subcetate – se aflau în plasa Crasna¹⁵⁴. În Recensământul din 1930, Subcetate figura în plasa Șimleu.

Integrarea Sălajului în Regatul României a însemnat regândirea administrației și aplicarea unor reforme precum cea electorală din 1919 și cea agrară din 1921. Majoritatea funcționarilor maghiari, lucrători înainte de Marea Unire, au depus jurământ față de Statul Român și au rămas pe poziții, la fel și avocații și judecătorii, iar în iulie 1920 a început schimbarea coroanelor în lei¹⁵⁵. Reforma agrară era foarte așteptată de sălăjeni, atât ca urmare a promisiunii Regelui Ferdinand I al României de a li se distribui pământ țăranilor după război, cât și ca urmare a producțiilor chiar și cu 65% mai mici față de 1911-1915. Oricum, Sălajul era un județ preponderent agrar, cu aproape 82% din populația activă lucrând în domeniu¹⁵⁶. Până la realizarea reformei, pentru a-i liniști pe țărani, Consiliul Dirigent a emis, în februarie 1919, ordonanța privind arendările forțate în cazuri de utilitate publică, din rândul moșiilor, așa încât terenurile să fie lucrare, iar producția să crească¹⁵⁷. Destul de ambiguu, datele privind reforma agrară în Sălaj arată că până în anul 1937 se expropriaseră 155.999 de iugăre (270.128 hectare) de pământ dintr-un total de 257.415 iugăre (445.740 hectare), existând 28.757 beneficiari¹⁵⁸.

¹⁵⁰ Virgil Mihalca, Doru E. Goron, „Aspecte ale integrării organice a județului Sălaj în cadrul statului național unitar român (I)”, în *Acta Musei Porolissensis*, VIII, Zalău, 1984, p. 469-471

¹⁵¹ Dănuț Pop, *Cultură și societate în județul Sălaj (1918-1940)*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2000, p. 54

¹⁵² Florica Pop (coord.), 2018. *Unitate, realitate, promisiune. Zalău, Sălaj, România*, Zalău, Editura Silvania, 2019, p. 24

¹⁵³ Virgil Mihalca, Doru E. Goron, „Aspecte ale integrării organice a județului Sălaj în cadrul statului național unitar român (II)”, în *Acta Musei Porolissensis*, X, Zalău, 1986, p. 340; Dănuț Pop, *Cultură și societate în județul Sălaj (1918-1940)*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2000, p. 56

¹⁵⁴ *Indicatorul comunelor din Ardeal și Banat* de Nicolae Istrate, Cluj, Institut de Arte Grafice, editură și librărie Cartea Românească S.A., 1925, p. 43-44

¹⁵⁵ Virgil Mihalca, Doru E. Goron, „Aspecte ale integrării organice a județului Sălaj în cadrul statului național unitar român (II)”, în *Acta Musei Porolissensis*, X, Zalău, 1986, p. 338; Daniel-Victor Săbăceag, „Considerații despre trecerea instituțiilor juridice din Sălaj sub administrație românească în anul 1919”, în *Satu Mare – studii și comunicări*, XXXV, nr. II, seria Istorie-Etnografie-Artă-Restaurare-Conservare, 2019, p. 155-156

¹⁵⁶ Ciprian Porumb-Ghiurco, „On the Borderline between Tradition and Modernity. The Socio-professional Structure of the Sălaj Population between 1880 and 1941”, în *Philobiblon*, XXIV, 2019, nr. 1, p. 117

¹⁵⁷ Marin Pop, „Județul Sălaj în anul 1919”, în Claudiu Porumbăcean, *Anul 1919 în istoria Transilvaniei*, București, Editura Tritonic, 2021, p. 143

¹⁵⁸ Dănuț Pop, *Cultură și societate în județul Sălaj (1918-1940)*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2000, p. 60

Principală ocupație a sălăjenilor rămânea, deci, agricultura, circa 60% din suprafața județului reprezentând-o terenurile agricole, în mare parte cultivate cu cereale¹⁵⁹. Industria era reprezentată de mici fabrici, între care în Valcău de Jos amintim două fabrici de spirt (deținute de Rotschild & Ullmann și Pinkas Holtzer) și una de cărămidă și țiglă (a lui Martin Marmorstein), precum și morile de apă. În Preoteasa exista un atelier de produs măhuri. În 1924 este consemnată existența unei cooperative de credit în Valcău de Jos, numită „Barcăul”, cu un capital vărsat de 16.300 lei¹⁶⁰.

Matricea sigilară a comunei rurale Lazuri în anii 1930, pe care era reprezentată stema județului Sălaj

(Laurențiu-Ștefan Szemkovics, „Două matrice sigilare care au aparținut Primăriilor comunelor Fizeș și Lazuri”, în *Caiete silvane*, nr. 192, ianuarie 2021, p. 42)

Inclusiv activitatea politică gravita în jurul nevoii asigurării unui trai decent din agricultură, astfel că preferații vâlcăuanilor în perioada interbelică erau „oamenii locului”, apropiați lumii rurale. Primele alegeri parlamentare după Marea Unire s-au desfășurat în 2, 3 și 4 noiembrie pentru Camera Deputaților și în 7-8 noiembrie pentru Senat. Scrutinul a fost câștigat de Partidul Național Român, aflat în plin „val” de ascensiune atunci, așa cum s-a

¹⁵⁹ Eugen Mewes, „Agricultura sălăjană în anii 1929-1932”, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, Zalău, 1988, p. 636

¹⁶⁰ Virgil Mihalca, Doru E. Goron, „Aspecte ale integrării organice a județului Sălaj în cadrul statului național unitar român (II)”, în *Acta Musei Porolissensis*, X, Zalău, 1986, p. 343-344, 355-356, 360; Dănuț Pop, *Cultură și societate în județul Sălaj (1918-1940)*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2000, p. 68; Banca „poporală” Barcăul a fost înființată de învățătorii Ioan Petrișor și Teodor Gordan, împreună cu preotul Valcăului, Vasile Pop. vezi: Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 203/1933, f. 1v.

întâmplat și în 1920. Formațiunea politică, condusă de sălăjeanul Iuliu Maniu, a fuzionat cu Partidul Țărănesc în toamna lui 1926, formând Partidul Național Țărănesc. Acesta a rămas în preferințele alegătorilor din Valcău în toată perioada interbelică. În 1928, cetățenii Valcăului au ales lista țărăniștilor în mod covârșitor, cu 1573 de voturi, Partidul Maghiar, aflat pe locul al doilea, strângând abia 62 de voturi. Alegerile pentru Camera Deputaților din 1 iunie 1931 au fost câștigate în comună de Partidul Național Țărănesc cu 1074 de voturi, Partidul Maghiar primind 298, iar cel Social Democrat 136 de voturi. Pentru alegerile din 20 iulie 1932 pentru Senat au fost înscrși în listele electorale 2142 de votanți din comuna Valcău de Jos. Din aceștia, 1585 și-au exprimat votul, țărăniștii obținând 1227 din acestea. La mare distanță, pe locul doi s-a aflat Partidul Maghiar, primind 216 voturi, în timp ce social-democrații au primit 52 de voturi¹⁶¹.

Învățământul școlar din satele comunei era organizat prin școli de stat, preluate în cursul anului 1919, cea mai importantă schimbare fiind „românizarea” lor. Implicit, se menționa în Ordinul circular din 15 august 1919 al Resortului cultelor și instrucțiunii publice din cadrul Consiliului Dirigent că „limba română ca limba noului stat va avea în orarul tuturor școlilor secundare... numărul de ore cuvenit obligator pentru toți elevii...”¹⁶² Revizor școlar general era învățătorul Ioan Mango, numit în funcție în 16 aprilie 1919. Prin legea școlară din 1924 numărul anilor de studiu pentru elevii care nu treceau în învățământul secundar era de șapte, obligativitatea învățământului primar ajungând până în vârsta de 16 ani. Elevii studiau limba română, aritmetica, istoria și geografia României, științe naturale, igienă, desen, lucrări agricole și gospodărești, inclusiv instrucție moral-religioasă, în total 24 (28 în clasele III-IV) de ore pe săptămână¹⁶³. Documentele vremii arată că „printre obiectele de învățământ, se punea mare preț pe Religie”. În schimb, în mediul rural existau metode de lucru cu elevii încă vechi și destul de comune: „Cel ce greșea ori nu știa lecția pe lângă că era bătut, stă într-un picior cu mâinile ridicate în sus, sau stă în genunchi pe grăunțe și multe altele”¹⁶⁴.

În 1924, localuri pentru școală existau în Valcău de Jos, Valcău de Sus și în Lazuri, satele Preoteasa și Subcetate nedisponând de astfel de spații¹⁶⁵. Dascălii erau permanenți sau suplinitori, însă aproape în fiecare un altul se afla la catedră. Școala de stat (românească) din

¹⁶¹ Marin Pop, *Viață politică în nord-vestul României. Partidul Național Român și Național Țărănesc din Sălaj*, vol. I (1869-1948), Editura Argonaut, Editura Porolissum, 2007, p. 328, 332, 334

¹⁶² Virgil Mihalca, Doru E. Goron, „Aspecte ale integrării organice a județului Sălaj în cadrul statului național unitar român (I)”, în *Acta Musei Porolissensis*, VIII, Zalău, 1984, p. 474

¹⁶³ Dănuț Pop, *Cultură și societate în județul Sălaj (1918-1940)*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2000, p. 105-106

¹⁶⁴ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 158/1929-1933, f.3v.

¹⁶⁵ Dănuț Pop, *Cultură și societate în județul Sălaj (1918-1940)*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2000, p. 108

Valcău de Jos a fost înființată în 10 martie 1920 și a funcționat în clădirea preluată de la statul ungar, adăugându-i-se încă una în 1921, respectiv un al doilea post de învățător. Prin reforma agrară, școala a primit un teren cultivabil de 21 iugăre (12,13 hectare) din moșia baronului Bamfi Adalbert. Pregătind elevi până în clasa a VII-a, aceștia propuneau „serbări școlare și îndrumă copii prin vorbe dulci la îmbrățișarea culturii și științei românești”¹⁶⁶.

Presa și documentele din arhive arată că în 1925 în Valcău de Jos erau doi învățători: Teodor Gordan (care a preluat, în 1920, postul de la Catona Victor, primul învățător după statificare) și Ioan Petrișor (plecat în 1927 în Camăr¹⁶⁷), iar în Valcău de Sus preda Elena Ciocean (înlocuită de Gheorghe Apostol câteva luni mai târziu)¹⁶⁸. Un an mai târziu, în Lazuri venea învățător Alexandru Burnea, „care prin munca sa a reușit să aibă un succes foarte reușit. Deaceea a fost și iubit de săteni. În anul acela a și părăsit comuna, fiindcă nu-și terminase încă școala”¹⁶⁹. În 1927, în Preoteasa (unde se deschisese școala cu un an în urmă) prelua postul de învățător Danciu Valeriu (erau 42 de elevi înscriși), iar în Lazuri – Vasile Ioan¹⁷⁰ (care a demisionat în 1 septembrie 1928¹⁷¹), în școala din Valcău de Jos figurând din nou Teodor Gordan ca învățător-diriginte, iar în Valcău de Sus era numit Pordea Ioan¹⁷². Reluat în Subcetate în același an, învățământul primar era asigurat de învățătorul Ioan Lazăr, având 20 de elevi, urmat în 1928 de Gheorghe Nicolescu, care preda la 22 de elevi în clasa I și 68 de elevi în „cursul de adulți”¹⁷³. În Lazuri preda Ioan Scurtu, având 30 de elevi, urmat după un an de Bălaj Gheorghe, primul învățător cu diplomă care a predat în sat¹⁷⁴.

În 1929, Teodor Gordan și Lucreția Sabou erau învățători în Valcău de Jos, Ioan Petrișor preda în Valcău de Sus (venit din Camăr), iar Gheorghe Bălaj în Lazuri (în locul lui Ioan Scurtu)¹⁷⁵; în Preoteasa învățător era Vasile Mateiu, școala având ca material didactic o hartă a României, una a Europei, una a Asiei, una a Africii, 11 tablouri istorice și portretul Regelui Mihai¹⁷⁶. Gordan figura ca dascăl în Valcău de Jos și în 1933, în luna aprilie fiind sancționat cu avertisment pentru „progres slab, neglijență în lucrările administrative și lipsa condiceii de prezență”¹⁷⁷. În începutul anului 1935, Teodor Gordan era în continuare dascăl în Valcău de

¹⁶⁶ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 203/1933, f. 1-1v.

¹⁶⁷ *Școala noastră*, anul IV, nr. 12, 15 iunie 1927, p. 373

¹⁶⁸ *Școala noastră*, anul II, nr. 15-16, 15 octombrie 1925, p. 327

¹⁶⁹ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 158/1929-1933, f.2

¹⁷⁰ *Școala noastră*, anul IV, nr. 15-16, 1 octombrie 1927, p. 469

¹⁷¹ *Școala noastră*, anul V, nr. 21, 15 decembrie 1928, p. 555

¹⁷² *Școala noastră*, anul V, nr. 14-15, 1-15 septembrie 1928, p. 372

¹⁷³ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 80/1929, f. 1v.

¹⁷⁴ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 158/1929-1933, f.3v.

¹⁷⁵ *Școala noastră*, anul VI, nr. 20, 15 decembrie 1929, p. 716

¹⁷⁶ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 63/1929, f. 2v.

¹⁷⁷ *Școala noastră*, anul X, nr. 4, aprilie 1933, p. 128

Jos, iar în Lazuri figura Gheorghe Anderco (numit provizoriu în 1 octombrie 1932)¹⁷⁸; în Subcetate, învățător era Ștefan Iscru, numit în 1 octombrie 1932 și care predă și în 1936¹⁷⁹. În 1940, în școala din Valcău de Sus era transferat Eugeniu Biro¹⁸⁰.

Școala din Valcău de Jos, în jumătatea anilor 1930

(Daniel-Victor Săbăceag, Marin Pop, Dan-Gheorghe Vlasin, *Cartea de Aur a județului Sălaj (1933-1937)*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2020, p. 232)

Suplimentar cursurilor școlare, o formă de educare a copiilor, dar și de răspândire a culturii naționale, erau cercurile culturale. Acestea erau de două feluri: „intime” (pentru perfecționarea profesională a dascălilor) și publice (de promovare culturală, de tipul serbărilor școlare și conferințelor), activitatea acestora desfășurându-se duminica și de sărbători¹⁸¹. Cercul cultural Valcău cuprindea comunele Valcău de Jos, Valcău de Sus, Boghiș, Bozieș, Lazuri, Fizeș, Preoteasa, Subcetate și Iaz, fiind prezidat de Teodor Gordan, învățător în Valcău de Jos¹⁸². Între temele abordate pentru școlari și localnici în 1925 amintim: „Foloasele învățaturii”, „Limba strămoșească”, „Scutul țării este armata” și „Sărbătorile naționale”¹⁸³. În martie anul

¹⁷⁸ Școala noastră, anul XII, nr. 1, ianuarie 1935, p. 51

¹⁷⁹ Școala noastră, anul XIII, nr. 2-3, februarie-martie 1936, p. 92

¹⁸⁰ Școala noastră, anul XVII, nr. 9, mai 1940, p. 436

¹⁸¹ Școala noastră, anul I, nr. 11-12, 1-15 octombrie 1924, p. 198-199

¹⁸² Școala noastră, anul II, nr. 17-18, 1-15 noiembrie 1925, p. 377

¹⁸³ Școala noastră, anul II, nr. 17-18, 1-15 noiembrie 1925, p. 401; Școala noastră, anul II, nr. 19-20, p. 443

următor, Teodor Gordan susținea conferințe de scris și citit, „cetire estetică” în Valcău de Jos și Lazuri, în Valcău de Sus Ioan Petrișor prezenta „Cultivarea portului și obiceiurilor naționale”, iar în Preoteasa același Petrișor vorbea localnicilor despre „Respectul față de lege”¹⁸⁴. Alături de învățători, în 1927 preotul Vasile Pop conferența despre „Desvoltarea muncii” în Valcău de Jos¹⁸⁵. În 1928, cercul cultural din Valcău de Jos, prezidat în continuare de Teodor Gordan, purta numele lui Ion Creangă, prezentând conferințe precum „Pregătirea nutrețului vegetalic” și „Originea și formarea poporului român”¹⁸⁶, în Lazuri Lucreția Sabou prezenta „Școala și cartea”, iar în Subcetate Teodor Gordan vorbea sătenilor despre „Originea și formarea poporului român”¹⁸⁷.

În ianuarie 1929, cercul cultural din Valcău de Jos organiza conferința didactică „Însemnătatea geografiei” în Subcetate și „Predarea continentelor” în Preoteasa¹⁸⁸, iar în mai „Desenul și școala primară” în Valcău de Sus¹⁸⁹. Învățătoarea Lucreția Sabou prezenta, în iulie, „mijloacele practice de a dezvolta gustul de cetit la elevi” în Subcetate, iar școlarii din Lazuri priveau experimente fizice pregătite de dascălul Gheorghe Balaj¹⁹⁰.

Cercul cultural „Ion Creangă” din Valcău de Jos era condus, în decembrie 1932, de același Teodor Gordan, secretar fiind Ioan Petrișor și ținea ședințe lunare¹⁹¹, aceeași componență existând și în decembrie 1934¹⁹², precum și în noiembrie 1935¹⁹³. Cercul activa, în 1936, în satele Tusa, Sâg, Fizeș, Lazuri, Valcău de Sus, Preoteasa, Valcău de Jos și Subcetate, conducerea schimbându-se, fiind acum asigurată de Ioan Petrișor (președinte) și Gheorghe Anderco (secretar)¹⁹⁴.

În ce privește evoluția populației, 1930, conform Recensământului din finalul anului, situația satelor componente ale comunei Valcău de Jos se prezenta astfel¹⁹⁵:

¹⁸⁴ *Școala noastră*, anul III, nr. 21-22, 1-15 decembrie 1926, p. 435-436

¹⁸⁵ *Școala noastră*, anul IV, nr. 5-6, 1-15 martie 1927, p. 168

¹⁸⁶ *Școala noastră*, anul V, nr. 1-2, 1-15 ianuarie 1928, p. 46; *Școala noastră*, anul V, nr. 8, 15 aprilie 1928, p. 216

¹⁸⁷ *Școala noastră*, anul V, nr. 1-2, 1-15 ianuarie 1928, p. 71

¹⁸⁸ *Școala noastră*, anul VI, nr. 1-2, 1-15 ianuarie 1929, p. 38-39

¹⁸⁹ *Școala noastră*, anul VI, nr. 20, 15 decembrie 1929, p. 716

¹⁹⁰ *Școala noastră*, anul VII, nr. 16-17, 1-15 noiembrie 1930, p. 571

¹⁹¹ *Școala noastră*, anul IX, nr. 10, decembrie 1932, p. 408

¹⁹² *Școala noastră*, anul XI, nr. 10, decembrie 1934, p. 443

¹⁹³ *Școala noastră*, anul XII, nr. 9, noiembrie 1935, p. 441

¹⁹⁴ *Școala noastră*, anul XIV, nr. 8-9, octombrie-noiembrie 1937, p. 368

¹⁹⁵ Institutul Central de Statistică, *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930* (publicat de dr. Sabin Manuila), vol. I, București, Editura Institutului Central de Statistică, p. 194, 718; *Ibidem*, vol. II, p. 386-389, 714-715

Localitate	Populație totală	masculin	feminin	gospodării	români	maghiari	Cehi, slovaci	evrei	romi	Ortodocși	Greco-catolici	Romano-catolici	Reformați	Bapțiști	mozaici
Lazuri	404	193	211	77	404	0	0	0	0	0	404	0	0	0	0
Preoteasa	682	347	335	149	657	0	8	0	17	1	673	8	0	0	0
Subcetate	549	278	271	113	529	0	11	9	0	51	473	16	0	0	9
Valcău de Jos	1114	547	567	244	780	231	2	96	5	7	779	2	227	3	96
Valcău de Sus	827	417	410	182	751	6	0	7	63	0	814	1	5	0	7
Total	3576	1782	1794	765	3121	237	13	112	85	59	3143	27	232	3	112

În ce privește știința de carte, Recensământul din 1930 oferă date interesante. Doar o minoritate știa să scrie și să citească, fiind vorba de localnici cu școală primară. În Lazuri, din populația cu vârsta peste 7 ani, 26,1% avea știința de carte, în timp ce în Preoteasa procentul era de doar 4,3%. În Subcetate era ceva mai mare, 7,9%. În Valcău de Jos se înregistra cel mai ridicat grad de alfabetizare (60,9%, unde exista și un bărbat cu educație universitară), pe când în Valcău de Sus abia 25% din localnicii peste 7 ani știau să scrie și să citească¹⁹⁶.

În ce privește activitatea ecleziastică, comunitatea greco-catolică, majoritară, era, în 1930, martora trecerii parohiilor Valcău de Sus și Valcău de Jos de la Dieceza Gherlei la cea a Oradei, Protopopiatul Șimleului, împreună cu alte 80 de parohii¹⁹⁷. Paroh în Valcău de Sus era Victor Traian Pop, iar în Valcău de Jos – Vasile Pop¹⁹⁸.

¹⁹⁶ Institutul Central de Statistică, *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930* (publicat de dr. Sabin Manuila), vol. III, București, Editura Institutului Central de Statistică, p. 399, 402

¹⁹⁷ *Vestitorul* (Oradea), anul VI, nr. 14-15, 1 august 1930, p. 1-2; *Ibidem*, anul VII, nr. 1-2, 1-15 ianuarie 1931, p. 1-2

¹⁹⁸ *Vestitorul* (Oradea), anul VII, nr. 3, 1 februarie 1931, p. 4

Criza economică globală din anii 1929-1933, cu efecte în România, i-a afectat și pe vâlcăuani. Revenirea s-a produs în jumătatea anilor '30, o perioadă considerată de înflorire economică, inclusiv în lumea rurală sălăjană. Investițiile și lucrările derulate în 1933-1937, deci a guvernării liberale, în toate localitățile, inclusiv Valcău, au fost sumarizate, în chip propagandistic, în *Cartea de Aur*. Informațiile au fost însoțite de fotografii.

Astfel, în 1934-1935 a fost modernizat drumul dintre Lazuri și Preoteasa, căruia i-au fost adăugate încă două. În Lazuri au fost desfundate drumurile și curățate șanțurile, au fost reparate cinci poduri și au fost amenajate două fântâni comunale; pentru școală¹⁹⁹ se repartizase o cantitate de 51 m³ de lemne. În 1935, locuitorilor din Valcău de Jos care aveau datorii față de Stat li s-a permis prestarea de activități comunitare în contul birurilor. S-a trecut la nivelarea drumurilor, curățarea pășunii comunale, construirea a patru poduri noi și a fost finalizată construirea noii biserici greco-catolice²⁰⁰ (azi biserica ortodoxă Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil). În edificiul ridicat în circa 2-3 ani au fost mutate slujbele ce se țineau în vechea bisericuță de lemn din sat, devenită neîncăpătoare²⁰¹, ea fiind demolată în 1935. În 1936, în sat a fost înființată o pepinieră și s-au amenajat două fântâni pentru pășunea comună²⁰². Mai târziu, în finalul anilor '30, în sat a fost pus în funcțiune un cuptor pentru uscat fructe, cu folosință gratuită²⁰³.

¹⁹⁹ Localul școlii din Lazuri (construit în 1872) dispunea de o sală de clasă, o locuință pentru diriginte, closet și magazie. Spațiul era, însă, insuficient pentru găzduirea celor 52 de elevi, astfel că doar jumătate frecventau orele; bibliotecă nu exista. Vezi: *Școala noastră*, anul XI, nr. 3, martie 1934, p. 126; Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 158/1929-1933, f. 3v.

²⁰⁰ Construcția a fost începută în anul 1931, cu hramul Adormirea Maicii Domnului. Vezi: *Șematismul veneratului cler al Diezezei Române Unite de Oradea-Mare pe anul 1934*, Tipografia Scrisul Românesc, p. 170. Biserica a fost sfințită în 14 aprilie 1938; vezi: *Vestitorul* (Oradea), anul XIV, nr. 8, 15 aprilie 1938, p. 95

²⁰¹ *Vestitorul* (Oradea), anul IX, nr. 19-20, 1-15 octombrie 1933, p. 11-12

²⁰² Daniel-Victor Săbăceag, Marin Pop, Dan-Gheorghe Vlasin, *Cartea de Aur a județului Sălaj (1933-1937)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2020, p. 231

²⁰³ *Anuarul administrativ al Ținutului Someș*, editat de revista „Cuvântul notarului” [1940], p. 256

Lucrările de construire a bisericii din Valcău de Jos, în jumătatea anilor 1930
(Daniel-Victor Săbăceag, Marin Pop, Dan-Gheorghe Vlasin, *Cartea de Aur a județului Sălaj*
(1933-1937), Cluj-Napoca, Argonaut, 2020, p. 232)

În Valcău de Sus, în 1934-1935, a fost amenajat un pod peste Pârâul Morii, au fost reparate drumurile și școala²⁰⁴ și a fost procurat materialul necesar edificării bisericii greco-catolice (finalizată în 1938 – clopotul bisericii a fost sfințit mai repede, în 17 februarie 1935²⁰⁵). Lucrările au fost executate sub supravegherea primarului Nicolae Chiș și a notarului cercual Nicolae Savu. Similare au fost lucrările din Preoteasa, de unde a fost deschis un drum de 2 km către Valcău de Sus. Școala²⁰⁶ și fântânile din sat au fost reparate, ridicându-se biserica greco-catolică din sat („care lăcaș în anul 1936 a fost terminat până la acoperiș”). Biserica, care „s’a clădit pe un vârf de deal cu multă jertfă și oboseală”, a fost finalizată în toamna anului 1938²⁰⁷. Drumurile și șanțurile, precum și pășunea comună au fost curățate și în satul Subcetate, unde s-au modernizat și școala²⁰⁸ și casa învățătorului. Pentru cea din urmă lucrare a contribuit

²⁰⁴ Școala din Valcău de Jos era cea mai mare din comună, având două săli de clasă, locuință pentru învățător, closet și magazie. Vezi: *Școala noastră*, anul XI, nr. 3, martie 1934, p. 126

²⁰⁵ *Vestitorul* (Oradea), anul XI, nr. 6, 1 martie 1935, p. 43

²⁰⁶ Școala din Preoteasa era modestă, având doar o încăpere destinată sălii de clasă. Vezi: *Școala noastră*, anul XI, nr. 3, martie 1934, p. 126

²⁰⁷ *Vestitorul* (Oradea), anul XIV, nr. 19-20, 1-15 octombrie 1938, p. 146

²⁰⁸ Școala a fost construită, probabil, în anul 1931 pe un teren de 1200 de stânjeni primit de la Sârca Gheorghe, în 1930 fiind alocată în acest sens suma de 65.000 de lei. Avea două săli de clasă, pentru modernizarea cărora fuseseră alocați 68 m³ de lemne. Vezi: Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 97/1929, f. 1; *Școala noastră*, anul XI, nr. 3, martie 1934, p. 126

prefectul județului Sălaj, dr. Mihail Gurzău cu 20.000 de lei. Fântânile și podurile au fost reparate. Documentul dă și numele capilor satului: primarul Ghilea Petru, președintele Comitetului Școlar Sârca Ioan, învățătorul Iscriu Ștefan, notarul Virgil Rusu. Consiliul comunal era alcătuit din: Ghilea Florian, Fiț Nicolae Budai, Fiț Nicolae, Sârca Nicolae, Fiț Nicolae a Gavrili, Fiț Nicolae Uțu, Fiț Ioan și Fiț Dumitru²⁰⁹. Piatra de temelie a bisericii din Subcetate (aparținând parohiei Iaz) a fost sfințită în 20 august 1939, ceremonialul fiind săvârșit de pâr. Victor Traian Pop din Valcău de Sus, delegat protopopes, Iancu S. Pop, preot în Marin, orator festiv și de Pavel Pordea, preot în Iaz²¹⁰.

Către finalul anilor '30, norii negri se adunau iar deasupra Europei, regimurile totalitare forțând intrarea într-un al doilea război mondial. În Transilvania, curentul revizionist ungar urmărea anularea Tratatului de la Trianon, prin care fusese stabilită granița româno-ungară. De pildă, în noaptea de 7/8 octombrie 1938, în Lazuri și zona Valcăului, un avion venind din direcția Debrecen a împrăștiat manifeste revizioniste, sporind starea de agitație în rândul populației²¹¹.

Prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940, partea de nord-vest a Transilvaniei, împreună cu Maramureșul și nordul Crișanei, au fost cedate Ungariei conduse de Miklós Horthy. Totodată, cel de-al Doilea Război Mondial era în plină desfășurare. Ocuparea Ardealului de Nord a fost făcută cu ajutorul celor aproape 310.000 de militari ai Armatei I și II horthyste, împreună cu tehnica din dotare. Sălajul a fost străbătut de Armata I, ce a pătruns în Crișana prin Săcueni, ocupând majoritatea localităților în 6-7 septembrie 1940, imediat mai apoi fiind introdusă starea statarială militară. Locul prefectilor români a fost luat de ofițeri superiori, iar structurile de poliție politică s-au răspândit în toate județele și apoi localitățile. Organele de represiune au fost secondate de diverse organizații revizioniste și paramilitare, scopul fiind impunerea și menținerea noului regim prin teroare²¹².

Administrativ, cedarea Ardealului a însemnat reorganizarea Sălajului în șapte plase (Supurul de Jos, Crasna, Cehu Silvaniei, Șimleu, Tășnad, Zalău și Jibou). Prefect al județului era numit baronul Jósika János. Perioada horthystă a fost una dificilă pentru toți locuitorii. În

²⁰⁹ Daniel-Victor Săbăceag, Marin Pop, Dan-Gheorghe Vlasin, *Cartea de Aur a județului Sălaj (1933-1937)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2020, p. 233-234, 389-390

²¹⁰ *Vestitorul* (Oradea), anul XV, nr. 17, 1 septembrie 1939, p. 159

²¹¹ Gh. I. Bodea, Vasile T. Suci, Ilie I. Pușcaș, *Administrația militară horthystă în nord-vestul României. Septembrie-noiembrie 1940*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988, p. 110

²¹² Gh. I. Bodea, Vasile T. Suci, Ilie I. Pușcaș, *Administrația militară horthystă în nord-vestul României. Septembrie-noiembrie 1940*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988, p. 152, 290, 292-293

vara anului 1944, în urma ocupării Ungariei de către trupele Reichului, a început mobilizarea cât mai multor persoane pe front și în companiile de muncă forțată, fiind vizați îndeosebi etnicii români și evrei. Rapoartele vremii arătau că „satele românești sunt aproape goale de bărbați”; de altfel, au fost duși în companiile de muncă forțată 10 țărani din Lazuri, 30 din Preoteasa, 28 din Valcău de Jos și 19 din Valcău de Sus²¹³.

În același timp, viața cotidiană mergea, cu dificultate, înainte. Imediat după sosirea horthyștilor și declanșarea oprimărilor față de populație, în special cea românească, în toate județele cedate au început deportări și refugieri. În total, din toamna anului 1940 și până în începutul lunii aprilie 1943, din județul Sălaj s-au refugiat în Regatul României 26.731 persoane, în același timp având loc colonizări de familii maghiare. Mulți alții au luat drumul lagărelor și detașamentelor de muncă, de pildă pentru construirea căii ferate în zona Surduc (Sălaj)²¹⁴. S-a trecut la rechiziționări economice. De pildă împroprietăririle făcute prin reforma agrară din 1921 au fost declarate nule, etnicii români fiind concediați din întreprinderile industriale și din instituțiile publice, inclusiv din spitale. Activitatea educativă a continuat în tot acest timp. Școala din Valcău de Jos număra, în 1940-1944, circa 200 de elevi pe an, pregătiți de patru cadre didactice²¹⁵.

Comunitatea evreiască din Transilvania cedată, precum și cea a Valcăului, a avut și ea de suferit datorită deportărilor din 1944. Primele măsuri administrative erau luate în 19-20 martie 1944, când evreilor le era interzis să părăsească domiciliul, în aprilie având loc numeroase arestări. Strângerea și internarea evreilor din Sălaj în lagăre și ghetouri a fost decisă de administrația județului, în frunte cu subprefectul dr. Gazda András, în 25 aprilie. Lagărul de concentrare a fost înființat în „cărămidăria Klein” de lângă Cehei. În Valcău de Jos, în 1940-1944 șeful postului de jandarmi, Petővári Péter László, a întreprins acțiuni de teroare față de etnicii români și evrei încă de la instalare. Pe mulți i-a silit să se refugieze în România, iar pe evreul Indig Iacob, de pildă, „l-a arestat și l-a bătut grav, l-a călcat cu picioarele și i-a smuls limba”. Conform sentinței Tribunalului Poporului Cluj din 31 mai 1946, Petővári a fost condamnat la zece ani de închisoare²¹⁶.

²¹³ Gheorghe I. Bodea, „Date despre mișcarea național-revoluționară antihorthystă în județul Sălaj (1940-1944)”, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, Zalău, 1988, p. 663, 678-679

²¹⁴ Mihai Fătu, Mircea Mușat, *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României – septembrie 1940 – octombrie 1944*, București, 1985, p. 142, 166, 180, 189

²¹⁵ https://www.scoalavalcau.ro/?page_id=10, accesat în 10 septembrie 2021

²¹⁶ Vasile T. Ciubăncan, Maria I. Ganea, Ion V. Ranca, *Drumul Holocaustului. Calvarul evreilor din nord-vestul Transilvaniei sub ocupația Ungariei 5 IX 1940 – 25 X 1944*, Editura Ciubăncan, Cluj-Napoca, 1995, p. 83, 88-89, 179, 181

Majoritatea evreilor deportați în lagărele din Europa au pierit, însă o minoritate reușit să supraviețuiască. Astfel, dintre cei născuți sau deportați din Valcău de Jos îi amintim pe: Áron Béla (născut în localitate în 1909), Blau Lajos, Blau Ludovic (născut în localitate în 1907 și deportat din Bistrița), Fogel Arnold (născut în localitate în 1908, deportat din Cluj), Fogel Maurițiu (născut în localitate în 1913, deportat din Cluj), Fried Ella (născută în localitate în 1920, deportată din Hodoș), Fried Mozes, Goldstein Jozsef-Chajim (născut în Nușfalău în 1909, deportat din Valcău de Jos), Kaufmann Henrik (născut în 1898 în localitate, de unde a și fost deportat), frații Schleisinger Ernest și Etus (născuți în 1901, respectiv 1910 în localitate, deportați din Cluj), Silberstein Hermann (născut în 1925 în localitate, de unde a și fost deportat), Szekely Edită (născută în localitate în 1925), Ullmann János (născut în localitate în 1926)²¹⁷.

O listă a capilor de familie evreiești din Valcău de Jos în 1944 a fost întocmită de Muzeul Holocaustului din Transilvania de Nord: Aron Fischl-Dov, Aron Samuél-Aharon, Braunstein Avraham, Braunstein David, Fried Raicel, Fogel Zvi, Farkas Jehosua, Goldstein Jozsef-Chajim, Herman Zvi, Heller Naftali-Herzke, Lusztig Moshe-Jozsef, Marmorstein Shmuél-Mordechaj, Perl Majer, Rotchild (prenume feminin necunoscut), Schaechter Zvi-Arje, Silberstein David, Salamon Zoltán, Ullmann Shlomo-Zalman, Weisz Aron. Din Valcău de Sus este amintit Wirth (Wint?) Efraim. Din Subcetate sunt amintiți Schächter Mendel-Chajim și Salamon Márton²¹⁸.

Toamna lui 1944 a fost, de asemenea, agitată în Sălaj. Campania militară româno-sovietică de eliberare a Transilvaniei de Nord de sub regimul horthyst s-a desfășurat din 15 până în 25 octombrie, timp în care s-au sacrificat 601 soldați români, din care 165 neidentificați. Zalăul a fost eliberat pe data de 25²¹⁹. Însă bucuria generală a eliberării a fost umbrită de comportamentul militarilor sovietici, brutală în toată Transilvania. În mai toate localitățile prin care au trecut, aceștia s-au dedat la jafuri, distrugeri și violuri, beții și tăierea firelor telefonice, profitând de pe urma gazdelor și cauzând devastări în cadrul gospodăriilor unde stăteau. Gărzile cetățenești, rămase să mențină ordinea după plecarea trupelor maghiare și desființarea Legiunii de Jandarmi Sălaj, au fost depășite de situație, iar locuitorii maghiari erau dezamăgiți și nemulțumiți, mulți înscriindu-se în Partidul Comunist. Abia după sosirea jandarmilor români din teritoriu în localități s-a restabilit ordinea în localități. Numai că jandarmii au fost alungați

²¹⁷ Gidó Attila (editor), *20.000 de nume. Evidența deportaților din Transilvania de Nord rămași în viață*, Cluj-Napoca, Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, 2020, p. 54, 81, 153, 156, 164, 212, 321, 511, 531; https://www.ushmm.org/online/hsv/person_advance_search.php?Query=valc%C4%83u&SourceId, accesat în 20 septembrie 2021

²¹⁸ <https://www.holocaustmuseum.ro/wp-content/uploads/2021/02/2021-List-of-heads-of-Jewish-families-Salaj-1944.pdf>, accesat în 20 septembrie 2021

²¹⁹ https://adevarul.ro/locale/zalau/72-ani-eliberarea-salajului-reusit-armata-romana-redea-tarii-teritoriile-rapite-dictatul-viena-1_580f4d535ab6550cb8e4933a/index.html, accesat în 20 septembrie 2021

de soldații sovietici și au putut reveni abia după instalarea Guvernului dr. Petru Groza, în 6 martie 1945. Practic, comandamentele sovietice, dispuse în localități, controlau, împreună cu structurile Comisiei Aliate (Sovietice) de Control, întreaga activitate în județ²²⁰.

Situația politico-administrativă a fost una temporară, iar teritoriul a revenit României în 1945, în puțin timp după accederea la putere a Guvernului pro-comunist prezidat de dr. Petru Groza. În județ, în primăvara anului 1945 existau abia 20-25 de membri ai Partidului Comunist Român, însă numărul lor a crescut în câteva luni la 5000, timp în care rumoarea generală de teama comuniștilor căpăta și ea proporții²²¹.

Definitivarea ființării la putere a comuniștilor s-a făcut prin falsificarea alegerilor parlamentare din 19 noiembrie 1946, o realitate și în Sălaj. Pentru a fi siguri de victorie, comuniștii s-au grăbit să epureze structurile administrative și de ordine publică, totodată dezvoltând rețele informative proprii pe lângă cele ale Poliției, Jandarmeriei și Siguranței. Partidul Comunist a candidat sub masca electorală a Blocului Partidelor Democrate, împreună cu organizații prietene. Campania electorală a fost plină de tensiuni în toată România, pe de-o parte privind promovarea idealurilor socialismului, iar pe de alta privind denigrarea tuturor oponenților, ca de pildă reprezentanții Partidului Național Țărănesc, foarte activ în ruralul transilvan. În același timp, populația, mai cu seamă cea rurală, se confrunta cu probleme de aprovizionare și un an agricol slab, precum și de impozitele crescute. În Valcău de Jos, un minoritar, Lustig Ludovic, a cerut intervenția organizației P.C.R. Zalău pentru îndepărtarea preotului Marna Gilgerg György pe motiv că ar fi adus injurii armatei sovietice și ar fi cerut localnicilor să nu-i voteze pe reprezentanții B.P.D.: „Hoardele păgâne, care bat porțile Europei, [care] trebuie nimicite!”, „Săteni! Deșteptați-vă! Vin alegerile, nu rămâneți așa, vorbind [numai] contra regimului democratic de azi!”²²² În Sălaj, B.P.D. a câștigat alegerile cu 64,49%²²³.

Județul Sălaj a fost organizat în 1946 precum în anii interbelici. Astfel, imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, în județ se găsea un oraș reședință (Zalău), două orașe (Carei și Șimleul Silvaniei) și 131 de comune rurale, cu 299 de sate. În aceeași perioadă, în județ se

²²⁰ Antonio Faur, *Raporturile militarilor sovietici cu populația și administrația din vestul României (1944-1945)*, Editura Universității din Oradea, 2002, p. 200; Idem, *Comportamentul militarilor sovietici în județele din vestul României (1944-1945)*, vol. I, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2000, p. 388-390

²²¹ Andrei Burghele, „Cultură politică și manipulare. Sălajul și alegerile parlamentare din 1946”, în *Caiete silvane*, nr. 185, iunie 2020, p. 41

²²² Ion Zainea (coord.), *Democrație occidentală și democrație populară: evoluția spectrului politic în nord-vestul României (1944-1950)*, Editura Universității din Oradea, 2004, p. 242-243

²²³ Ion Zainea (coord.), *Democrație occidentală și democrație populară: evoluția spectrului politic în nord-vestul României (1944-1950)*, Editura Universității din Oradea, 2004, p. 284

desfășurau lucrările de reformă agrară. Declanșate prin aplicarea Legii nr. 187 din 23 martie 1945, acestea au vizat exproprierea și împărțirea către țărani a tuturor moșiilor mai mari de 50 de hectare, exceptându-le pe cele școlare și bisericești și fermele model. Pentru aceasta, în fiecare comună s-a creat un comitet de împroprietărire. În județul Sălaj, până în 8 ianuarie 1947 se expropriaseră 669 de moșii cu suprafața de 58.569 ha, din care au fost distribuite împroprietăriților 43.159 ha (27.122 țărani din 36.932 potențiali beneficiari). Primele titluri de proprietate au fost împărțite în 5 iunie 1946²²⁴. Nu a fost decât o acțiune populistă, menită să atragă simpatia țăranimii, căci puterea comunistă pregătea, în fapt, cooperativizarea agriculturii²²⁵.

Frecvența școlară în 1948 în satele comunei Valcău de Jos era 56-60%, gradul de alfabetizare fiind de 78%. În termeni nominali, în 1949, în Lazuri erau recenzați 123 de analfabeți, în Subcetate 190, în Valcău de Sus 123, iar în Valcău de Jos 167²²⁶.

După acapararea întregii puteri și proclamarea Republicii Populare Române, forurile superioare ale Partidului Muncitoresc Român inițiau, în ianuarie 1949, discuții privind reorganizarea teritorial-administrativă a țării. Modelul era cel sovietic, cu regiuni și raioane, care să ia locul județelor. Astfel, prin aplicarea Legii nr. 5 pentru raionarea administrativ-economică a R.P.R. din 6 septembrie 1950, județul Sălaj era desființat, comunele componente fiind organizate în noile regiuni din zonă. Întreaga parte vestică a fost inclusă în regiunea Bihor/Crișana, comuna Valcău de Jos, împreună cu alte 20, făcând parte din raionul Șimleu²²⁷. În 8 septembrie erau instalate comitetele provizorii de regiuni și raioane, controlul partidului comunist în teritoriu sporind rapid²²⁸.

Comuna Valcăul de Jos, pe structura din 1950, era alcătuită din satele: Valcău de Jos (cu 924 locuitori), Boghiș (cu 1740 locuitori), Valcău de Sus (cu 1221 locuitori), Iaz (cu 1321 locuitori) și Subcetate (cu 655 locuitori). Localitățile Lazuri (cu 391 locuitori) și Preoteasa (cu 825 locuitori) erau componente ale comunei Sâg.

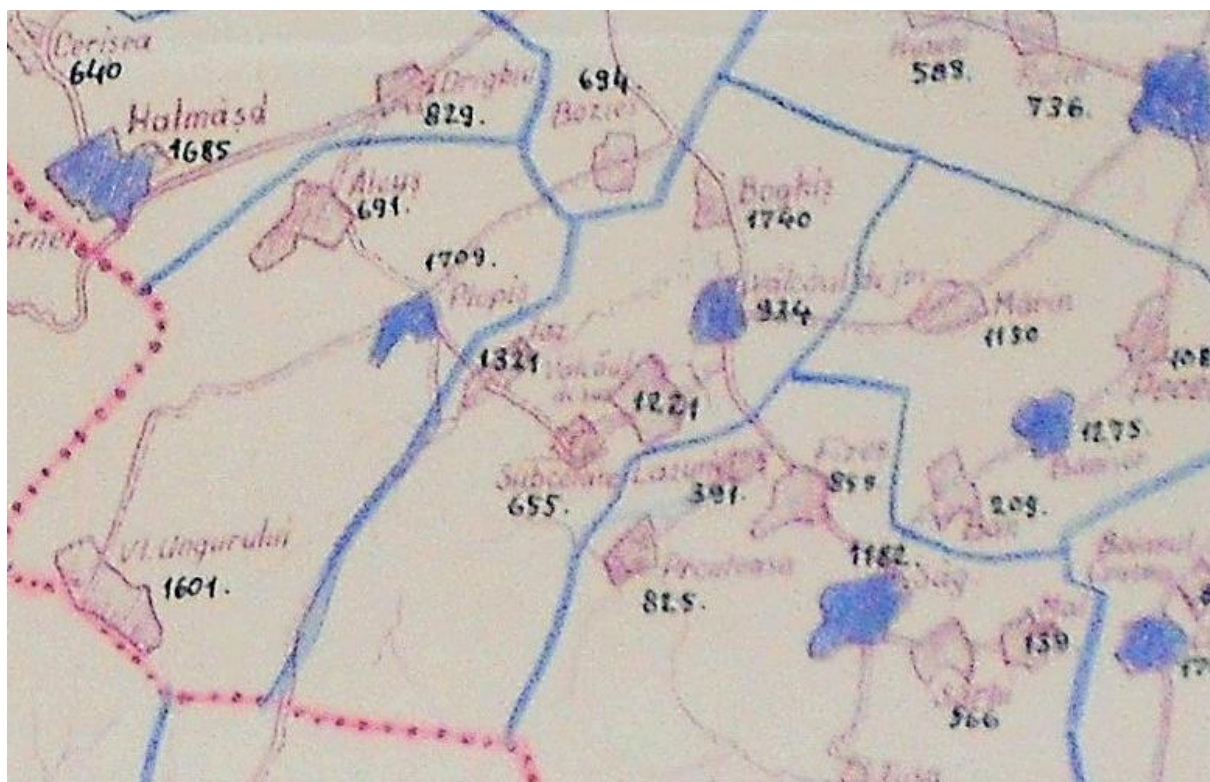
²²⁴ Mircea Bog, „Reforma agrară din anul 1945 în județul Sălaj”, în *Acta Musei Porolissensis*, IX, Zalău, 1985, p. 586

²²⁵ Augustin Țărău, „Reforma agrară din anul 1945 – preambulul procesului de colectivizare a agriculturii românești – repere ale aplicării Reformei agrare în județele Nord-Vestului României”, în *Crisia*, XXXII-XXXIII, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2002-2003, p. 287

²²⁶ E. Trif, „Aspecte ale dezvoltării învățământului în județul Sălaj în anii 1947-1949”, în *Acta musei porolissensis*, vol. X, Zalău, 1986, p. 605, 609

²²⁷ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor, fond *Comitetul județean P.M.R. Bihor-Oradea*, dos. 836/1950, f. 50; *Ibidem*, dos. 849/1950, f. 3-17; Cristian Culiciu, „The 1950 administrative reform in Romania. The case of Bihor County”, în *Analele Universității din Oradea – fascicola Istorie-Arheologie*, tom XXVI, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2016, p. 133-147

²²⁸ Lucian Ropa, „Modificările administrativ-teritoriale din nord-vestul României între anii 1950-1960, în *Acta Musei Porolissensis*, XXXVI, Zalău, 2014, p. 348

Comuna Valcău de Jos, pe o hartă a regiunii Crișana din 1950
(Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor, colecția de planuri și hărți)

„Transformarea socialistă a agriculturii”, anume colectivizarea, a fost o altă realitate generală a unei zone agrare precum Valcăul. Declanșată prin Decretul nr. 84 din 2 martie 1949, acțiunea a urmărit confiscarea proprietății private țărănești, chiar recent împrumutată, și crearea unor ferme de stat după modelul colhozurilor sovietice. Toate proprietățile mai mari de 50 ha au fost confiscate, în multe cazuri cu forța, iar grajdurile au fost folosite pentru noile Gospodării Agricole Colective, având loc o adevărată prigoană împotriva moșierilor și a țăranilor bogați, a speculanților și a bogătașilor în general, etichetați de autorități drept „chiaburi”. În 1950, în Valcău de Jos fuseseră identificați un moșier – Keteli István senior și patru speculanți: Demidor Constantin (muncitor), Keteli István junior (fiu de moșier), Suci Andrei (agricultor) și Vamos Zoltán (comerciant). Bogătașii comunei, vizați de comuniști, erau Braunstein David (comerciant), Duca Gavril (agricultor), Kovács Iosif (agricultor), Moise Alexandru (agricultor) și Rotschild Adalbert (agricultor). Operațiunea de confiscare a moșiilor a debutat în noaptea de 1 spre 2 martie 1949, cu toate că baza legală a apărut abia în ziua de 3. Ea era mascată de regimul comunist sub forma „desăvârșirii reformei agrare”, sabotată de

moșieri în mod sistematic, conform raportului secretarului județenei P.M.R. Sălaj, Năstase Roșca²²⁹.

Conform unei evidențe transmise Sfatului Regional orădean de către Sfatul Raional Șimleu, în 1952 în satele comunei Valcău de Jos erau numeroși chiaburi, după cum urmează (enumerăm numele acestora și avutul)²³⁰:

- sat **Boghiș**: Balla Dănilă (9,72 ha teren și cazan de fiert țuică), Balla Iosif (3,18 ha teren, un atelaj cu doi cai), Csomos Ioan (1,60 ha teren și o moară), Kapitany Andrei (6 ha teren), Kincses G. Ioan (13,59 ha teren și un atelaj), Kincses Maria (52,45 ha teren, trior, vânturător, 2 atelaje, 2 cai, 3 vaci), Kincses G. Martin (7,78 ha teren, atelaj, 2 boi, 1 vacă), Kincses G. Mihai (18,53 ha teren și un atelaj; „are atitudine dușmănoasă față de regimul nostru”), Kincses G. Petru (10,65 ha teren, 3 ha fânațe și un atelaj), Kiss Iosif (0,30 ha teren și o moară), Kovács Josif (11,40 ha teren), Lukács Ioan (8,37 ha teren și un atelaj), Matei Iosif (27,02 ha teren, 2 atelaje, trior, vânturătoare și un cazan de fiert rachiu), văduva lui Mărcuș Mihai (3,60 ha teren), Nagy Bernat (5 ha teren), Nagy Carol (9,60 ha teren), Nagy Géza (2,50 ha teren), Nagy B. Ludovic (10 ha teren), Nagy A. Mihai (6 ha teren), Nagy Susana (9,72 ha teren), Rad Ioan (2,80 ha teren), Sami Iosif (4,97 ha teren și cazan de fiert rachiu), Sami Mihai (4,88 ha teren) și Vamos Zoltán (1 ha teren).
- sat **Iaz**: Bodea Alexandru (8,80 ha teren), Bodea Florian (10,06 ha teren, 2 atelaje și o moară de apă), Bodea Nicolae (13,87 ha teren, 2 atelaje și 4 bivoli), Bodea Petru (8,27 ha teren, 2 atelaje și 4 vaci), Bodea Teodor (8,30 ha teren), Borz Petru (5,11 ha teren, 1 atelaj și 2 vaci), Brisc Petru (1,12 ha teren și un atelaj), Brisc Teodor (3,70 ha teren, un atelaj cu 2 vaci), Bulzan Dumitru (4,16 ha teren, un atelaj și un cazan de fiert rachiu), Bulzan Ilie (6,91 ha teren), Crișan Alexandru (3,34 ha teren, un atelaj cu 2 vaci; „se manifestă dușmănos”), Duloveț Carol (12 ha teren și batoză de treierat), Fiț Florian (7,90 ha teren, un atelaj cu 2 vaci), văduva lui Fiț Florian (3,06 ha teren și un atelaj), Fiț Gavril (8,40 ha teren, 2 atelaje, 2 boi, 2 vaci), Fiț Teodor (3,25 ha teren, un atelaj, o vacă, 2 cai, piuă), Gal Avram (11,57 ha teren, 2 atelaje și 2 vaci), Ghilea Petru (9,68 ha teren, 2 atelaje și 4 vaci), Ghilea Traian (8,14 ha teren), Ișpan Florian (6,59 ha teren,

²²⁹ Augustin Țărău, *Noaptea moșierilor. Aplicarea Decretului 83/1949 în nord-vestul României*, Oradea, Editura Arca, 2009, p. 173, 176, 295

²³⁰ Augustin Țărău, *Chiaburimea. Tipologia unei componente a bestiarului comunist*, Oradea, Editura Arca, 2008, p. 364-365, 375-376, 378, 390, 401-402, 406

batoză, atelaj cu 2 vite), Moise Gavril (12,78 ha teren și 2 atelaje), Moisa Dumitru (9,92 ha teren), Rad Ioan (7,52 ha teren, un atelaj cu 2 vaci, cazan de fiert rachiu), Roșca Dumitru (1,80 ha teren, un atelaj cu 2 vaci), Sârcă Teodor (4,14 ha teren, un atelaj cu 2 vaci).

- sat **Subcetate**: Bărnăuș Nicolae (0,58 ha teren și o moară cu 2 pietre), văduva lui Fiț Florian (4,61 ha teren), Fiț Nicolae (5,16 ha teren, un atelaj cu 2 cai), Ghilea Petru (9,84 ha teren și un trior), Jidoi Nicolae (3 ha teren, 2 boi, 2 vaci, 2 juninci și 5 porci; „este dușman de moarte al regimului nostru, poate fi clasificat ca și criminal de războiu”), Sarca Mihai (11,96 ha teren și 2 atelaje)
- sat **Valcău de Jos**: Cristea Petru (8,70 ha teren, un atelaj cu doi boi), văduva lui Duca Avram (10,78 ha teren, mașină de semănat, atelaje, animale), Duca Gavril (17,04 ha teren și 2 batoze), Gui Florian (13,58 ha teren), Katai Iuliu (0,20 ha teren, batoză), Katai Sigismund (1,10 ha teren și batoză), Kovács Josif (16,75 ha teren, 2 atelaje, 2 boi și 2 vaci), Tătar Vasile (4,64 ha teren, batoză)
- sat **Valcău de Sus**: Blaga Florian (6,46 ha teren, un atelaj cu 2 vaci), văduva lui Blaga Vasile (6,24 ha teren), Brisc Alexandru (8 ha teren, animale), Brisc Florian (1,20 ha teren și o batoză de treierat), Brisc Grigore (8,26 ha teren), Brisc Vasile (13,40 ha teren, atelaje, 2 boi și 2 vaci), Chiș Ioan (0,63 ha teren și o moară), Crișan Ioan (3,59 ha teren), Ghilea Nicolae (1,79 ha teren), Morgovan Alexandru (1,95 ha teren și atelaj), Sabău Alexandru (0,45 ha teren)

Din celelalte sate componente ale comunei Valcău de Jos de azi amintim:

- sat **Lazuri**: Chiș Ioan (5 ha teren, un atelaj cu 2 boi și animale), Cristea Ioan (11,66 ha teren, 2 atelaje, 2 boi, o vacă și un cazan de fiert țuică), Marușca Nicolae (3,07 ha teren, 2 atelaje, 2 cai, 2 vaci și un cazan de fiert țuică)
- sat **Preoteasa**: Maxim Mihai (3,49 ha teren, un atelaj și 2 vite), Mărcuș Florian (4,5 ha teren, un atelaj cu 2 cai și o vacă), Miclea Gheorghe (3,07 ha teren, un atelaj și o moară), Radu Vasile (5,99 ha teren, un atelaj cu 2 boi), Roșan Maria (2,42 ha teren, un atelaj cu 2 vaci, o moară de apă), Tuns Florian (0,99 ha teren și o moară de apă), Tuns Gavril (0,70 ha teren și o batoză), Țârlea Ioan (3,14 ha teren, un atelaj cu 2 vaci și moară)

Statul comunist le declanșase un adevărat război, impunându-le cote obligatorii din producția agricolă și animală, împotriva lor fiind ațâțați și țăranii săraci. În fapt, prin astfel de măsuri țăranimea era adusă într-o stare de și mai mare sărăcie. Unii „chiaburi”, numiți

„speculanți” și „sabotori”, socotiți oponenții colectivizării agriculturii, erau „demascați” și publicați în presă, ca de pildă Iosif Matei din Boghiș, „prins” ascunzând în șură cota de cartofi nepredată, precum și mașina de greblat, iar Gavrilă Fiț, Avram Gal și Ilie Buzău din Iaz au fost „demascați” după ce s-ar fi strecurat în adunările generale a cooperativelor din localitate²³¹. Prin colectivizare s-a înființat în Valcău o Stațiune de Mașini și Tractoare, în noiembrie 1951 discutându-se crearea unei întovărășiri agricole²³².

Înființarea gospodăriei colective din Valcău de Jos a început cu șase familii, în iulie 1954²³³, numărul ajungând la zece în martie 1956. Întovărășirea agricolă din Valcău a fost înființată în primăvara anului 1957²³⁴. Către finalul lunii septembrie 1958, Gospodăria Agricolă Colectivă din Valcău raportau un procent de 5% realizat al campaniei de recoltări, 48% la condiționarea semințelor, 15% arături și 1% însămânțări de toamnă²³⁵. Până în jumătatea lui octombrie, în comună se făcuseră 86,7% din însămânțări²³⁶.

În scopul redării cât mai multor terenuri circuitului agricol, în Lazuri, în toamna anului 1958, sătenii au lucrat pentru canalizarea pârâului ce traversa zona. Astfel, prin săparea a 1100 m de canal, 27 ha de teren au fost desecate și introduse în agricultură²³⁷.

Tot în acei ani, în Valcău de Jos funcționa cooperativa „Barcăul”, unde țăranii își puteau vinde și cumpăra produsele. Conform presei, aceasta funcționa în regim de avarie în 1953, iar vinovat ar fi fost gestionarul Avram Gui. Bănuț de „apucături străine de interesul cooperativei”, acesta era acuzat că nu servea cooperativii din localitate, „că nu respectă prețurile stabilite și nici orariul de deschidere și închidere a cooperativei”. Mai mult, acesta era învinuit de a „vinde materialele din cooperativă pe sprânceană, la rudenii, cunoscuți”²³⁸. În 1954, între primii care au încheiat contracte cu cooperativa erau Florian Berz (cu doi boi, un vițel, 300 de litri de lapte și cinci miei) și Florian Lupău (cu îngrășarea a doi boi, opt găște ș.a.). De altfel, cooperativa din Valcău era una „fruntașă” în raion²³⁹, aici, până în decembrie 1954, țăranii valorificând 12.692 kg de cereale²⁴⁰.

²³¹ *Crișana* (Oradea), anul VII, nr. 29, 4 februarie 1951, p. 1; *Crișana*, anul VIII, nr. 165, 11 iulie 1953, p. 3; *Crișana*, anul VIII, nr. 181, 30 iulie 1953, p. 2

²³² *Crișana*, anul VII, nr. 278, 28 noiembrie 1951, p. 3

²³³ *Crișana*, anul IX, nr. 175, 27 iulie 1954, p. 2

²³⁴ *Crișana*, anul XII, nr. 112, 14 mai 1957, p. 2

²³⁵ *Crișana*, anul XIII, nr. 224, 23 septembrie 1958, p. 2

²³⁶ *Crișana*, anul XIII, nr. 245, 17 octombrie 1958, p. 1

²³⁷ *Crișana*, anul XIII, nr. 227, 26 septembrie 1958, p. 2

²³⁸ *Crișana*, anul VIII, nr. 165, 11 iulie 1953, p. 3

²³⁹ *Crișana*, anul IX, nr. 63, 17 martie 1954, p. 2; *Crișana*, IX, nr. 94, 22 aprilie 1954, p. 2

²⁴⁰ *Crișana*, anul IX, nr. 288, 7 decembrie 1954, p. 2

Cum numărul analfabeților era încă mare, în anii '50 erau organizare cursuri de învățare a scrierii și citirii în limba română, frecventate de un număr variabil de persoane. De pildă, în Lazuri, în ianuarie 1952 doar 15 din cei 52 de analfabeți din sat le urmau²⁴¹. În sat funcționa, în 1955, o bibliotecă cu 283 de cititori, bibliotecar fiind Ilie Németh, care organiza cercuri de citit, recenzii și discuții pe marginea unor cărți²⁴².

Alte cursuri priveau învățământul agrozootehnic, unde până în cea de-a doua jumătate a lunii februarie se predaseră jumătate din lecțiile stabilite la nivel de comună. Unul dintre cursanții „evidențiați” prin gazeta de perete a satului era Ioan Chiș, lăudat inclusiv pentru recoltele bogate; gazeta de perete a satului era umplută cu știri privind activitatea țăranilor și producțiile acestora²⁴³. Numărul cursanților era, în martie 1956, de 112, comuna fiind atunci în plină pregătire a campaniei de primăvară. Cursurile erau predate de agronomul Nicolae Codrea²⁴⁴.

Între investițiile publice din comună în începutul anilor 1950 se numără amenajarea unui cămin cultural și a unui dispensar medical, precum și construirea unui internat pentru copii²⁴⁵. Totodată, atât în satul Valcău de Jos, cât și în Valcău de Sus erau construite noi săli de clasă, iar în **Cerad (Ratovei?)**, cătun atestat în anul 1958 și locuit în mare parte de rromi, fuseseră produse 5000 de cărămizi pentru construirea primei școli²⁴⁶. Cu ajutorul a două brigăzi de „muncă patriotică”, în vara anului 1959 erau executate așterneri de pietriș pe drumul Valcău – Sâg, în lungime de 500 m²⁴⁷.

²⁴¹ *Crișana*, anul VIII, nr. 16, 19 ianuarie 1952, p. 2

²⁴² *Crișana*, anul IX, nr. 41, 18 februarie 1955, p. 2

²⁴³ *Crișana*, anul IX, nr. 47, 26 februarie 1954, p. 2; *Crișana*, anul X, nr. 190, 12 august 1955, p. 2

²⁴⁴ *Crișana*, anul XI, nr. 66, 18 martie 1956, p. 3

²⁴⁵ *Crișana*, anul IX, nr. 175, 27 iulie 1954, p. 2

²⁴⁶ *Crișana*, anul XIV, nr. 209, 6 septembrie 1959, p. 3

²⁴⁷ *Crișana*, anul XIV, nr. 165, 16 iulie 1959, p. 3

Știri din comuna Valcăul de Jos

MUNCA DE ACHIZIȚII

La cooperativa „Barcăul” tov. Dumitru Chile, președintele cooperativei împreună cu împuternicitul raional tov. Alexandru Maghiu, precum și lucrătorii cooperativei desfășoară o rodnică activitate în vederea îndeplinirii planului de achiziții.

Țăranii muncitori au valorificat până în prezent prin cooperativă 12.692 kg. cereale. Munca pentru îndeplinirea planului de achiziții este în toi și zi de zi se obțin succese din ce în ce mai frumoase.

LA CĂMINUL CULTURAL

Deși e seară târzie, totuși echipele de dans și teatru din comună fac repetiții în sala căminului cultural. Nu

demult, echipa artistică din comuna Valcăul de Jos a prezentat un program artistic în cinstea frunțașilor din agricultură din satul Fizeș.

CREȘTE NUMARUL ABONAȚILOR

Tot mai mulți țărani muncitori și școlari din această comună se abonează la ziare și reviste. Numai la școala de 7 ani din Valcăul de Jos de pildă, s-au colectat pentru această lună 52 de abonamente pentru ziarul „Scîntela Pionierului”. Pe lângă acestea cadrele didactice au mai făcut 46 de abonamente la diferite ziare și reviste, iar salariații cooperativei 58 abonamente.

MIRCEA ARDELEANU,
corespondent.

Câteva „Știri din comuna Valcăul de Jos”, publicate în ziarul *Crișana* din 7 decembrie 1954

Economia Valcăului de Jos se schimba în începutul anilor 1960. În martie 1962, Comitetul executiv al Sfatului Popular Raional Șimleu anunța încheierea colectivizării agriculturii în raion²⁴⁸. Până în începutul anilor '70, culturile de porumb erau răspândite în comună, precum și cele de cartofi și legume, livezile de pomi fructiferi ocupând 6% din teritoriul localității. În comună se practica și creșterea ovinelor²⁴⁹.

²⁴⁸ *Crișana*, anul XVII, nr. 59, 11 martie 1962, p. 1

²⁴⁹ T. Morariu, V. Sorocovschi, *Județul Sălaj*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, p.107, 109, 111, 116

(*Crișana*, anul XXII, nr. 96, 23 aprilie 1967, p. 1)

Era și perioada unor noi lucrări edilitare. În debutul anului de învățământ 1962/1963 era inaugurat noul local de școală din satul Preoteasa, compus din patru săli de clasă și construit prin munca voluntară a localnicilor²⁵⁰. Tot în Preoteasa, în 1964 se finaliza noul local pentru cooperativă, început în anul precedent. Materialele de construcție proveneau din resurse locale, în cadrul primelor lucrări fiind transportați 96 mc de piatră brută pentru fundație, 28 mc de nisip și material lemnos, tot în acest sens fiind confecționate 16.500 de cărămizi²⁵¹. Noua școală din Valcău de Jos a fost construită în 1965-1966, funcționând cu două secții: una română cu 78 de elevi și una maghiară cu 12 elevi. Ulterior, a fost înființată o treaptă liceală, astfel că numărul elevilor a crescut²⁵².

O lucrare importantă, electrificarea comunei, a fost desfășurată în 1965. Satele Valcău de Jos și Valcău de Sus au fost conectate la rețeaua electrică în ultimele zile ale lui august 1965, perioadă în care lucrări similare erau făcute în Sâg, Boghiș și Bozieș, împreună cu alte localități ale raionului Șimleu²⁵³.

Din punct de vedere demografic, finalul primului deceniu postbelic arăta o situație oarecum similară cu anii din urmă. În 1959, comuna Valcău avea 4223 de locuitori, din care

²⁵⁰ *Crișana*, anul XVII, nr. 215, 11 septembrie 1962, p. 2

²⁵¹ *Crișana*, anul XIX, nr. 134, 9 iunie 1964, p. 3

²⁵² https://www.scoalavalcau.ro/?page_id=10, accesat în 10 septembrie 2021

²⁵³ *Crișana*, anul XX, nr. 207, 2 septembrie 1965, p. 1

2050 de sex masculin și 2173 de sex feminin²⁵⁴. Din punct de vedere confesional, în această perioadă se observă migrarea populației românești dinspre greco-catolicism către ortodoxie, în urma scoaterii în afara legii a Bisericii Greco-Catolice, în 1948²⁵⁵, astfel că, începând din anii 1950, majoritatea populației Valcăului de Jos este ortodoxă.

Conștienți că sistemul de organizare administrativ-teritorială cu regiuni și raioane nu funcționa, reprezentanții Partidului Comunist Român și ai conducerii din București au decis să renunțe la el și să se revină la vechiul sistem al județelor. Propunerile comisiei centrale de partid și de stat, făcute publice în jumătatea lunii ianuarie 1968, vizau înființarea unui județ Crișana, mai mic decât vechea regiune, dar care avea să cuprindă și raionul Șimleu, inclusiv comuna Valcău²⁵⁶. Propunerea nu a devenit realitate, dorindu-se o descentralizare administrativă și mai accentuată, astfel că între județele Bihor și Cluj avea să reapară Sălajul.

Reînființarea județului Sălaj, cu reședința în Zalău, a fost decisă oficial în cadrul ședinței Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. din 12 februarie 1968²⁵⁷, oficializându-se prin Legea nr. 2/1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România. Suprafața județului era de 3850 km², cuprinzând patru orașe și 54 de comune, cu 281 de sate²⁵⁸. Au avut loc modificări și în componența comunelor, Valcău de Jos având, din acel moment și până acum, în structura sa localitățile: Valcău de Jos, Valcău de Sus, Lazuri, Subcetate, Preoteasa și Ratovei.

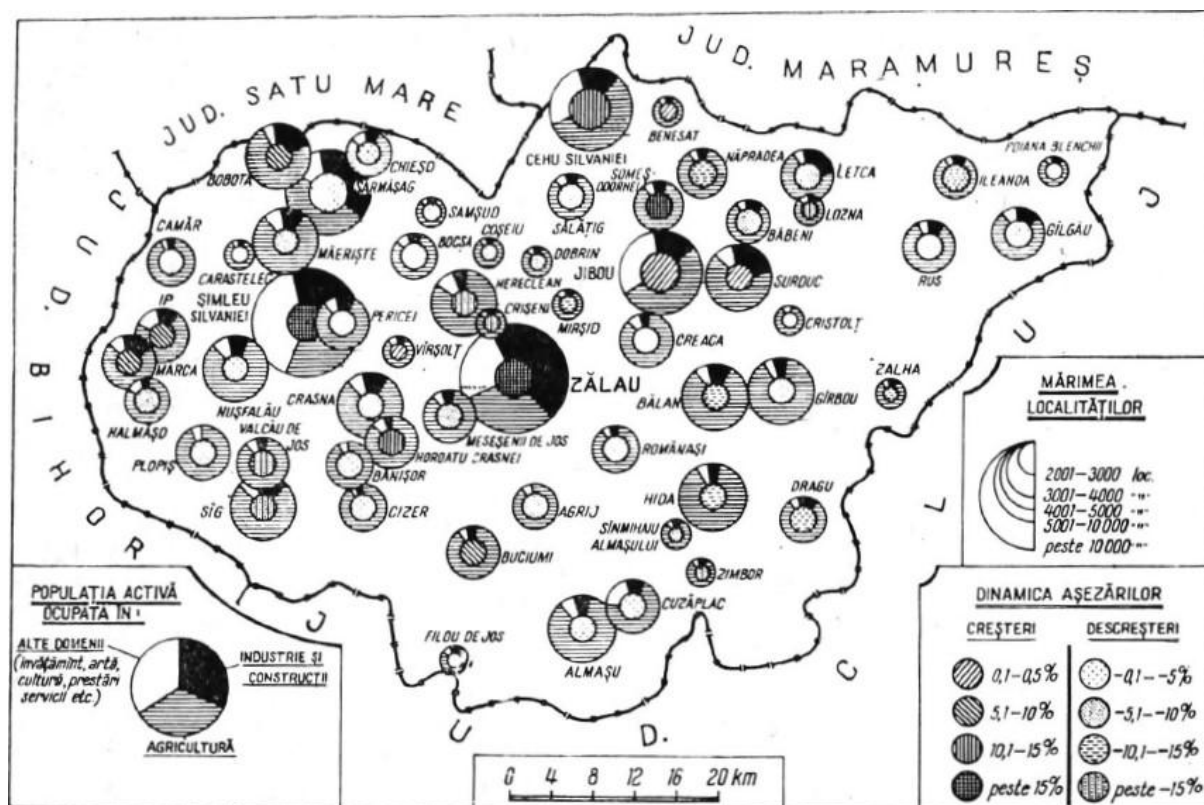
²⁵⁴ Direcția Centrală de Statistică, Direcția Regională de Statistică Oradea, *Anuarul statistic al Regiunii Oradea 1960*, București, p. 31

²⁵⁵ <https://www.egco.ro/2016/12/01/1-decembrie-1948-desfiintarea-bisericii-greco-catolice-prin-decretul-358/>, accesat în 16 septembrie 2021

²⁵⁶ *Crișana*, anul XXIII, nr. 11, 14 ianuarie 1968, p. 2

²⁵⁷ Lucian Ropa, *Organizarea administrativ-teritorială a României în perioada regimului comunist*, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2020, p. 438-439

²⁵⁸ T. Morariu, V. Sorocovschi, *Județul Sălaj*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, p.7

Dinamica așezărilor și structura populației active în județul Sălaj în începutul anilor 1970. Comuna Valcău de Jos se afla pe un trend de scădere a populației, cu peste 15%, majoritatea lucrărilor fiind ocupați cu agricultura, iar o mică parte cu industria, învățămîntul, serviciile.

(T. Morariu, V. Sorocovschi, *Județul Sălaj*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, p. 79)

Căderea regimului comunist din România, în decembrie 1989, s-a resimțit și în Valcău de Jos, și aici dispărând P.C.R. de la putere. Din punct de vedere politic, anii care au urmat au fost schimbători, localnicii bucurându-se de posibilitatea de a-și alege edilii, reprezentanții în Parlament și pe Președintele României.

Alegerile locale din anul 1996 l-au avut ca învingător pe reprezentantul Convenției Democratice din România, Ioan Băican, cu 56,54%, contracandidatul din turul al doilea fiind Dumitru Buboiu din partea Partidului Democrației Socialiste din România. Dumitru Buboiu a câștigat Primăria comunei în scrutinul din 2000, candidând din partea aceluiași partid și primind 52,67% din cele 1460 de voturi ale vâlcăuanilor. În turul doi al alegerilor din 2004, Ioan Roșan a obținut primul său mandat de primar, primind cu două voturi în plus (924 față de 922) față de contracandidatul Dumitru Buboiu. Alegerile locale din 2012 s-au desfășurat într-un singur tur, Ioan Roșan (membru al Partidului Democrat Liberal) câștigându-le cu 39,79% din totalul celor 1797 de voturi valabil exprimate. Cel de-al treilea mandat, consecutiv, l-a obținut candidând

din partea Partidului Național Liberal în 2016 și câștigând cu 677 (38,38%) din cele 1764 voturi ale vâlcăuanilor. Ioan Roșan a rămas primar și după alegerile din 2020, obținând cel mai mare scor: 951 de voturi, adică 58,38% din cele valabil exprimate²⁵⁹.

În tot acest timp, economia Valcăului a rămas axată în principal pe agricultură. Conform Recensământului din 1992, comuna număra 1654 de locuitori, din care 666 femei. Populația activă ocupată era 1522, din care 941 lucrau în agricultură. Populația inactivă era 1945, din care 391 erau pensionari²⁶⁰.

Recensământul din 2011²⁶¹ arată scăderea demografică în continuare a comunei Valcău de Jos, observabilă deja în perioada comunistă, structura populației pe etnii și confesiuni fiind următoarea:

comuna	populația totală	de sex masculin	de sex feminin	români	maghiari	romi	alte etnii	ortodocși	romano-catolici	reformați	pentecostali	greco-catolici	bapțiști	alte confesiuni
Valcău de Jos	2851	1436	1415	2281	82	419	66	2379	4	69	198	79	54	66

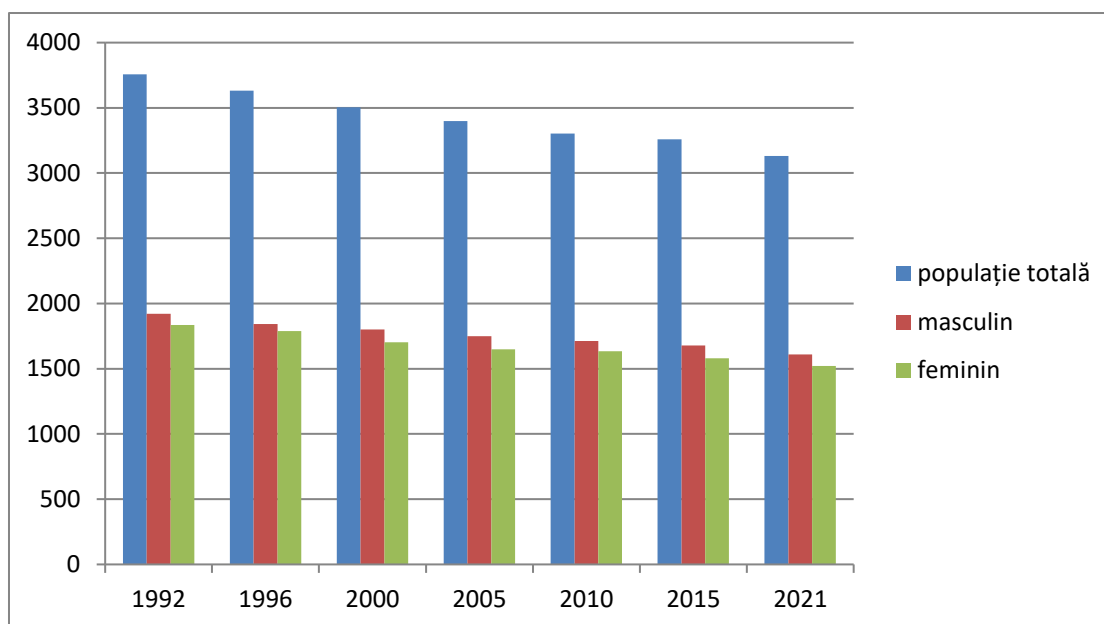
Evoluția populației după domiciliu a comunei, din 1992 până în 2021, arată conform graficului de mai jos. Astfel, de la 3757 de locuitori (1922 femei și 1835 bărbați) în anul 1992 s-a ajuns la 3398 (1749 femei și 1649 bărbați) în anul 2005, respectiv 3132 (1610 femei și 1522 bărbați) în anul 2021²⁶²:

²⁵⁹ <http://www.rezultatevot.ro>, accesat în 24 septembrie 2021

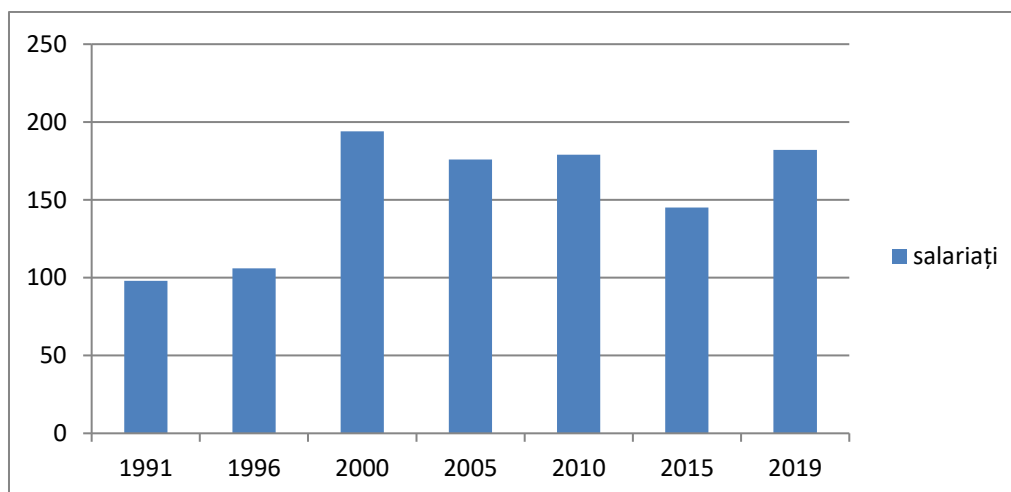
²⁶⁰ *Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992*, vol. II, 1994, p. 939

²⁶¹ <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>, accesat în 10 septembrie 2021

²⁶² <http://statistici.INSSE.ro>, accesat în 16 septembrie 2021

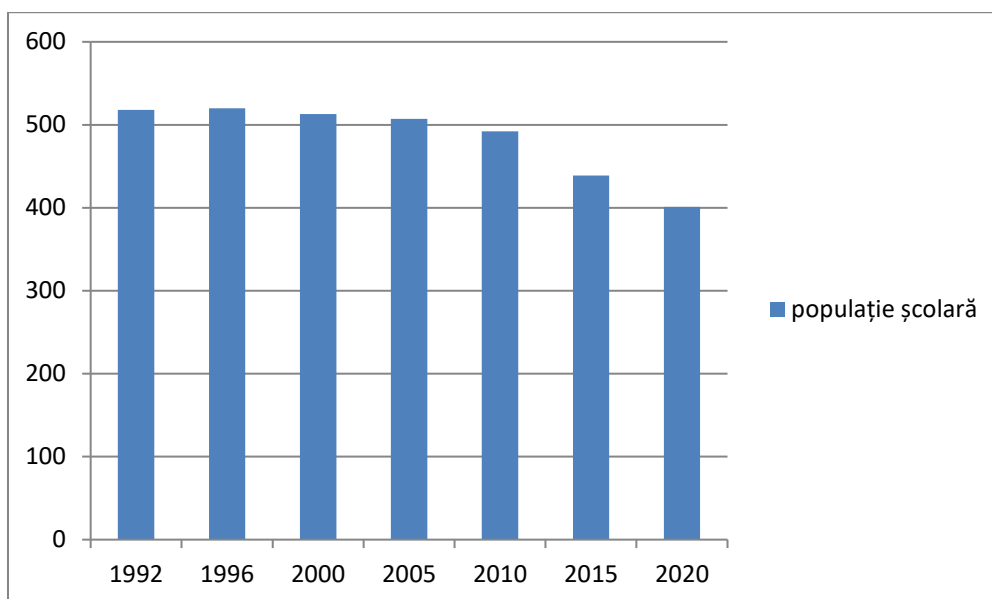

Cu toate că populația totală a comunei a scăzut, în același interval se remarcă o creștere a numărului salariaților, de la 98 în anul 1991 la 176 în anul 2005 și 182 în anul 2019. Totodată, în 2021 în comună există 315 agenți economici, însă doar o mică parte au angajați și funcționează; o altă parte sunt persoane fizice autorizate²⁶³.

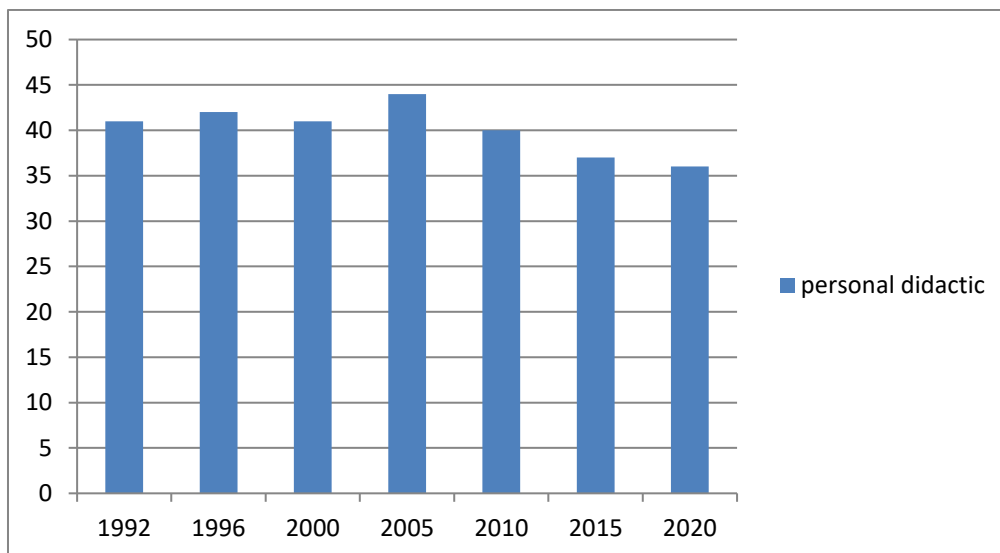

Populația școlară a comunei, incluzând copiii înscriși în creșe și grădinițe și elevii din învățământul școlar, în intervalul 1992-2020, a evoluat de la circa 520-530 anual, până la puțin peste 400 către anul 2020, însemnând o scădere cu o cincime. Scăderea este mult mai evidentă în perioada 2010-2020, în ultimul an de referință înregistrându-se 401 preșcolari și elevi:

²⁶³ <https://www.topfirme.com/judet/salaj/localitate/valcau%20de%20jos/numar-angajati/>, accesat în 19 octombrie 2021

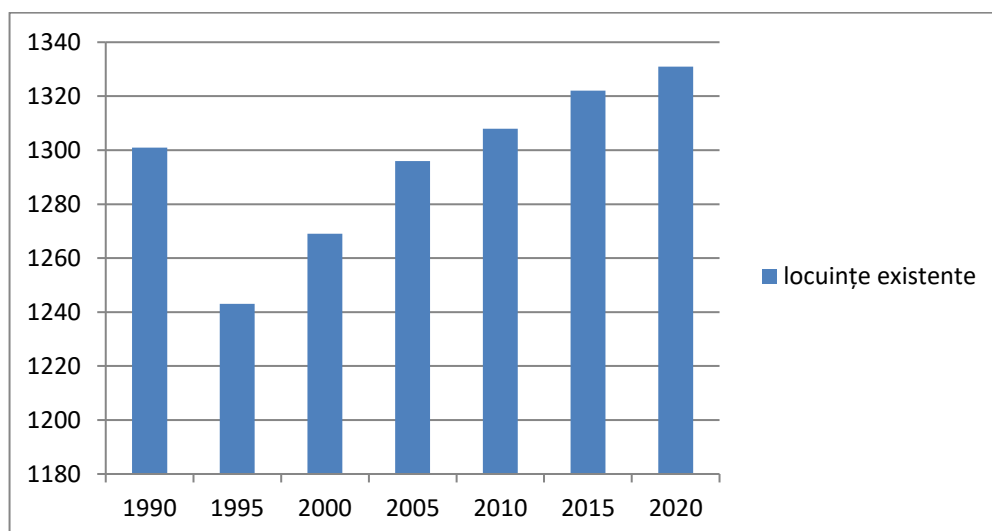
O evoluție descendentă, dar proporțional mai scăzută, a avut-o, în același interval, numărul personalului didactic, de la 41 în anul 1992 la 36 în anul 2002, numărul cel mai mare al dascălilor fiind înregistrat în anii 2005-2006 – 44:

Suprafața comunei este de 6323 hectare, din care 770 ha intravilan și 5553 ha extravilan, existând 1410 gospodării și tot atâtea locuințe. Ea a rămas o localitate agricolă (suprafața agrară fiind de 4561 ha), o mică parte a populației lucrând în mica industrie și în prestările de servicii,

educație, comerț și turism²⁶⁴. Conform celor mai recente date ale I.N.S., în 2003 în comuna Valcău de Jos se cultivau grâu și secară pe o suprafață de 300 ha, porumb boabe pe 350 ha, floarea soarelui pe 90 ha, cartofi pe 120 ha și legume pe 50 ha. În ce privește producția agricolă animală, datele pe 2003 arată o greutate în viu a animalelor destinate sacrificării pentru consum de 462 de tone, la care se adaugă o producție totală de lapte de vacă și bivoliță de 18.163 hectolitri, 3075 kg de lână și 1,274 milioane de ouă²⁶⁵.

În privința locuințelor, statistica indică creșterea totalului din 1990 și până în 2020. Astfel, dacă în primul an de referință în comuna Valcău existau 1301 locuințe, numărul a scăzut în următorii doi ani, pentru ca ulterior să crească. În anul 2005 existau 1296 de locuințe, iar în finalul intervalului - 1331:

După 2010 în comună au fost făcute mai multe investiții, un moment de bilanț și cotitură fiind aniversarea, în 2014 a 800 de ani de atestare documentară. Până în 2021 s-a mai finalizat și se află în execuție: reabilitarea podului Osoi peste râul Barcău, rețeaua de canalizare din Valcău de Jos, Valcău de Sus și Subcetate, modernizarea grădiniței din Lazuri, renovarea căminelor culturale, modernizarea școlii generale, a drumurilor și trotuarelor din Valcău de Jos, construirea unor noi poduri²⁶⁶. Transportul călătorilor către comune vecine și către reședința de județ, Zalău, se face prin curse regulate de autobuz cu stație în comună.

²⁶⁴ https://www.ghidulprimariilor.ro/ro/businesses/view/city_hall/PRIM%C4%82RIA-VALC%C4%82U-DE-JOS/109355, accesat în 11 septembrie 2021

²⁶⁵ <http://statistici.INSSE.ro>, accesat în 16 septembrie 2021

²⁶⁶ https://www.ghidulprimariilor.ro/ro/businesses/view/city_hall/PRIM%C4%82RIA-VALC%C4%82U-DE-JOS/109355, accesat în 11 septembrie 2021; În comună funcționează cinci cămine culturale, câte una în fiecare sat

Comunitatea greco-catolică din Valcău de Jos a fost martora sfințirii bisericii Buna Vestire în 2006²⁶⁷, iar biserica reformată din sat a fost complet renovată în anul 2015 (precedentele restaurări având loc în anii 1965 și 1988)²⁶⁸. Doi ani mai târziu a fost sfințită biserica greco-catolică „Schimbarea la Față” din Valcău de Sus²⁶⁹.

Calitatea locuirii în comună a crescut prin modernizarea caselor vechi și prin ridicarea altora noi. În anii 2010, în Valcău de Jos încă existau case din chirpici vechi de mai multe generații, unele decorate cu diferite benzi orizontale (casa din Valcău de Jos, nr. 95) și imitând tratarea în bosaj (casa din Valcău de Jos, nr. 90), ori simple și văruite în albastru, culoare specifică caselor țărănești din zonă (casa din Lazuri, nr. 53)²⁷⁰.

Casa din Valcău de Jos, nr. 90 (<http://omeka.bjc.ro/omeka/items/show/2085>)

(exceptând Ratovei): <https://www.graiulsalajului.ro/cinci-camine-culturale-in-comuna-valcau-de-jos-a-121860>, accesat în 11 septembrie 2021

²⁶⁷ <https://www.parohiigreco-catolice.ro/2016/09/parohia-greco-catolica-valcau-de-jos.html>, accesat în 11 septembrie 2021

²⁶⁸ https://www.europeana.eu/en/item/2058616/omeka_items_show_2134, accesat în 11 septembrie 2021

²⁶⁹ <https://www.parohiigreco-catolice.ro/2016/09/parohia-greco-catolica-valcau-de-sus.html>, accesat în 11 septembrie 2021

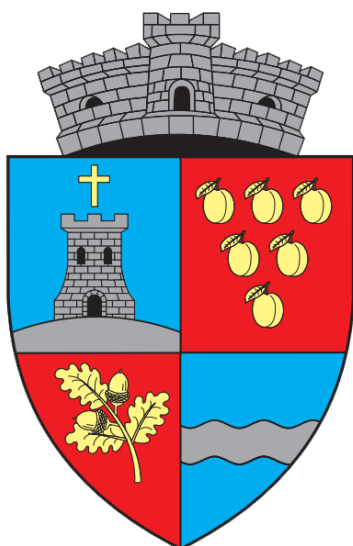
²⁷⁰ <http://omeka.bjc.ro/omeka/items/show/2084>, accesat în 11 septembrie 2021;
<http://omeka.bjc.ro/omeka/items/show/2085>, accesat în 11 septembrie 2021;
<http://omeka.bjc.ro/omeka/items/show/2062>, accesat în 11 septembrie 2021

Casa din Lazuri, nr. 53 (<http://omeka.bjc.ro/omeka/items/show/2062>)

Prin Hotărârea de Guvern nr. 817 din 28 iulie 2021 a fost aprobată noua stemă a comunei Valcău de Jos. Aceasta se compune dintr-un scut triunghiular cu marginile rotunjite, scartelat. În primul cartier, în câmp albastru, se află un turn de cetate crenelat de argint cu intrare și două ferestre negre, asuprit de o cruce de aur. În al doilea cartier, în câmp roșu, se află 6 prune de aur cu codița și frunza dispuse 3:2:1. În al treilea cartier, în câmp roșu, se află o crenguță de stejar de aur cu două ghinde și trei frunze. În al patrulea cartier, în câmp albastru, se află un brâu undat de argint. Scutul este timbrat de o coroană murală de argint cu un turn crenelat²⁷¹.

²⁷¹ <https://lege5.ro/Gratuit/ha3tmmjrgi2q/hotararea-nr-817-2021-privind-aprobarea-stemei-comunei-valcau-de-jos-judetul-salaj?pid=408963703#p-408963703>, accesat în 10 septembrie 2021

Stema comunei Valcău de Jos în anul 2021

Turnul simbolizează vechea cetate a Valcăului din satul Subcetate, având deasupra crucea creștină, specifică credinței localnicilor. Prunele semnifică una din activitățile specifice locului – pomicultura, cele șapte prune corespunzând numărului satelor din componența comunei. Crenguța de stejar reprezintă bogăția silvică a zonei, brâul undat – râul Barcău, iar coroana murală cu un turn crenelat indică statutul de comună a localității.

Cât privește învățământul local, în 2021 școala gimnazială din Valcău de Jos dispune de opt săli de clasă, sală de sport, un centru de informare și documentare și o sală de tradiții. Rețeaua școlară a comunei cuprinde școlile gimnaziale din Valcău de Jos, Valcău de Sus și Preoteasa, școala primară din Subcetate și grădinițele cu program normal din Valcău de Jos, Valcău de Sus, Subcetate, Preoteasa și Lazuri²⁷².

²⁷² https://www.scoalavalcau.ro/?page_id=10, accesat în 10 septembrie 2021

Bibliografie

Lucrări generale și speciale:

Abrudan, P., „Documente inedite privind participarea sălăjenilor la revoluția din 1918 și unirea Transilvaniei cu România”, în *Acta Musei Porolissensis*, V, Zalău, 1981

Bodea Gh. I., Suciu, Vasile T., Pușcaș Ilie I., *Administrația militară horthystă în nord-vestul României. Septembrie-noiembrie 1940*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988

Bodea, Gheorghe I., „Date despre mișcarea național-revoluționară antihorthystă în județul Sălaj (1940-1944)”, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, Zalău, 1988

Bog, Mircea, „Reforma agrară din anul 1945 în județul Sălaj”, în *Acta Musei Porolissensis*, IX, Zalău, 1985

Burghele, Andrei, „Cultură politică și manipulare. Sălajul și alegerile parlamentare din 1946”, în *Caiete silvane*, nr. 185, iunie 2020

Ciocian, Ioan, „Lupta bisericii române unite în Sălaj pentru drepturi naționale și făurirea statului național unitar român între anii 1848-1918”, în *Acta Musei Porolissensis*, XVI, Zalău, 1992

Idem, „Școlile confesionale românești din Sălaj în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, în *Acta Musei Porolissensis*, XXV, Zalău, 2003

Ciubăncan, Vasile T., Ganea, Maria I., Ranca, Ion V., *Drumul Holocaustului. Calvarul evreilor din nord-vestul Transilvaniei sub ocupația Ungariei 5 IX 1940 – 25 X 1944*, Editura Ciubăncan, Cluj-Napoca, 1995

Culiciu, Cristian, „The 1950 administrative reform in Romania. The case of Bihor County”, în *Analele Universității din Oradea – fascicula Istorie-Arheologie*, tom XXVI, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2016

Faur, Antonio, *Comportamentul militarilor sovietici în județele din vestul României (1944-1945)*, vol. I, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2000

Idem, *Raporturile militarilor sovietici cu populația și administrația din vestul României (1944-1945)*, Editura Universității din Oradea, 2002

Fătu, Mihai, Mușat, Mircea, *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României – septembrie 1940 – octombrie 1944*, București, 1985

Ghergariu, Leontin, „Meșterii construcțiilor monumentale de lemn din Sălaj”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1971-1973*, Cluj, 1973

Idem, „Unelte și instalații țărănești pentru prelucrarea unor produse alimentare în Sălaj”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-1967*, Cluj, 1969

Gidó, Attila (editor), *20.000 de nume. Evidența deportaților din Transilvania de Nord rămași în viață*, Cluj-Napoca, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 2020

Grad, C., Goron, D. E., Wagner, E., „Consilii și gărzi naționale române în Sălaj în anul 1918”, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, Zalău, 1988

Indicatorul comunelor din Ardeal și Banat de Nicolae Istrate, Cluj, Institut de Arte Grafice, editură și librărie Cartea Românească S.A., 1925

Iuga, Bianca-Bogdana, Iuga de Saliște, Vasile, *Enciclopedia făuritorilor Marii Uniri, Alba Iulia 1918*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Dragoș-Vodă, 2019

Kováč, Géza, „Conscripția satelor din comitatul Crasna din 1720-1722”, în *Acta Musei Porolissensis*, IX, Zalău, 1985

Idem, „Situția iobăgimii din Sălaj la începutul secolului al XIX-lea”, în *Acta Musei Porolissensis*, V, Zalău, 1981

Mewes, Eugen, „Agricultura sălăjană în anii 1929-1932”, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, Zalău, 1988

Mihalca, Virgil, Goron, Doru E., „Aspecte ale integrării organice a județului Sălaj în cadrul statului național unitar român (I)”, în *Acta Musei Porolissensis*, VIII, Zalău, 1984

Morariu, T., Sorocovschi V., *Județul Sălaj*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972

Pop, Dănuț, *Cultură și societate în județul Sălaj (1918-1940)*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2000

Pop, Florica (coord.), 2018. *Unitate, realitate, promisiune. Zalău, Sălaj, România*, Zalău, Editura Sylvania, 2019

Pop, Marin, „Județul Sălaj în anul 1919”, în Claudiu Porumbăcean, *Anul 1919 în istoria Transilvaniei*, București, Editura Tritonic, 2021

Idem, *Viață politică în nord-vestul României. Partidul Național Român și Național Țărănesc din Sălaj*, vol. I (1869-1948), Editura Argonaut, Editura Porolissum, 2007

Porumb-Ghiurco, Ciprian, „On the Borderline between Tradition and Modernity. The Socio-professional Structure of the Sălaj Population between 1880 and 1941”, în *Philobiblon*, XXIV, 2019, nr. 1

Ropa, Lucian, „Modificările administrativ-teritoriale din nord-vestul României între anii 1950-1960, în *Acta Musei Porolissensis*, XXXVI, Zalău, 2014

Idem, *Organizarea administrativ-teritorială a României în perioada regimului comunist*, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2020

Săbăceag, Daniel-Victor, Pop, Marin, Vlasin, Dan-Gheorghe, *Cartea de Aur a județului Sălaj (1933-1937)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2020

Săbăceag, Daniel-Victor, „Considerații despre trecerea instituțiilor juridice din Sălaj sub administrație românească în anul 1919”, în *Satu Mare – studii și comunicări*, XXXV, nr. II, seria Istorie-Etnografie-Artă-Restaurare-Conservare, 2019

Schița monografică a Sălagiului întocmită de Dr. Dionisie Stoica și Ioan P. Lazar, Șimleu-Silvaniei, Victoria, institut tipografic și de editură, 1908

Șematismul veneratului cler al Diecezei Române Unite de Oradea-Mare pe anul 1934, Tipografia Scrisul Românesc

Șerdan Orga, Daniela, „Leontin Ghergariu și cercetarea bisericilor de lemn din Sălaj”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Todesco, 2003

Tomole, Ioan, „Aspecte ale revoluției populare din toamna anului 1918 în Sălaj”, în *Acta Musei Porolissensis*, VIII, Zalău, 1984

Trif, E., „Aspecte ale dezvoltării învățământului în județul Sălaj în anii 1947-1949”, în *Acta musei porolissensis*, vol. X, Zalău, 1986

Țărău, Augustin, *Chiaburimea. Tipologia unei componente a bestiarului comunist*, Oradea, Editura Arca, 2008

Idem, *Noaptea moșierilor. Aplicarea Decretului 83/1949 în nord-vestul României*, Oradea, Editura Arca, 2009

Idem, „Reforma agrară din anul 1945 – preambulul procesului de colectivizare a agriculturii românești – repere ale aplicării Reformei agrare în județele Nord-Vestului României”, în *Crisia*, XXXII-XXXIII, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2002-2003

Wolf, Rudolf, „Evoluția populației comitatului Crasna între 1720-1725”, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, Zalău, 1988

Zainea, Ion (coord.), *Democrație occidentală și democrație populară: evoluția spectrului politic în nord-vestul României (1944-1950)*, Editura Universității din Oradea, 2004

Statistică:

Direcția Centrală de Statistică, Direcția Regională de Statistică Oradea, *Anuarul statistic al Regiunii Oradea 1960*, București

Institutul Central de Statistică, *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930* (publicat de dr. Sabin Manuila), vol. I, II, III, București, Editura Institutului Central de Statistică

Recensământul din 1850. Transilvania (coord. Traian Rotariu), ediția a II-a, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2004

Recensământul din 1900. Transilvania (coord. Traian Rotariu), Editura Staff, 1999

Recensământul din 1910. Transilvania (coord. Traian Rotariu), Editura Staff, 1999

Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992, vol. II, 1994

Izvoare:

Resurse arhivistice:

Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor, fond *Comitetul județean P.M.R. Bihor-Oradea*, dos. 836/1950; dos. 849/1950

Arhivele Naționale – Serviciul Județean Sălaj, fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*, dos. 63/1929; dos. 80/1929; dos. 97/1929; dos. 158/1929-1933; dos. 203/1933; dos. 204/1933

Periodice:

Anuarul administrativ al Ținutului Someș, editat de revista „Cuvântul notarului” [1940] *Crișana* (Oradea), 1951; 1952; 1953; 1954; 1955; 1956; 1957; 1958; 1959; 1962; 1964; 1965; 1968

Școala noastră (Zalău), 1924; 1925; 1926; 1927; 1928; 1929; 1930; 1932; 1933; 1934; 1935; 1936; 1937; 1940

Tribuna poporului (Arad), 1903

Unirea (Blaj), 1916; 1919; 1926

Vestitorul (Oradea), 1930; 1931; 1933; 1935; 1938; 1939

Resurse on-line:

https://adevarul.ro/locale/zalau/72-ani-eliberarea-salajului-reusit-armata-romana-redea-tarii-teritoriile-rapite-dictatul-viena-1_580f4d535ab6550cb8e4933a/index.html

http://dspace.bcucloj.ro/jspui/bitstream/123456789/83804/1/Credentional_Valcaul_Ma_ghiar_Tractul_protopopesc_Alimpiu_Costea_vol_1_foto.pdf

Kürti, Alexandru Bogdan, *Operațiunile militare și intrarea armatei române în Sălaj (1919)*, <https://www.caiete-silvane.ro/articole/1339/Operatiunile-militare-si-intrarea-armatei-romane-in-Salaj-1919.html>

<https://www.egco.ro/2016/12/01/1-decembrie-1948-desfiintarea-bisericii-greco-catolice-prin-decretul-358/>

https://www.europeana.eu/en/item/2058616/omeka_items_show_2134

https://www.ghidulprimariilor.ro/ro/businesses/view/city_hall/PRIM%C4%82RIA-VALC%C4%82U-DE-JOS/109355

<https://www.graiulsalajului.ro/cinci-camine-culturale-in-comuna-valcau-de-jos-a-121860>

<https://www.holocaustmuseum.ro/wp-content/uploads/2021/02/2021-List-of-heads-of-Jewish-families-Salaj-1944.pdf>

<https://lege5.ro/Gratuit/ha3tmmjrgi2q/hotararea-nr-817-2021-privind-aprobarea-stemei-comunei-valcau-de-jos-judetul-salaj?pid=408963703#p-408963703>

<http://omeka.bjc.ro/omeka/items/show/2084>

<https://www.parohiigreco-catolice.ro/2016/09/parohia-greco-catolica-valcau-de-jos.html>

<http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>

<http://www.rezultatevot.ro>

https://www.scoalavalcau.ro/?page_id=10

<http://statistici.insse.ro>

<https://www.topfirme.com/judet/salaj/localitate/valcau%20de%20jos/numar-angajati/>

https://www.usmmm.org/online/hsv/person_advance_search.php?Query=valc%C4%83u&SourceId

Anexe și Fotografii

Descoperiri arheologice în teritoriul comunei Valcău de Jos

Lazuri – fără descoperiri arheologice²⁷³

Preoteasa

1. Descoperiri preistorice.

a) Punctul La Pietre.

Aici, la 1 km sud de școala din localitate, s-a descoperit o așezare aparținând culturii Tisa, faza târzie (Tiszapolgár, Bodrogkeresztúr ?)²⁷⁴.

b) Din hotar provine o daltă de piatră șlefuită²⁷⁵.

c) O altă daltă de piatră șlefuită provine tot din hotarul localității²⁷⁶.

d) Punctul Lângă Pupoș.

La 1 km sud-vest de școala din localitate și la 500 m de punctul La Pietre s-a găsit o daltă de piatră șlefuită²⁷⁷.

²⁷³ S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 65/145.

²⁷⁴ Lakó 1981, p. 62; Lazarovici și Némethi 1983, p. 20; Băcuet S. 2008a, p. 79-80; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 91/202.

²⁷⁵ Lakó 1981, p. 62.

²⁷⁶ Lakó 1981, p. 62.

²⁷⁷ Lakó 1981, p. 62; Băcuet S. 2008a, p. 80.

Ratovei – fără descoperiri arheologice²⁷⁸

Sub Cetate – cetatea Valcăului (sec. XIII)

Descoperiri preistorice.

a) La sud-est de cetatea medievală, în vale, în apropierea morii, s-a descoperit un topor din piatră, șlefuit și perforat²⁷⁹.

b) Punctul Rături.

Din acest punct provin ceramică și așchii de piatră aparținând unei culturi arheologice nedeterminate²⁸⁰.

c) Din hotarul satului, în condiții de descoperire necunoscute, provine un topor din bronz²⁸¹.

Cetatea medievală este amplasată pe Valea Barcăului, pe un mic platou triunghiular, având axa nord-sud de aproximativ 30 m. Pe trei părți cetatea este înconjurată cu șanț se pot observa urmele unui turn-donjon. În colțul opus acestuia se află un alt turn. Lângă turnul-donjon există și posibile urme ale unui palat. Prima menționare documentară a cetății o avem la începutul secolului al XIV-lea d.Chr. De aici provin și materiale arheologice de perioadă dacică încadrabile între secolele II î.Chr.- I d.Chr.²⁸².

Valcău de Jos

²⁷⁸ S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 93/209.

²⁷⁹ Lakó 1981, p. 72; Băcșeu S. 2008a, p. 80; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 103/243.

²⁸⁰ Băcșeu S. 2008a, p. 80; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 103/243.

²⁸¹ Lakó 1983, p. 89; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 103/243.

²⁸² Rusu A.A. 1978, p. 96-97; 2005, p. 534, nr. 123; Pop 2005b, p. 115; 2008, p. 32; Pop et alii 2006, p. 88; Avram 2006, p. 68-69, fig. 13- 14; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 103/243.

Situri arheologice cu stratigrafie complexă.

a) Pe partea din stânga drumului Boghiș – Iaz, pe prima terasă a Văii Iazului, s-au descoperit fragmente ceramice aparținând culturii Coțofeni, dar și de secolele VIII-IX d.Chr²⁸³.

Descoperiri preistorice.

a) De pe locul pe care a fost construită biserica greco-catolică din localitate – provin materiale ceramice aparținând culturii Coțofeni²⁸⁴.

b) Punctul Șighileu.

De aici au fost recoltate fragmente ceramice aparținând culturii Coțofeni²⁸⁵.

c) Punctul Roata lui Kincses.

Și în acest punct au fost descoperite fragmente ceramice aparținând culturii Coțofeni²⁸⁶.

Descoperiri de epocă romană.

a) Punctul Pe șes.

Pe terasa estică a Văii Barcăului, pe hotarul sudic al localității, s-a descoperit o așezare romană²⁸⁷.

4. Descoperiri medievale.

a) Pe prima terasă a Văii Iazului, pe malul stâng al râului Barcău, între localitățile Boghiș și Valcău de Jos, s-au descoperit materialele ceramice de secolele VII-VIII d.Chr²⁸⁸.

²⁸³ Bejinariu 2005d, p. 66; Băcueț 2007, p. 73-74; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 119/269/1.

²⁸⁴ Roska 1941, punct 171; Roman 1976, p. 86; Ciugudean 2000, p. 84; Bejinariu 2005d, p. 66; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 119/269/2.

²⁸⁵ Bejinariu 2005d, p. 66; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 119/269/2.

²⁸⁶ Bejinariu 2005d, p. 66; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 119/269/2.

²⁸⁷ Matei și Stanciu 2000, p. 84; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 119/269/3.

²⁸⁸ Băcueț 2000, p. 529; 2003, p. 323; 2006, p. 836; 2007, p. 74; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 119/269/4.

b) Localitatea este atestată din secolul al XIII-lea²⁸⁹.

c) Pe teritoriul localității se află un donjon medieval²⁹⁰.

Valcău de Sus

1. Descoperiri preistorice.

a) Din hotarul localității provin mai multe unelte din piatră șlefuită, unele perforate²⁹¹.

2. Descoperiri medievale.

a) Localitatea este atestată din secolul al XIII-lea²⁹².

²⁸⁹ Muscă 1987, p. 203; 2006, p. 836; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 119/269/4.

²⁹⁰ Rusu A.A. 1980, p. 194; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 119/269/4.

²⁹¹ Goos 1876, p. 80; Marțian 1909, p. 337, nr. 415; Lakó 1981, p. 77; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 119/270/1.

²⁹² Muscă 1987, p. 203; ; S.A. Luca, N. Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj*, Alba Iulia: Altip, 2010 (Bibliotheca Brvkenthal XLV), p. 119/270/2

Satul Valcău de Jos – vedere generală • Valcău de Jos village - General view

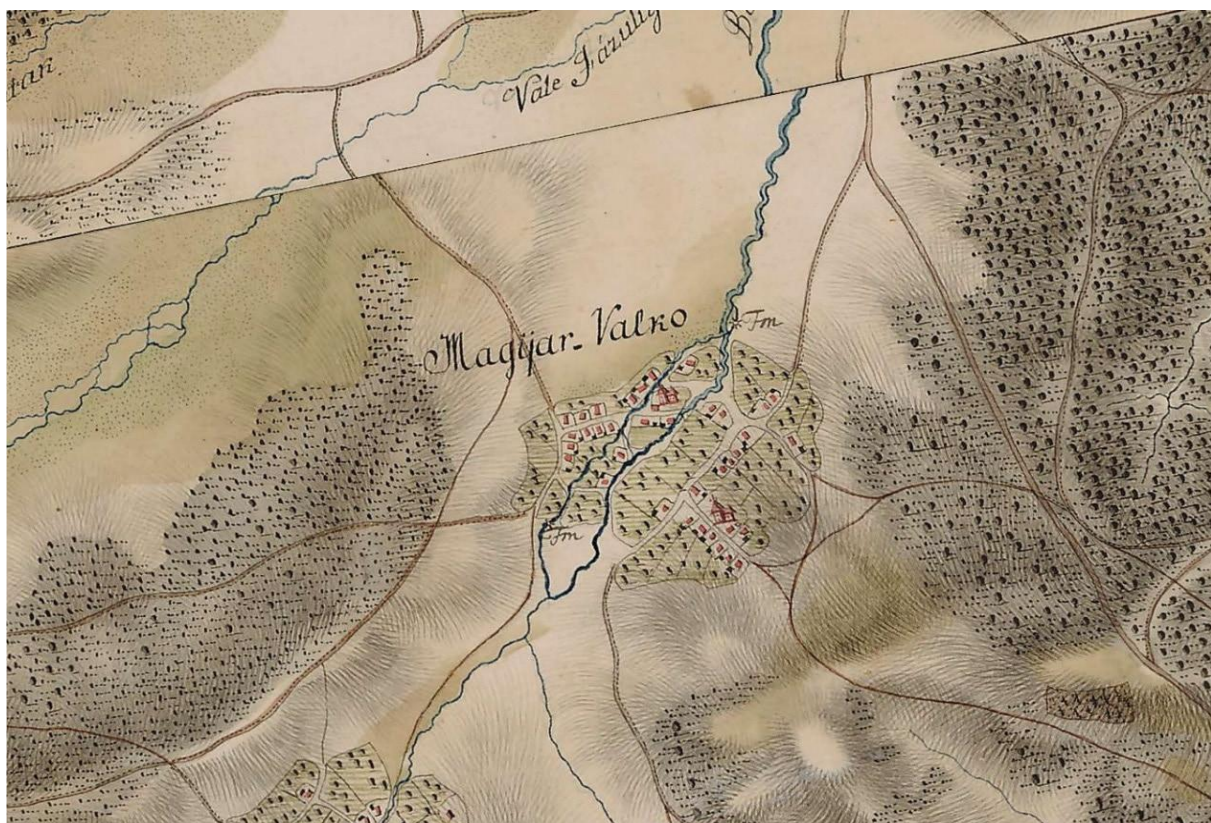
Satele Valcău de Sus și Sub Cetate – *La Lăzuț* • Valcău de Sus and Sub Cetate villages – *At Lăzuț*

Cetatea Valcău (a doua jumătate a secolului al XIII-lea) - detaliu • Valcău Fortress (second half of the 18th century) - detail

Cetatea Valcău - detaliu • Valcău Fortress – detail

Planul satului Valcău de Jos – Prima ridicare topografică (1782-1785) •
The plan of Valcău de Jos village – First topographic elevation (1782-1785)

Commune of Valcău de Jos - Historical Landmarks

(Summary)

The commune of Valcău de Jos, Sălaj County, is located in the southwestern part of the county, at a distance of 48 km from the Municipality of Zalău, 20 km from the city of Șimleu Silvaniei, and has a population of 3307 inhabitants. The commune is composed of the villages: Valcău de Jos (the commune's seat), Valcău de Sus, Lazuri, Ratovei, Sub Cetate and Preoteasa. From the commune's seat, the villages are located at distances ranging between 2 km – Valcău de Sus village – and 5 km – Preoteasa village. The commune of Valcău de Jos borders to the north the village of Boghiș (commune of Boghiș), to the east the village of Marin (commune of Crasna), to the south the village of Fizeș (commune of Sâg), and to the west the village of Iaz (commune of Plopiș).

From a geographical point of view, the territory of the commune of Valcău de Jos spreads the following landforms: plain in the floodplain of Barcău, on the piedmont-like hills at the foot of the Plopiș Mountains, in the Oișteana Piedmont and the Bănișorului Hills, located south of Oișteana. Plopiș Mountains - Șes Mountains, Arama or Rez Mountains. Șes Mountains have a wide layout, on some portions exceeding 15 km, are traversed by a dense hydrographic network and stand out through flat and vast surfaces with the aspect of suspended plains, hence their name.

The main interfluvial features heights ranging between 600 and 700 m. In the northwestern part, the altitudes drop, their height being 300 - 400 m. In the Barcău basin, on the Tusa – Preoteasa section, they reach 400 - 500 m. The highest altitudes are in the upper basin of Barcău: 882 m in Ponorul Peak, then dropping to 777 m in Oșoiu Peak, in the Valea Iazului basin. The hills in the Oișteana depression, resembling a piedmont, make the transition between Plopiș Mountains and Meseșului Mountains. This area of connection is flat, without big bumps in its morphology. Bănișorului hills spread between Barcău valley to the west and Crasna valley to the east, with long interfluvies, divided by wide valleys with well-developed floodplains. The maximal altitudes generally exceed 350 m, 384 m east of Valcău de Jos, 376 m in Dealu Nou, northeast of Boghiș, and 309 m in Ciceiu Mare Hill, northeast of Nușfalău.

From a historical point of view, it is known that the areal of the commune of Valcău de Jos has been inhabited since Antiquity. The random archaeological discoveries revealed a fairly rich material that certifies the fact that the inhabitants were leading an active life, closely tied to the surrounding spaces. For instance, in Preoteasa village, comprised in the commune of Valcău de Jos, the random discoveries in the spring of 1971, on the occasion of, revealed, in the place called "La pietre", a settlement from the late phase of the Tisza culture. Ploughing revealed ceramic fragments and stone tools that were gathered. A small perforate ax was found in the neighboring village, Sub Cetate, southeast of the feudal fortress, in the valley. In the

Boghiş village, located close to the commune, stone objects were discovered: axes, chisels of various dimensions, polished and perforated, as well as a polishing chisel.

In the next year, 1972, with the occasion of the excavations for removing the clay necessary for making mudbricks, in Sâg village, on the site “Coasta Piscilei”, in the centre of the village, a very rich bronze objects warehouse belonging to the Hallstatt B1 period was discovered, approximately from the 10th century BC. Among them we mention two bronze axes, celts, two sickle fragments, a fragmentary helmet, the top of a spear, 21 bracelets etc.

The retreat of the Roman administration from the territory of Dacia during Emperor Aurelian, 271-275, generated a turbulent period in this space, which continued all the way to the beginnings of the Middle Ages. The native populations knew more migratory invasions, which determined a turmoil of traditional values. The arrival of the Hungarians in the area in the 10th century AD fundamentally changed the political landscape. The conquering of the duchy of Menumorout also had consequences on the area of the current commune of Valcău de Jos, the natives being subjugated, in turn, by the Hungarian migrators. They became sedentary for a while, continuing to live together with the Romanian population.

The documentary attestation of the locality Valcău de Jos is anterior to the well-known fortress that exists here. Likewise, ever since 1214, the areal of the locality appears as *villa Saicu*, the territory of the locality being in the possession of someone named Saicu. The locality is mentioned for the first time under the toponym of Valcău on 21st of January 1249 as *terra Walko, Wolko* in a diploma issued by the Chancellery of the king of Hungary Bela the 4th for Paul, royal judge of Zala. In the document from 1249, the domains of Zăuan and Nuşfalău are recorded as well. In the document, the acts of war committed and the proofs of fidelity that Paul made for the king in the battles for the conquering of the Clissa fortress, on the shores of the Adriatic, in the wars held against the Ruthenians, the Germans and the Tatars. The document talks about the military confrontation with the duke of Austria, where Paul was taken hostage, together with other seven nobles, from where he redeemed himself and the other seven nobles with a thousand silver marks, gathered from his own resources. Consequently, King Bela the 4th, as a reward for the numerous acts of bravery and for the sums spent, offers him domains in Transylvania, among which some in the counties of Bihor, Crasna and Solnoc. Paul received in Bihor County the following villages and lands: the estates of Jidani, Ocani, Fecheriu, Beliu, near Crişul Alb river, as well as the estate of Borşea, near Crişul de Mijloc river, and the estates of Sărand, Haieu, Bical, Fild and Almaş; also, in the county of Solnoc, Paul was gifted the estates of Cuzdioara, Someştelec, of the inhabitants of Tăuţi and the estate of Solnoc, of the *hospites* of the Solnoc fortress.

These were a gift given by the king to Count Paul and his descendants, because of his acts of faith. In the seventh decade of the 13th century, the Geregye family, of which Paul was a member, joined the hostile group against Kings Stephen the 5th and Ladislau the 4th the Cuman. After the death of Stephen the 5th, the nobles in exile, having Nicolae Köszegi, from the kindred Herder, as their leader, took control over the capital. The role of the voivode of Transylvania was taken by one of the most consistent supporters of the regime of the aristocratic restoration, Nicholas, the son of Paul Geregye. The latter managed to put the basis of an

important familial domain during this period, in the counties of Bihor, Solnoc and Crasna, through methods that the testimonies of the era considered illegal and violent. The authority in the kingdom was exerted by Queen Elizabeth the Cuman, but the groups of the barons Csák and Herder will exert an effective authority over the country, which will lead to numerous conflicts between the Csák group, which supported Stephen the 5th, and the ones from the Herder family, supporters of King Bela the 4th. Nicholas Geregye retreated, since 1275, after the arrival to power of the Csáki family, on his vast properties in Bihor County, protected by a system of fortifications that included fortresses like: Adrian, Piatra Șoimului, Palota, as well as the fortress of Valcău, from the county of Crasna. In this region, the Geregye family could base its services on a number of affiliated noble families, among which we mention Kata, Mykula and Kany. The strong fortification of Valcău was built as well probably after the great tatar-mongol invasion. After 1280, Valcău, just as it happened with other fortresses in Bihor, passed in the possession of the king of Hungary.

In what regards the locality's name, Petri Mór puts forward the idea that the toponym of Valcău comes from the Slavic word *vlk*, which means wolf, probably because of the presence in the area of a big number of these wild animals.

The fortress of Valcău occupies a special spot in the history of the place. Its position left its mark on the entire history of Sălaj. In mediaeval times, some of the most important commercial roads that linked central Transylvania to Western Europe passed through Sălaj. Through the ravine called Poarta Meseșană passed a ramification of the road of salt, which came from Cluj and headed to the localities of Crasna, Nușfalău, Zăuan, towards the salt depositories in Sălacea, in nowadays Bihor county. The salt trade that led to the apparition of the customs in the area determined the first written records of the fortifications in the area. The fortifications result from the need of defending the Meseș ravine and to hinder the access from the north of Meseș, having at the same time an economic, political, social and military role.

In this context, the Hungarian royalty created a system of fortifications that also stretched to the southwestern part of the territory of today's Sălaj County. The fortress of Valcău was a part of that system too, one of the two fortresses of the Crasna county, built on the hill called Plai, at the foot of the Plopiș Mountains, not far from the Sub Cetate village in the Valcău de Jos commune. The fortress was built with the purpose of defending the southwestern region from the direction Nușfalău-Zăuan-Ip. The construction of the fortress was favored by its position on Plai hill, which is enclosed in the eastern part by the riverbed of the river Barcau.

In the 14th century, the fortress of Valcău was ruling over the entire southern region of the Crasna county and was defending this area from attackers. In the context of the efforts made by Carol Robert, from the Anjou dynasty, of imposing his authority in the kingdom, it's also recorded as *Castrum Volko*. On this occasion, Carol Robert rewards master Desideriu Elewanth, the castellan of Bologa, for the conquest of the fortress of Valcău, from Beckh, the son of Kopaz and Ștefan, the son of voivode Lorand, that was later surrendered it to the king. From the 14th century, the fortress and the domain of Valcău appear recorded increasingly often in the documents of the era. For instance, on September 27th 1341, upon the request of king Carol Robert, the Oradea Church Cathedral Chapter tried to put master Donch, count of Komarno and

Crasna, in possession of the Valcău estate, as well as of other domains that belong to it. The document records the numerous setbacks and challenges that were made against putting in possession, as well as the names of the domains that belonged to Valcău. The following Romanian villages that were to be put in the possession of master Donch are also recorded: Fizeș, Halmășd, Tusa, Cizer, Bogdanhaza (Stârciu), Crasna, Recea, Mykohaza and the Thyreteluke land. The following village are recorded as well in the document: Almaș, Giumelciș, Drighiu, Coznicu and Oaia, without mentioning the ethnicity of the inhabitants.

The document issued by the Cathedral Chapter of Oradea, on September 28th 1341, records the putting in possession of Donch, and of his sons, Nicolae, Ștefan, Ioan and Ladislau, upon the command of king Carol Robert, with the domain of Valcău, on which a stone fortress was built. The putting in possession of master Donch was made by Nicolae, the king's man and by Dominic, the dean, from the Cathedral Chapter's part, on September 10th 1341, when they summoned all the neighbors and the megieși (franklins) to the Crasna domain, that belonged to the Valcău domain, and in their presence, set its boundaries according to the old borders. Likewise, the domain of Valcău ended at the estate of Toma, son of Pavel, called Vârșolț, and at the estates of Pericei, Crasna and Benestelek. On September 29th 1341, the Cathedral Chapter of Oradea informs king Carol Robert that the putting in possession of master Donch was continued through the calling of the neighbours and the franklins to the domain of Valcău, on September 5th 1341. We also find out in the document that the domain was under the rule of the king and his servants, Nicolae, called Orrus, and then ruled by Chemberg. The delimitation of the domain of Valcău was made according the old boundaries, this way they delimited from the domain of Șimleu, of master Simion, some estates that belong to the aforementioned domain of Valcău, namely: Zăuan, Nușfalău, and Borla. The putting in possession continued all the way to the borders next to the Boghiș domain, ruled by Simon and Ștefan, and to the milestones on the domain of Nușfalău, to the domain of Crasna, then the estates of Ratin, Pericei, Borla, Vârșolț, Guruslău, Badon, Periceiu, Bădacin, Șimleu and Ilișua.

The domain of the fortress, created during the reign of king Andrei III, when he took what was left of the domain of the royal fortress in Crasna, was composed of 22 villages, most of them Romanian, fact recorded in a document from the year 1342, where *iobagiones hungari et olaci* de Walkou are mentioned. In the document from May 15th 1342, where a dispute among Donch, the new ruler of the Valcău estate, and his sons and Nakapur de Bozieș for a piece of land that belonged to the Bozieș domain is recorded, Ladislau and Ioan, the sons of Donch, were accused of forcing Tihomir the Romanian, voivode of Iaz, and the other Romanians, as well as the Hungarian and Romanian serfs in Nușfalău, Iaz, Valcău and Plopiș to use the ploughing lands, the orchards and the forests of Nakapur de Bozieș. The mentioning of the dignity of voivode for the Romanians in Iaz shows us that this institution of the Romanians in Iaz was functioning, although it had lost power and importance in the new political reality.

In 1435, Ioan, son of Paul de Cheren, is mentioned as *capellanus castri* Sub Cetate-Valcău. Starting from year 1481, the locality frequently receives the denomination Valcău Unguresc – Walko Ungarica (Hungarian Valcău), in 1500, Magyarwalko, in 1854, Magyar-Valkó, Valcău.

The Valcău fortress is attested by several documents over time, which denotes its special importance in the defense system of the Hungarian kingdom in the entire Middle Ages right until the beginnings of modernity. Its importance increases with the conquest of the Oradea fortress by the Turks in 1660. The Valcău fortress thus became a border fortification with a decisive role in the defense of Transylvania. The poor logistical resources of the soldiers and of the weaponry caused the fortification to lack a real defense capacity. In the quadrilateral layout fortress, fitted with defense towers, fragments of masonry and a small part of the building within the premises still distinguish themselves nowadays. The construction material comes from the rock harnessed in the local quarries. The big blocks of rough rock were bind together with mortar made of quicklime and sand. A moat surrounded the fortress. The architectonic relics that are still preserved indicate the presence of a palace within the citadel. In the southern corner of the fortress a 7-8- meter-high keep rises, with 9x9,70 sides.

In the year 1665, Hamza Pasa, the ruler of Oradea, sent an army of 500 people in an expedition of punishment that managed to conquer the fortress in the winter of the same year. Its last ruler was Teleky Mihály. The prince of Transylvania, Mihai Apaffi, in turn sent an army, led by Mihai Makai, to reconquer and rebuild the fortress, hoping he would manage to fortify it. Hamza Pasha, who was stationing with his troops in Oradea, found out about the prince's intentions regarding the Valcău fortress and sent an army that devastated it once more. The fortress never recovered it former state and it was abandoned in the year 1727.

The 18th century was a flourishing one for the evolution of the localities that are nowadays comprised within the commune of Valcău. The Austrian reforms, corroborated with the increase of alimentary and sanitary security, generated an obvious positive growth rate of the population. This comes despite the fact that the entire century had been marked by uprisings, plague outbreaks, religious movements, periods of drought or abundant rain, being marked at the same time by a decrease in the intensity of domestic fights among the nobles. This finding is valid in regard to the evolution of the population of the Crasna county. In support of these affirmations come the instructions given on April 5th 1725 to the notary of the Crasna county, Ștefan Halmagy, who was presenting the complaints of the county's nobility to the Governorate. In them was specified that the notary had to insist in front of the Chamber authorities to achieve the organization of a conscription. The notary's action was successful, and the conscription was held in December 1725, being finished on December 29th. According to the 1725 Conscription, the population of the commune of Valcău de Jos presented itself like that:

	Number of households	Number of families	Total
Valcău de Jos	22	24	109
Valcău de Sus	18	19	87
Subcetate	7	7	39
Preuteasa	8	9	38
Lazuri	10	10	52

The analysis of the censuses made by the Hungarian authorities denote a constant and continuous growth of the population in the period between the years 1850-1910. Romanians formed the bigger proportion of the population, followed by Hungarians, and regarding the confessional structure, the Greek-Catholic were the most numerous, followed by the Orthodox. At the beginning of the 19th century, in the locality of Valcău de Jos an important group of German population appeared. Roughly in the same period, in Valcău de Sus was also recorded a number of 41 gypsies (Romani people).

The First World War left deep scars in the History of this space. The demographic consequences were some of the most drastic, numerous losses of human lives on various fronts being recorded, where men from the area of the current commune of Valcău were mobilized. After the end of the Great War and the natural entering of Transylvania in the Romanian state, through the act of December 1st 1918, the commune of Valcău de Jos was incorporated in Romania.

The autumn of year 1918 here too was fairly tense and complicated. On November 23rd 1918, for instance, the president of the *comitatens* court in Zalău reported to the Government commissioner in Sălaj that “[*In the plasa of Crasna*], out of ten existing [*cercual*] notaries, in six of them, respectively in Bănișor, Valcău de Jos, Sîg, Stîrciu, Meseșenii de Jos and Virșoț, there is no clerk of the state administration.” The fact that the archpriest of Valcău, Alimpiu Coste, was part of the delegation of Sălaj at the Great National Assembly should also be remarked.

The period following the Great Union was marked by the need of reorganization of the institutions and by numerous challenges in economic, social and cultural terms. For example, we can mention the following: the replacing of the Hungarian crowns with the *leu*, the removing of Hungarian books and their replacing with Romanian ones in which the History and Geography of Romania had been inserted, the agrarian reform. In the rural area, agriculture remained the main force; it had passed through the amplest agrarian reform in the Modern History of Romania, agriculture being the main occupation of the majority of the population.

The social structure remained the same as before the war, meaning that the majority of the population was composed of peasantry. The rural world didn't fundamentally change its parameters in which it had evolved before the Great War. In the years following the Great Union, the development of industry brought about the phenomena of migration of a part of the population, more reduced in the beginning, from villages to cities.

However, the black clouds once again gathered over Romania at the end of the fourth decade of the past century, and thus new troubled times for the inhabitants of this area could not be avoided, as well as for those in the entire country. The summer of year 1940 brought about significant territorial losses.

The space of the commune of Valcău de Jos became a part of Hungary, being subjected to the rigors of an occupation regime. Even though, in the neighboring communes, a series of excesses of the Hungarian army towards the Romanian citizens took place, the ones in Valcău de Jos weren't subjected to them. Nonetheless, some of the Romanian leaders were

expelled from Valcău de Jos, like, for instance, the case of the merchant Petru Fiț. Still, in May-June 1944, when the Hungarian occupation authorities went to the application of the final solution, all the 19 families of Jews in Valcău de Jos were deported to the ghetto of Cehei, and from there, to the concentration camp in Auschwitz.

After the liberation, the Sălaj county returned to the form of organization in the Interwar period, additionally receiving Carei and Valea lui Mihai. After the year 1950, Sălaj is disbanded, being divided among the three counties in northwestern Romania. The current county of Sălaj reappears in the context of the territorial-administrative reorganization of Romania in 1968, however its surface is reduced considerably.

The installation of the communist regime left some of the most harmful consequences in Valcău de Jos. Like the entire country, Sălaj had to “withstand” a terrible shock. It’s about the nationalization on June 11th 1948. Through this endeavor, the communist authorities seized the means of production of the private, took over the economic power and went to the communist planning of industry and the annual programs initially, followed by the Five-year ones. In Valcău de Jos, the event was felt first of all through the nationalization of the Darvas-La Roche Company. It dealt with the processing and exploitation of the wood in the entire area of Nușfalău.

The biggest challenge of the rural world in the area was, however, like everywhere in Romania, the onset of the agriculture collectivization process. The peasants formed the majority of the inhabitants of the commune. The installation of the communist regime determined the imposing of a destructive system of quotas in the agricultural products, quotas that ensured a big part of the payment of Romania’s war debt to the USSR.

The socialist organization of agriculture was adopted here too. A preliminary form of the constituting of the Socialist Agricultural Group were Fellowships. The first such structure was founded in 1959 in the village of Valcău de Jos. Its name was the “9 Mai” Agricultural Fellowship. A number of 19 families first entered the Fellowship, with roughly 20 acres. It was though only the beginning, because the process of collectivization of agriculture in the commune was finished only in 1962, the year when the Agricultural Production Cooperative of Valcău de Jos was founded. It consisted of 800 families.

The fall of the communist regime brought about new opportunities and coordinates of development of the commune of Valcău de Jos. Nowadays, the economy of the commune of Valcău de Jos continues to be predominantly agricultural, the industry being represented only by small craft establishments. In the last three decades, a center of collecting and processing of milk, as well as an assembly house of the Kinder toys existed in the commune.

Currently, an oil press, three mushroom collecting centers - an important source of revenue for the inhabitants -, a beekeeping product factory, which uses local ingredients, from honey to mushrooms, carry out their activity in the commune. There are also several commercial units in the commune, most of the latter having agriculture as their field of activity.

